

L B med artiklar

MÅLSTRID I SAMLAGET MED LEGENDARISK PREGFeil! Bokmerket er ikke definert.

På 1950-talet var det mange målpolitiske stridar innanfor målrørsla ein av desse stridane var knytt til Det Norske Samlaget. Denne striden er lite kjend i dag, og me hev svært sparsame upplysningar å byggja på.

Ei av desse kjeldene er nokre utsegner i 100-årsboki til Samlaget. Her heiter det : " Da Norsk råknemnd vart skipa, fekk Samlaget ein representant der. Det fall naturleg å velje ordbokredaktør Alf Hellevik, men på Samlagsmøtet opponerte dei "konservative" mot dette. Hellevik var ikkje rette innen, meinte dei, d.v.s. han var for "radikal". Det vart faktiske gjort ein freistnad på å velte styret den ngen, og på det neste årsmøtet var opposisjonen mot Skards styre enda sterkare. Årsaka var sjølv sagt ikkje Helleviks person. Striden kom i røynda av den gamle motsetninga mellom "vestmenn" og "austmenn" eller "onservative" og "radikale" målmenn. Denne konflikten har naturlegvis vore merkande i Samlaget òg, frå tid anna. ... Feidane i 1950-åra er vel å rekne for etterdønningar frå ymse samanstøytar på 30-talet, særleg ikring innføringa av 38-rettskrivinga."¹

Dersom me gjeng til den årsmeldingi som Samlaget sjølv let prenta i Syn og Segn finn me endå meir sparsame upplysningar. Grunnane til dette vil det vera rein spekulasjon å leggja seg burt i. Me byrjar med upprit frå årsmøtet i Samlaget 1952.

"Professor Knut Robberstad sa seg samd med Bergwitz og Sørbs i at oppnemninga til Norsk Språknemnd burde ha vori lagd fram for årsmøtet." Knut Robberstad var med i styret for Samlaget på denne tidi. Seinare same året skulde Robberstad verta vald til formann i Noregs Mållag under sterk sjikane avdi han var høgnorskmann.

Uppritet frå årsmøtet i 1953 hev nokre lausrivne sitat :

"I ordskiftet om årsmelding og rekneskap kom det fram ymis kritikk i samband med Norsk Språknemnd ..." "... Forutan formannen var desse med i ordskiftet : stud. jur. Hallvard Bergwits, sekretær Knut Fortun, lektor Hallvard Framnes, dr. Idar Handagard ..." Dessutan var høgnorskvenen Ingolf Kvamen med i ordskiftet. Vidare heiter det : Professor Sigmund Skard vart samråystes attvald til formann, sameleis professor Olav Midttun til styremedlem, ...

På både årsmøti var det fleire høgnorskmen med. Me merkar oss særleg at Hallvard Framnes hev teke turen heilt frå Voss for å vera med på årsmøtet i 1953. At den sokalla i-målsgeneralen fann grunn til å reisa til Oslo verkar noko serskilt påtakelagt, og tyder på meir organisert motstand mot dei samnorskvenlege i Samlaget enn det som hadde vore vanlegt tidlegare. Når me òg veit kva Framnes elles hadde å segja um utnemningi til Norsk

i bokspredningsarbeidet
Mållag / forlag

Språknemnd,² kann me ikkje tru at han hadde serleg høge tankar um at Samlaget peika ut ein av dei aller mest samnorskvenlege, Alf Hellevik, til målsmann for Samlaget.

Av lagsprotokollen til Vestlandske Mållag fær me stadfest mistanken um ein organisert høgnorskopposisjon. Framnes skriv sjølv etter møtet. " Etter sterk uppmoding austfrå møtte formannen på årsmøte i Det Norske Samlaget i juli. Det Norske Samlaget rår no yver store kapitalar som er gjevne til bate for målreisingsarbeidet. Og det er viktig at styreval og anna ikkje vert avgjort berre av dei som tilfelleleg møter frå Oslo og nærmeste grannelaget. Det kom fram sterk kritikk mot styret på fleire punkt, og ei fråsegn til styret um ikkje å avvisa samarbeid med andre nynorske mållag, vart samrøystes vedteke."³

Uppmoding

Når pårennet mot formannen og styret ikkje hev vunne fram på årsmøtet hev Framnes og dei andre gjort kuvending og vald att formannen og styret samrøystes, so at dei ikkje skulde få brukt denne striden mot seg og målrørsla elles. Når ein ser kva m.a. Dagbaldet kunde få seg til å skriva og spekulera i um usemjone i målrørsla fell det naturleg at høgnorskmenne valde denne retrettvegen. Det er vel elles grunn til å understreka Olav Midttuns person. Hans Fredrik Dahl kallar Midttun mild og idealistisk.⁴ I Samlaget 1868-1968⁵ fær Midttun fylgjande skotsmål. " Han har vore ein samlande strateg i målgeriljaens indre konfliktar, og på den ytre fronten har han vore ein verdig diplomat." Midttun var ein mann som kunne tolast av både sidor, men i røyndi studde han Skard-fraksjonen.

Men Samlaget vil vere eit samlande lag, ikkje eit språkpolitisk stridsforum, heiter det elles i Samlagsboki.⁶ Dette er greidt nok å fastslå for dei som hev fenge synet sitt igjenom. Men for dei som var usamde med Samlagsmennene og som stridde fram den nye nynorsken, vert dette meiningslaust og sigersvant hovmod andsynes dei som var usamde i målbrigdelina. Samlaget sjølv hev vore den fyrste til å slå mynt på at høgnorsktilhengjarane vart stoppa. På umslaget til boki Språkrøkt og språkstyring av Alf Hellevik, 1979 stend det :

" Alf Hellevik har i meir enn ein mannsaldar stått i fremste rekke i striden for det nynorske målet. Ingen annan einskildperson har i dei seinare tiåra hatt så mykje å seie for framvoksteren av nynorsken til eit moderne, ledig og tenleg språk."

Høgnorsken som rådde grunnen tidlegare vert fråriba modernitet, ledugskap og eigenskapen av å vera eit tenlegt språk.

Det er elles klårt at samnorskvenlege tankar var sterkt framme i Samlagsstyret. Sigmund Skard skriv i 100 årsboki til Samlaget :

" Det norske Samlaget, og flokken kring det, kom til å spela ei rolle i denne nytenkinga.Og eg siktar då mindre til striden om rettskriving og "samnorsk" enn til prøvinga og gjennomdrøftinga,på ei rekje samrådingsmøte, av dei nye kår for sjølve målreisinga."

Trass i at fleire av Samlagsmennene var knytt til Språknemndi, og var med på å fastsetja i detalj korleis den umbrigda nynorsken skulde sjå ut i so godt som kvar einaste fase,finn dei grunn til å pressisera målpraksisen.⁷ :

" Det er elles normalt for Samlaget og Samlags-styret dette å rette seg **lojalt** (mi uthevjing,LBM) etter gjeldande offisielle normal i alt laget gir ut så sant det ikkje er tvingande grunnar til å gjere avvik. Denne viljen til å rette seg etter det offisielt vedtekne har vore så sjølvsagd at at eg kan ikkje minnast det i styret har komme til orde alvorleg meingingsskilnad om normeringsspørsmål i samband med bokutgjevinga."

Uttrykket å retta seg "lojalt" etter gjeldande rettskriving stend i ein viss kontrast til uttrykk som normalt og sjølvsagd. Dersom det var sjølvsagd og normalt å retta seg etter det offisielt vedtekne. Kvifor skulde det då vera lojalt ? Treng ein å vera lojal mot noko som er sjølvsagd. I ordet ligg det ein viss kritikk mot dei som ikkje vil retta seg etter det offisielt vedtekne. Dei er ikkje lojale. Det er Alf Hellevik som hev skrive dette. Nokre år seinare segjer han noko som ikkje er utypisk for målsynet hans :" Også i nynorsk kan det sporast ein tendens til å tvihalde på ein høgnorsk skriftnormal som stengjer seg av mot utbreidd talemål."⁸ Hellevik meiner at dei som ikkje fylgjer den gjeldande rettskriving som han hev vore ein av frontkjemparane for,ikkje handlar rett. Dei er illojale.

Det hev han meint tidlegare òg. Alf Hellevik var med i den nemndi som skulde fyrebud Norsk Språknemnd,og han var av dei som var samde i tilnærningsparagrafen.⁹ Den nemndi som forma ut dei vedtekene som Hallvard Framnes samanlikna med Nazi-styret. Hellevik hev ikkje berre vore med i språknormeringsarbeid i Norsk Språknemnd og gjeve ut historiske og

andre utgreidingsar til forsvar for dette arbeidet. Han hev i tillegg vore eineutgjevar av den autoritative skuleordlista.

Striden umkring utnemningi av Alf Hellevik til målsmann for Samlaget til Språknemndi fær eit legendarisk språkstridspreg når ein tenkjer på kor mykje Alf Hellevik hev fenge styra med av målrøkt og språknormering.

Samlaget frå ideelt selskap til moderne forlag.

Samlaget er truleg det førande nynorskorganet. Den største sosiale samskipnaden på nynorsksida i dag og det viktigaste organet til å prenta og spreida nynorsk litteratur. Men Samlaget hadde magre år på 1950-talet.

Ein viktig del av bokavlen er knytt til lærebøker for skuleverket. Samlaget var bunden til statsløyvingar. Når det ikkje vart gjeve statsløyvingar til nynorske lærebøker var det ikkje råd å få gjeve ut nok lærebøker. I ein læreplan frå 1959 vart det gjort upptak til niårig obligatorisk skule. Det førde med seg at det laut produserast fleire læremiddel og forlagi vidka ut lærebokdeildene sine.¹⁰

Mangelen på nynorske læremiddel hadde lenge vore ei floka for målfolki. Med den nye skuleskipnaden trongst lærebokrevisjon. I 1960 diskuterte mållaget um det skulde gå inn for eit statsforlag til å fremja utgjeving av lærebøker. Styret la fram ei fråsegn der det vart kravd at styremaktene gjorde noko effektivt for å løysa lærebokstoda. Det vart lagd til eit krav um at nynorske lærebøker må koma til same tid og til same pris som bokmålsbøkene. Fråsegni vart vedteki samrøystes.¹¹

Fridtjov Sørbø vert umtala som hovudtalaren mot framlegget um statsforlag. Han hevda at eit statsforlag vilde vera i strid med åndsfridomen i landet. Det må heller gjevast statsstudnad til private forlag som tek seg av utgjevingi. Det er positiv semja um statsstudnad, og det vil gjeva fleirtal i stortinget, meinte Sørbø. Kvfor gjeng ikkje riksstyret inn for ei løyving til lærebøker, avslutta Sørbø. Statsforlagstanken vart nedrøysta med 96 mot 37 røyster.¹²

Ringdal og Holter Larsen siterar frå fråsegni til Noregs Mållag.

" I brevet hadde Mållaget også hevdet at et statlig drevet forlag burde påta seg lærebokproduksjonen for visse sektorer i de nye skoleslagene som var i ferd med å bli innført rundt om i Norges kommuner. Mållagets formuleringer kunne tolkes som å gi fordeler til Noregs Boklag, Samlaget eller Universitetsforlaget - eller i retning av å opprette lærebokproduksjon i direkte tilknytning til et departementalt kontor." Henrik Groth som på denne tidi var formann for forleggjarforeiningi og aktiv riksmålsmann fekk nyss i fråsegni. Groth beit i seg uviljen mot målmannen Helge Sivertsen. Han vitja kyrkje- og undervisningsminister Helge Sivertsen på kontoret. Grotn var skremd av tanken um eit statsforlag og nemnde på at forleggjarforeiningi vilde samarbeida um utviklingi av nye læremiddel. I 1961 skipa staten ved Kyrkje- og Undervisningsdepartementet og forleggjarforeiningi eit sams lærebokfond. Forleggjarforeiningi skipa ein lærebokseksjon som hadde til uppgåva å gjennomføra dei avtalane som staten og Forleggjarforeiningi hadde kome fram til om godkjenning av lærebøker og økonomisk styring fall inn under lærebokseksjonen. Alle forlagi som dreiv med lærebokutgjeving kom med her. Lærebokseksjonen endra seinare namn til lærebokutvalet. Tidleg på 1960-talet melde Samlaget seg inn i Forleggjarforeiningi. Samlaget kom med i godt lag millom dei store og etablerte forlagi.¹³ Trass i desse framstegi var det langt att å gå fyrr mållagskravet um lærebøker til same tid og pris vann fram. I samband med Stortingsmelding nr. 15 kring årsskiftet 1968/69 gjekk Noregs Mållag trass i ordskiftet og røystingi i 1960 inn for statsforlag.¹⁴

I ei tid då nynorsken var på vikande front i skulen var det umåteleg viktig at det vart sett inn rådbøter mot at ein ikkje fekk lærebøker på nynorsk. Vestlandske Mållag protesterte mykje mot den låke lærebokstoda på 1950-talet, og saki vart haldi varm etter den tid òg. På landsmøte i Noregs Mållag i 1961 kunde riksråd Helge Sivertsen lova at det skulde verta løyvd 600 000 kronor til lærebøker på nynorsk yver ein femårsbolk. Lovnaden vart gjeven på årsmøtet i Noregs Mållag. Løyvingi skulde gå gjennom lærebokutvalet. Noregs Mållag la svært mykje arbeid i å fylgja upp at det kom lærebøker innanfor alle fagumråde. I 1965 var alle dei viktigaste fagi dekte med lærebøker. I dei fleste skuleslagi elles gjekk det tregare.¹⁵

Kva var det som låg bak denne betringi for dei nynorske lærebøkene ? Korleis greidde Helge Sivertsen å få Forleggjarforeinigi ved "riksmålsmannen Henrik Groth" til å godkjenna denne studnaden ? Eg vil setja fram den djerve og kannhenda skamlause hypotesen at Sivertsen,

Skard og Hellevik saman nytta sammorskpolitikken medvite til å pressa fram offentleg studnad til nynorsk bokutgjeving.

På slutten av 1950-talet vart det klårt at sammorskken var ei tapt sak. Fraksjonsstriden i Noregs Mållag var avslutta. Noregs Mållag kunde brukast som ei ryggdekning når det galdt å slutta um sammorskken. Sammorskken ved 1938- og 1959-rettskriving i nynorskken var banka igjenom i Noregs Mållag. Det gav trygd andsynes Arbeidarpartiet. Høgnorskfolki kunde ikkje lengre nytta Noregs Mållag til eit kamporgan mot sammorsk.

Arbeidarpartiet tona ned ordleggjingane i kulturprogrammet, høgst truleg med samtykkje frå Helge Sivertsen. Då mållaget protesterte mest høglydt i 1960 hadde den norskdske sida langt på veg fenge gjenomslag for dei fleste rettskrivingskonsesjonane dei ynskte. Dei norskdske hadde mykje å tena på å samarbeida med departemenentet, Samlaget, språknemndi og mållaget, og i den fyrste femårsbolken av 1960-talet hadde Sivertsen, Hellevik og Skard kontroll yver desse sosiale systemi.

Endå tydelegare kann ein sjå tilknytingi millom stridspartane i norsk kulturpolitikk med mållagsfolki på den eine sida og Henrik Groth og dei norskdske på den andre sida i åri etterpå. I tidbolken frå 1960-1963 vann dei norskdske fleire viktige sigrar i målpolitikken. I opningstalen til årsmøtet i Vestlandske Mållag i 1964 skriv Kåre Kolås at det vekte stor åtgaum at Helge Sivertsen sende ut ei pressemelding der han vilde blåsa av målstriden.

Sivertsen hadde heilt frå han vart riksråd arbeidt mykje med å vinna gjenomslag for at det skulde leggjast ei avgift på vikebladi. Denne avgifti skulde saman med statlege løyvingar nyttast til å kjøpa inn norsk skjønnlitteratur. Dette vilde vera eit stort inngrep, og det var ikkje sagt at dei borgarlege partii som no var i framgang, vilde godtaka det som skulde verta kalla innkjøpsordningi. Gjennom å gjeva dei norskdske og serleg då forleggjarforeiningi Vogtnemndi kunde Sivertsen rekna med å vinna større velvilje. Med sterkt "riksmålsrepresentasjon" vilde dei norskdske vera tryggja å koma vidare mot full atterreising av det tradisjonelle norskdske språket som var mest nytta i samfundet. Med desse konsesjonane til forleggjarforeiningi ved riksmålsmannen Henrik Groth vart det lettare å vinna fram med innkjøpsordningi.

Til å underbyggja ei satsing på norsk litteratur må ein vel gjeva Sigmund Skard og Alf Hellevik eit handslag. Skard var professor i amerikansk litteratur, og han hadde eit umfattande kjennskap til det amerikanske samfundet. Når Skard soleis markerte seg sterkt med å segja at amerikaniseringi var eit trugsmål både mot bokmål og nynorsk, og når Hellevik fylgde upp med å argumentera like eins, gav det temmeleg stor gjenomslagskraft til kravet um meir norsk litteratur. Amerikaniseringi vart bruka til å skyva samnorsken i bakgrunnen. Amerikaniseringi var kanskje eit greidt taktisk argument for studnad til nynorsk bokproduksjon og til å skapa målfred med dei norskdanske. Men målrørsla fekk ikkje nokor framhjelp av dette. Mange målfolk kom på vidauota. Dei peika på at Skard avslørde Riksmåls forbundet, men sjølv um det var so vel hadde ikkje Skard noko anna alternativ enn å berga skansane, med å syga ut meir pengar frå staten.

Er dette for grovt. Ja Nokon røynleg ideologisk

målførtøygt hadde han i hylje

Men til å svara på dei røynlege utbydingane som målrørsla stod uppe i var amerikaniseringi ikkje noko røynleg emne. Meir prosaisk, men viktigare måtte det vera å møta den utbydingi at målsaki hadde vorte skuvt til sides av samnorskpolitikken. Ein må spyrja seg um det ikkje hadde vore råd å driva meir kommersiell bokspreiding.

men p.g.a. av offentleg etablisert

Samlaget var på 1960-talet prega av ein sterk vokster. Johs. Aanderaa yvertok Samlaget på slutten av 1950-talet. Um Johs. Aanderaa heiter det: "Aanderaa hadde overtatt Det Norske Samlaget som et ideelt preget selskap til fremme av nynorskutgivelser og selv drevet det fram til et moderne forlag som utga skjønnlitteratur, lærebøker og debattbøker parallelt med de gamle klassikerseriene. Økonomisk sett hadde både han og Samlaget balansert på randen av konkurs, trass i all statsstøtte. Det fikk Andreas Skartveit erfare da han overtok ledelsen ..."¹⁶

Samlaget var so sterkt drive av idealisme at det ikkje vart registrera som firma fyrr i 1973.¹⁷

¹⁶ Sikre selgere som Audun Hetlands og Jon Leirfalls EEC-bok, soga om det store mannefallet og andre humørerbøker brakte Samlaget over kneika og videre frem i 1970-årenes ekspansive bokmarked.¹⁷

Samlaget kunde veksa utan at uppslutnaden um nynorsken trøng veksa. Skulemålsprosenten vokser ikkje i etterkrigstidi og stabiliserte seg først i 1977.¹⁸ Det var viktigare med målpolitiske alliansar i hovudstaden er det likt til.

" Flere former for statlig bokstøtte som kom disse to forlagene (Samlaget og Universitetsforlaget) til gode i særlig grad. Når lederne for forlagene på samme tid hadde nært forhold både til de ansatte i Kirke- og Undervisningsdepartementet og Arbeiderpartiets kulturpolitiske ledere lot i hvert fall Henrik Groth seg friste til konspirasjonstenking."¹⁹

¹. Samlaget 1868-1968, s.132

². Framnes samanlikna uppnemningsmåten til Språknemndi med Nazi-styret under krigen, Bergens Arbeiderblad 12 desember 1949.

³. s.187 i lagsprotokollen

⁴. Hans Fredrik Dahl, 1975, Hallo, Hallo, Kringkastingen i mellomkrigstiden s.300.

⁵. Samlaget 1868-1968, s.119

⁶. Same stad, s.132.

⁷. Samlaget 1868-1968, s.271.

⁸. Alf Hellevik Språkrøkt og språkstyring, Alf Hellevik, 1979, s.194.

⁹. Jostein Krokvik, 1992, Mål og Vanmåle s.103.

¹⁰. Nils Johan Ringdal og Terje Holter Larsen, 1995, Kardinaler og kremmtere, Norske foleleggere gjennom hundre år, Oslo. Sida, 185.

¹¹. Almenningen m.fl. 1981, Målreising i 75 år, Oslo, Fonna Forlag. S.241.

¹². Frisprog 14 januar 1961.

¹³. Nils Johan Ringdal og Terje Holter Larsen, 1995, Kardinaler og kremmtere, Norske foleleggere gjennom hundre år, Oslo. Sida, 185-187.

¹⁴. Almenningen m.fl. 1981, Målreising i 75 år, Oslo, Fonna Forlag. S.249.

¹⁵. Almenningen m.fl. 1981, Målreising i 75 år, Oslo, Fonna Forlag. S.241-242.

¹⁶. Nils Johan Ringdal og Terje Holter Larsen, 1995, Kardinaler og kremmere, Norske foleleggere gjennom hundre år, Oslo. Sida, 230.

¹⁷. Nils Johan Ringdal og Terje Holter Larsen, 1995, Kardinaler og kremmere, Norske foleleggere gjennom hundre år, Oslo. Sida, 230.

¹⁸. Norsk røtt skriftmåls store fall, 1995, Jostein Krokvik, Norsk Bokreidingslag, Bergen.

¹⁹. Nils Johan Ringdal og Terje Holter Larsen, 1995, Kardinaler og kremmere, Norske foleleggere gjennom hundre år, Oslo. Sida, 182.

Verdfulle bøker

Jostein Krokvik: Ivar Aasen - diktar og granskjar, sosial frigjerar og nasjonal målreisar.
Sersynte bilæte tilskipa av Jo Gjerstad. 272 sidor. Ny 1996.

I prydband kr 250,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny i samling ord og ordlag frå Suldal. Ny 1996. Hefta kr 100,-.
Suldalsmålet I og II samla for kr 200,-.

Arne Garborg: Ivar Aasen. Fikst miniformat og smakfullt band. Fyreord av Trygve Lande.
i band kr 95,-.

Jostein Krokvik: Norskrøtt skriftmåls store fall. Utgreiding um det nynorske etterkrigstidi. Utgreiding um det nynorske etterkrigstidi. Hefta kr 130,-.

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahl. Hefta kr 160.

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege norske målet. Hefta kr 160,-.

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk. Hefta kr 115,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Norske ord etter umgrip og tyding. I band kr 80,-; hefta kr 60,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Bergens Stift ved Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 250,-; hefta kr 200,-.

Ivar Aasen: Sunnmørsgrammatikkane. Red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 200,-; hefta kr 180,-.

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske framandordboki. Frå 1919.

Fotografisk nyprent. 75 sidor. I band kr 115,-.

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det grunnleggjande målsogeverket. I band kr 350,-.

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring. Den store målreisaren og vitskapsmannen skildra på nært hald. I band kr 60,-.

Jarle Bondevik og Andreas Bjørkum: Djup fjord og høg himmel. Festskrift til Andreas Ohnstad. Hefta kr 200,-.

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band kr 50,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta kr 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta kr 125,-.

Egil Lehmann: Ordbok for Det nye testamentet. I band kr 200,-.

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta kr 115,-.

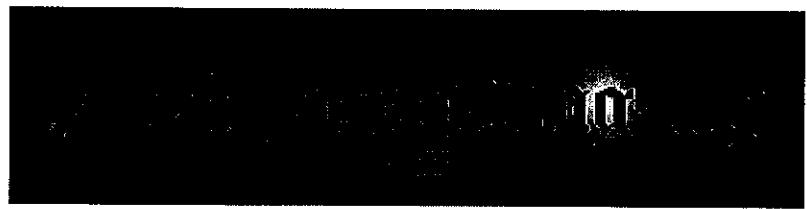
Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band kr 150,-.

Hannaas, Clausen, Jerald: Vestmannalaget 110 år. I band kr 200,-.

Norsk bokreidingslag på nettet:

<http://bokhandel.home.ml.org>

Telefon 55 31 66 29 Faks 55 32 03 56

me er der høgnorsken er

LB

Det er berre ei målrørsla

Av Lars Bjarne Marøy

I seinare hev det vorte snakka um å skapa eit sams målpolitisk forum på høgnorskvengen. Det hev kome fleire unge medlemer i styri i Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag. I boki "Vestmannalaget 110 år" er det skrive utførleg um den målpolitiske soga som er knytt til Vestmannalaget. Det er også skrive ein heil del um dei two nemnde samskipnadene. Soga um Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag er merkt av at ho er først knytt til den tidi då ho vart skrivi. Forsattarane hev rekna med at dei som les boki, hev ei rad tilleggsupplysningar som me unge høgnorsktihengjarar i dag ikkje hev.

Lat meg segja med ein gong at dette er eit sers innfløkt emne, men det er ikkje di mindre eit sers viktigt emne. Dersom me målfolk ikkje hev klårt for oss denne delen av målsoga, kann me vera visse på at motstandarane vil nyta det imot oss.

Formannsvalet i Noregs Mållag i 1956 hev vorte sett på som eit vasskilje i nyare målsoga. Det er no smánortalsmennene byrja vinna noko fram i samskipnaden. Etter landsmøtet var det slutt på at mållaget gjekk hardt ut mot den statlege målpolitikken. Det vilde likevel vera å gå for langt å hevda at høgnorskfolket vart ståande utan innverknad i samskipnaden. Mange høgnorskvenner hadde von um at det skulde koma eit målpolitisk umslag, og mange vona at leidangi i mållaget skulde snu um frå sammorskina og venda attende til den radikale målreisingstanken. Det høgnorske målsynet stod langt sterkare på den tidi enn me unge kann tenkja oss. Serleg sterkt stod høgnorsksynet i kjernestroki på Vestlandet.

Målflokkene på høgnorskvengen var naturleg nok utolsam etter å vinna statleg og formell godkjenning for jamstellingstanken (i-mål / a-mål) og for høgnorsksynet i det heila. Etter at Vestmannalaget hadde gjenge ut or Noregs Mållag (1962), byrja det å veksa fram ein tanke um ein ny alternativ samskipnad som kunde arbeida for dei synsmåtane som det ikkje var råd å vinna fram med i Noregs Mållag nett då. Ivar Aasen-sambandet vart skipa i 1965 og var ei landssamanslutning med tyngdepunkt på Vestlandet.

Mangt tyder på at det var den nye samskipnaden som reiste kravet um jamstelling på ein slik måte at det skapte ordskifte på landsmøti i Noregs Mållag. I dei fem åri som fylgde vart det reist mykje strid millom høgnorsk- og smánorskmedhaldsmenn. Aasen-folket markera seg med kravet um jamstelt i-mål. Det var Vestlandske Mållag som var hovudinstrumentet for høgnorskvennene. På Vestlandet stod høgnorsksynet sterkt og hadde jamn og sikker tilslutnad. Vestlandske Mållag var det største einskildlaget i Noregs Mållag, og det vog mykje at leidangi i det laget tala mållagsleidangi midt imot når denne leidangi ikkje vilde blanda seg upp i rettskrivingsspursmål.

Etter kvart byrja det å ytra seg smánortalsendensar i Vestlandske Mållag. Det vert ein langvarande konfrontasjon millom nokre av lokallagi og styret i Vestlandske Mållag. Til slutt uppdagar leidangi i Vestlandske Mållag at det vert drive fraksjonsverksemrd mot leidangi. Striden millom Vestlandske Mållag og sentralleidangi i Noregs Mållag toppar seg opp samstundes med den indre striden i Vestlandske Mållag. Striden i Noregs Mållag let me ligga her. Striden i Vestlandske derimot kulminerar på eit årsmøte der smánorskfolket hev mobilisera tilhengjarar for fullt. *Like fullt taper dei i freistnaden på å taka kontroll yver Vestlandske Mållag,* og dei forlet årsmøtet. Utbrytarane skipar den nye sylkessamskipnaden *Hordaland Mållag* (1970), og ein stor part av lokallagi i Vestlandske Mållag melder seg ut av laget og inn i Hordaland Mållag.

Eit avgjerande spursmål i denne samanhengen er: Kvisor bryt lokallagi ut av Vestlandske Mållag når dei ikkje studde upp um utbrytarane på årsmøtet i laget? Eit anna sentralt spursmål er: Kvisor vart ikkje den målpolitiske usemjø i Vestlandske Mållag større enn ho var lenge tidlegare?

Rollor og sosiale system

Det kann vera ulike tilnærningsmåtar til spursmåli som er reiste. Min hypotese er at lokallagi gjeng ut av Vestlandske Mållag fordi dei sosiale systemi i kjernestroki for det meste vert underlagt den nye rettskrivingi ved tvang. Det er lett å tenkja seg at høgnorskfolk som vert pressa til å nyttia den nye rettskrivingi fordi dei er del i eit system, byrjar å missa trui på høgnorsken. Me må hugsa at smánortalsmenn agitera hardt for for at det var ei ny og banebrytande rettskriving som vart innsord i 1938. Med eit sosialt system tenkjer eg meg eit rollesystem.

Rolleinnhavarane hev visse rettar og plikter, og det er ei klår arbeids- og autoritets-deling millom dei som hev rollone (kven som skal gjera kva, kven som hev rett til å fastsetja kva og for kven): Slike system kann ein finna i avisor, bokforlag, kyrkja, skulestellet, kringkastingi, lagslivet og liknande.

Dei sosiale systemi er dei fremste normleverandørane for den målpolitiske åtferdi. I dei sosiale systemi finn me menneske som gjer krav på å fylla nasjonsberande og kulturberande oppgåvor. Dei som hev underordna postar i eit sosialt system, eller som berre er tilskodarar til den målpolitiske åtferdi innanfor systemet, vil

naturleg nok reagera på det dei observerer. Men i dei fleste tilfelle hev dei sosiale systemi fastlagde reglar for slikt som målbruk. Det fører til at den målpolitiske åtferdi innanfor eit sosialt system vert nokso einskapt. Innanfor kyrkja var Indrebø-bibelen langt på veg mynsterdanande til den nye bibelen kom i 1978. Medan det høgnorsknære målet stod sterkt i kyrkja, var det vel godt som umvendt i skulen. I skulen tok det ikkje stort meir enn eit år å innsøre den nye rettskrivingi. Alf Hellevik fortel i eit intervju i Bergens Tidende 23. august 1993 at den fyrste utgåva av nynorskordlista (les samnorskvarianten) kom i 1938, og det var Einar Breidsvoll og Knut Liestøl som var andsvarlege for den utgåva. Det kunde soleis koma ut ulike målpolitiske signal frå dei sosiale systemi.

Grunnlaget for høgnorskrørsla etter 1938 var heile tidi at det fanst målfolk som evna og hadde vilje til å strida imot den nye rettskrivingi. Det var skulen som var den viktigaste normleverandøren i målspursmålet. Den språksosialiseringi som ber til i skulen, er med på å leggja grunnvollen for målbruken i dei andre sosiale systemi. I lengdi er det kanskje umogeleg å halda att eit rettskrivningsbrigde som vert gjenomførd i skulen, fordi den rettskrivingi som vert innlært vil fylgja elevane gjennom den mest avgjerande språklæringsstidi i livet. Skulen er den klåraste normgjevaren i samfunnet, og han er nøddd til å vera det. Det som det like fullt er grunn til å understreka, det er at det er rom for valfridom og romslege umsyn. I 50-åri kunde den radikale målflokkene enno sjå høve til at deira målform kunde vinna uppreising. Det var ikkje eit stort steg frå læreboknynorsk og yver til høgnorsken. Det var enno råd å få nye åttleder til å skifta yver til høgnorsk. I Bergen heldt store avisor som Bergens Tidende og Dagen fast på høgnorsken. Det var like fullt kamp um dei sosiale systemi. Smånsktihengjarane var nådelause i mange tilfelle. Dei gav knapt noko slag studnad eller rom for høgnorsk i dei sosiale systemi som dei tok eller hadde kontroll med. Smånsktalsmenn førde den same framgangsmåten yver til mållagi, og uppgjerti i Vestlandske Mållag er ein del av den soga som er knytt til den smånske einsettingspolitikken.

Smånskideologi og radikalt bokmål

Smånskideologien kann førast attende til rettskrivningsbrigdet i 1917. Skrivebrigdet då gav støyten til at det sokalla radikale riksmalet vann fram i delar av landet. Dei ulike målflokkane tolka framgang for det radikale riksmalet ulikt. Smånsktihengjarane heldt det for eit teikn på at det høgnorske målet var uhøveleg for dei som valde radikalt riksmalet. Høgnorsktihengjarane heldt derimot framvokster for radikale riksmaalsformer for ei usfullstendig løysing. Høgnorskfolk rekna attendegangen for dei radikale riksmaalsformene for ein reaksjon frå dei som hadde valt desse formene, medan smånskfolk rekna attendegangen for dei radikale riksmaalsformene for ei manipulering frå riksmaishald. Smånsktihengjarane trudde at folk flest som hadde valt radikale riksmaalsformer hadde for lit sjølvkjensla til å halda fast på dei; dei trudde at ei ny målumbot vilde føra til ein varig framgang for dei radikale riksmaalsformene.

Etter kvart som smånsktalsmenn byrja vinna fram i målrørsla, vann dei tilsvarande kontroll med dei ymse sosiale systemi. Dei meinte at målrørsla laut syna seg måtehaldi, og ho måtte freista å vinna nye tilhengjarar gjennom å gjera nynorskens mest mogeleg lik ei radikal utgåva av det norskdanske riksmalet.

Folkeflyttingi

Tidi frå um lag 1950 og fram til um lag 1970 er prega av ei umfattande utflytting frå bygdene og inn til byane. Både høgnorskfolk og smånskfolk er samstende um at utflyttingi var i ferd med å tunna ut grunnlaget for nynorsk. Eit sentralt argument frå styret i det nye sylkesmållaget, Hordaland Mållag, var at no var det ikkje tid til å kjempa for å jamstella høgnorsken og i-endingane. No var det ikkje snakk um å berga i-målet, det var snakk um å berga nynorsk i det heila. Det ser ut til å vera eit argument som hev råka mange av dei lokallagi som studde upp um leiding i Vestlandske Mållag, men som seinare melde seg inn i Hordaland Mållag. Det er no likevel ein tankekross at den store utflyttingi frå bygdene tok slutt so å segja på same tid, og då utan at mållaget kann ha gjort noko, korkje til eller frå. Det før ikkje hjelpa um levande bygdesamfunn vart eit faneord. Det var heilt andre krefter som gav nedgang i utflyttingi frå bygdene. Eg kann nemna at den statlege sosialpolitikkjen jamna ut skilnaden millom dei som budde i fatige og grisgrendte kommunor og dei som budde i rikare kommunor. Når det var staten som tryggja for levevilkåri og ikkje kommunen, vart det lettare for utsette grupper å vera buande i utkantstrok. Etter at dei sosialpolitiske endemåli var nådde ved inngangen til 70-åri, vart det grunnlag for å byggja ut eit meir umfattande velferdstilbod. Det velferdstilbodet semnde um millom anna fleire idrottshallar, eldreheimar og meir. Her fekk mange bygdesamfunn nokolunde det same tilbodet dei fekk i dei sokalla drabantbyane. Endå um avstandane kunde synast lengre på landet, vart dei korta ned av at bilen vart ein bruksting utyver 60-åri og 70-åri. I dei fleste tilfelle var det trivielle og ålmenne utviklingsdrag som skapte meir levande bygdesamfunn. Dersom ein meiner at det var livsavgjerande for målrørsla å halda uppe levande bygdesamfunn, kann me vanskeleg sjå at kampen for å jamstella i-målet kunde meinka målarbeidet. Jamstellingskravet kunde tvert imot vera med å halda liv i bygdesamfunni på lik lina med anna målarbeid, kanskje betre. I alle høve trur eg me lyt innsjå at målrørsla ikkje vilde tena på å leggja ned kravet um jamstelt

i-mål.

Når sume målfolk like fullt må ha kjent det slik, og når mange lag melde seg ut or Vestlandske Mållag, so hev det bakgrunn i den sterke smånorskagitasjonen og i at høgnorskrørsla var i ferd med å tapa, eller hadde tapt, kontrollen med ei rad sosiale system som kunde ha legitimera høgnorsksynet. Dessutan hadde ikkje høgnorsstridsmennene vunne fram andsynes styremaktene, fordi mållagsleidingi hadde bøygd seg for det nye statlege yvergrepet som rettskrivingi av 1959 må kallast. Sume som hadde trudd på høgnorsksynet, gav upp under parolen "me må fylgja ungdomen".

Skuldingar

Det kom upp skuldingar um at styret i Vestlandske Mållag var for autoritært. Styret vart skulda for å vilja gjera laget til eit lag for sermeiningar, heller enn å nytta samskipnaden til ein reidskap i den målpolitiske striden. Det er rett at høgnorsktalsmennene var upptekne av at det skulde vera jamstelling millom i-mål og a-mål og meir slikt, men det vilde vera å gå for langt å segja at dei berre var interesserte i rettskrivingsspursmål. Det vart heller ikkje gjort noko som kann tyda på at Vestlandske Mållag hindra målpolitiske tildriv frå lokallag.

Mange av dei lokallagi som melde seg ut or Vestlandske Mållag, må ha havt tillit til Vestlandske Mållag. Me veit ikkje um at det var noko større strid i Vestlandske Mållag fyrr etter 1965. Det tyder på at høgnorsktihengjarane må ha arbeidd med ein sterk indre disiplin og med yvertydande styrke. Me kann ikkje sjå burt ifrå at den nye rettskrivingi i 1959 kann ha vore til hjelp for høgnorskfolket. Slik den rettskrivingi var, stod ho fram som eit nidingsverk mot største luten av alt norsk mål. E-infinitiv som vart innsførd til hovudform då, byggjer snautd på breidare målføregrunnlag enn i-målet. Det er nokso uteleg å høyra at målfolk frå umråde med a-infinitiv og med upplegg til i-mål fær tuta øyro fulle med at nynorsknormalen er so talmålsnær når den nynorsken dei lærer hev e-infinitiv og a-endingar. Når det gjeld rettskrivingsspursmålet, vart det so vidt eg veit aldri reist noko prinsipielt ordskifte. For det fyrste var det ikkje noko røynleg grunnlag for det, og for det andre sat truleg fagkunnskapen trygt plassera på høgnorskvengen. Når rettskrivingsspursmålet kom upp, var det i dilettantisk form. Det vart reist kritikk mot den rettskrivingi som vart nytta i årsmeldingane. Sume medlemer vilde ikkje ha høgnorskrettskrivingi i årsmeldingane.

Det hev vorte tenkt i nyare tid at endå um det høgnorske/høgnorskvenlege styret ikkje hindra målpolitiske utspel, so fremja det deim ikkje. Det let seg ikkje segja noko bastant. Heilt klårt er det at Vestmannalaget stod fremst millom dei som vilde verna bygdetradisjonar. Medlemene i Vestmannalaget var også leidande innansor Vestlandske Mållag. Ein leidande målmann for høgnorskvengen var Halldor O. Opedal. Med folkelivsgranskingsverket "Makter og menneske" som hev kome i nærmare 20 band, hev han gjort eit storverk både for nynorsken/høgnorsken og til å verna gamal bygdetradisjon. Han hev også skapt grunnlaget for ei rikshistorisk interessa for alle deim som les bøkene hans. Felespeltradisjonen hev lange røter i Vestmannalaget. Vestmannalaget hev dessutan greidd å halda uppe eit levande minne um ei rad nynorske forfattarar og um ei rad nynorske salmediktarar og songdiktarar som andre lag knapt hev ansa på. Det må leggjast til at laget kunde vore hagare til å halda uppe eit levande medvit andsynes nynorsk samtidslitteratur som ligg utanfor den høgnorsknære måltradisjonen. Hadde me greidd å skapa blæst um samtidsforsfattarar for innhaldet i bøkene deira, kunde me kannhenda greidd å påverka rettskrivingssynet etter kvart som dei vann tillit på høgnorskvengen.

Ingen kann hevda at Vestlandske Mållag ikkje arbeidde godt med aktivitetar knytte til klassisk bygdeliv, men til vanleg vert målarbeidet gjerne knytt noko vidare - til ålmement politisk liv, til meir riksfermnannde institusjonar, til endringane i næringslivet og dei sterke internasjonale endringskrefte som er bundne til internasjonal forsking og utvikling av teknologi. Dessutan hev målarbeidet vorte meir knytt til studentmiljøet. Høgnorskrørsla vart ståande som observatørar til den utviklingi. På 50-talet hadde målmenn som vart buande i byane gjenge med i mållags- og norskdomsaktivitetar, av di dei heldt dette for ein måte å uttrykka identiteten sin på. I 70-åri var det vel meir av di folk vilde vinna godkjenning for retten til å vera seg sjølv. Mange vart arge for at det norskdanske daningsidealet stod so sterkt millom studentar. Mange vanakta det dana bymålet som dei kjende var ei underkjungsraft. Dei fekk studnad av fleire som snakka eit breidt bymål. Det breide bymålet hadde høgast prestisje, fordi det låg nærest tonegangen til det norskdanske daningsidealet. Disfor var det dét som vart sigrande og vann mest status millom folk flest, same um det var mindre norsk.

Venta endring til det betre

På 60-talet og 70-talet kom det sterke talsmenn for ei radikal norskdansk normering. Rørsla kann knytast til at det hadde vorte lite forska kring dei austlandske, trøndiske og nordlandske målføri. Det vil segja at det var lite med forsking som slo fast at desse målføri høyrde til innansor høgnorsksystemet. Dei som forska på desse målføri hadde stort sett vore knytte til den norskdanske skuleretningi. Det var dei som hadde klekt ut samnorskideologien. Det nye med dei som forska på målføri no, var at dei byrja å nytta ei radikal målform - sume av deim gjorde det i alle fall. Den radikale norskdansken var ei normering til det norskdanske

måldaningsidelet som studde seg på sume utvalde dialektformer, og som vraka dei sørnorske målformene som fanst i nynorsken. For mange av deim, um ikkje alle, var det det norske måldaningsidelet og den norske måluppsatningi som var fremste rettesnori. Nynorsken hadde snaudt noko å segja for målbruken deira.

Det viktigste for oss er at dei personane som me snakkar um, her må ha fylt spenningsfunksjonar og normfunksjonar som hev påverka håndlingane til målmenn. Nokon avgerande påverknad er det ikkje visst at dei hadde, men dei var eit uttrykk for noko ålement, noko nytt og noko rikssemnande. Når mange mållag melde seg ut or Vestlandske Mållag, var det truleg meir fordi dei trudde at det vilde koma ei endring til det betre, enn fordi dei ikkje var nøgde med arbeidet til styret i Vestlandske Mållag.

Det interessante ved den målpolitiske utviklingi i 70-åri, var at den nasjonale og kulturelle identiteten til folk flest kom i opposisjon til det norske daningsidelet. Det hadde nok vore utbreidd misnøgje med det norske daningsidelet tidlegare, men det var først no at mange tapte respekten for det og byrja nytta dialekt eller ei radikal norsk norm med sume innslag for den høgnorske folkemålsgrunnen.

Eit moment som kann verka søkt, er den sterke vekti som vart lagd på ungdomen. Ungdomen skulde frigjera seg frå feili, vanskane og fordomane som dei vaksne var uppvaksne med. Ungdomen skulde skapa eit nytt og betre samfunn. Dei økonomiske nedgangstidene som byrja ovra seg på 70-talet, gjorde framtidsoptimismen lågare, men tidleg på 70-talet såg mange enno heller ljost på framidi. Trui på ungdomen kann ha gjort det lettare å vinna fram med den smånorske einsrettspolitikken. Me skal heller ikkje gløyma at samnorskrorsla hadde evna å organisera seg og arbeidde andsvarsfullt og ikkje minst svært idealistisk. Samnorskrorsla hadde hovudsete i den mest folkerike landsluten, og ho gav inntrykk av å representera eit ålement og vidfemnande daningsideal.

Grunnlaget for samnorskrorsla

At samnorskrorsla arbeidde so bra, tener sjølv sagt rorsla til ros. So langt som rorsla fremja det levande talemålet gjennom dei breide dialektane, gjorde ho også ein gagnleg innsats. Men samnorskrosaki hev aldri hatt til hovudmål å fremja dei norske dialektane i seg sjølv, og endå mindre hev rorsla sett det som noko mål å fremja dialektane innanfor ei høgnorsk råma. Samnorskrorsla hev teke utgangspunkt i dei to målformene og dei to daningsideali som dei byggjer på, og sagt som so at her hev me to variantar av norsk språk som ikkje samsvarar godt nok med det norske folkemålet. Me må freista å få målformene til å verta likare kvarandre samstundes som dei vert likare det norske folkemålet. Hev dei sagt. Det er mange utgåvor av det norske folkemålet, men samnorsktilhengjarane hev valt å fylgja folkemålet berre i dei tilfelli der folkemålet fører målformene saman. Det finst soleis nokre umråde av landet vårt som hev rein e-infinitiv, medan resten hev a-infinitiv, kløyvd infinitiv eller liknande. For at det samnorske måldaningsidelet skal upp, må so e-infinitiven gjerast til eineform. Då vert det store dialektumråde som ikkje vert representera gjennom det samnorske måldaningsidelet. Me høgnorskfolk hev meint at det bør vera valfridom millom slike formavbrigde som e-infinitiv og a-infinitiv og i-mål og a-mål. Med valfridom millom slike kjensluge former tryggjar ein at fleire dialektumråde vert representera, og dei som er uvisse på kva form dei finn seg best til rettes med, kann velja og prøva seg fram.

Det er grunn til å slå fast at dialektina er eit produkt av at samnorskpolitikken gjekk fallitt. Samnorskfolket kunde skumma fløyten av at smånorsk einsrettspolitikk vann fram, men me skal ikkje gløyma at dei som skipa Hordaland Mållag langt ifrå var samnorsktilhengjarar. Det er grunn til å understreka at det var *ein spursmål um lojalitet mot ulike institusjonar og ulike former for sosiale system som førde til konflikt*. Utbrytarane var oppsotra med den målformi som høgnorskmenne kritisera på det sterkeste. Det vart ein kulturkollisjon millom nokre av dei unge medlemene og nokre av dei eldre. Det førde sist på til at alle laut velja sida. Det var no like fullt mange som heldt fram med å styrja Vestlandske Mållag med gavor etter at dei hadde meldt seg ut.

Ikkje grunnlag for kløyving?

Konklusjonen min lyst verta at det ikkje var noko retteleg grunnlag for at målrørsla skulde kløyva seg i two. Samnorskpolitikken var den ytre årsaki som kløyvde lojalitetsbandi millom målfolket, men det var smånorsktilhengjarane som sådde frøet til brot. Samnorsktalesmennene hev heile tidi hatt til fyresetnad at fanst uppslutnad um den smånorske einsrettspolitikken, for hadde høgnorskrorsla vunne like stor tilslutnad som riksmålsrørsla, so vilde samnorskrosaki, som den reaksjonære saki ho er i dag, stade i fære for å smuldra vekk. Difor er det um å gjera for dei å spela alle høgnorske tankar ut mot den sigeren for dialektane som målrørsla hev kjempa fram. Dei nyttar seg av den nederlagsfylte stemningi som den smånorske einsrettspolitikken skapte.

I dag er det likt til at målrørsla er i ferd med å koma på offensiven att. Det er ikkje grunnlag for strid millom høgnorsk og smånorsk, so framt høgnorskvengen får innsfridd minimale konsesjonar, som m.a. formene *hev* og *millom*, og elles får *jamstellingsrett* for det som er tillatne tradisjonelle sideformer i dag. Då er mykje av framgangsgrunnlaget for den radikale målrørsla tryggja. Då kann målrørsla samarbeida og stridast med

4/11/03

riksmålsrørsla alt det som er påkravt, utan at sammorskpolitikken skal stå midt imillom og vera ein slags uppmann.

Kravet um å avvikla sammorskpolitikken må vera eit krav som alle radikale målfolk må slutta upp um. Det vil vera å setja dialektane i høgsetet og slå attende den norstkanske måluppfatningi som stend yver og kuar alle norske dialektar.

Ivar Aasen-Sambandet

v/ Kolbein Totland, Totlandsvei 370, 5050 Nesttun • Tlf: 55 10 02 48 • Postgiro: 0814 20 27 209 • Epost:
yuko@online.no

TENNHALD

Framsida

Informasjon

Stjorn

Kva hender?

Artiklar og utspel

Innmelding

Lekkjar

Språkdogmi først deretter bokmålsveldet

Av Lars Bjarne Marøy

John Honey hev skrive ei bok som heiter language is power. Boki inneheld mange synsmåtar som hev interessa for målfolk i Noreg. Eg skal syna noko av dette nedanfor. John Honey viser til at dogmet um lingvistikk likskap i boki. Fyrst dette dogmet vart fastslege hadde B. Bernstein utvikla ein språkskortteori. Denne teorien gjekk ut på at ein hadde tvo språklege kodar. Den eine koden var knytt til konkret språkbruk, ein avgrensa kode. Og ein fann denne koden hjå born til lågt utdana menneske. Ein annan kode som ein fann hjå høgt utdana var knytt til abstrakt språkbruk, ein utvida kode. Bernstein meinte at det måtte vera eit mål å få utvikla ein utvida språkkode hjå born med ein avgrensa språkkode. Denne teorien var akseptert, og vist til fram til kring 1972.

I 1972 skulde det skje eit vendepunkt i sosiolingvistikken. Frå då av utvikla dogmet um lingvistisk likskap seg. Dette dogmet er representert ved fleire lingvistar. Eit hovudpunkt for Honey er å retta kritikk mot Labov. Labov gjorde eit arbeid i 1972 som hev vorte klassisk og dogmekonstituerande. Han let ein arbeidarklassegut, ein 15 år gammal gjengleidar få snakka um fritt um eit emne. Han samanliknar dette med ein gut på same alder som snakka standardengelsk.

Labov konkluderar med at arbeidarklasseguten er ein svært glup samtalepartnar som kann brukha det engelske språket til mange ting. Larry som guten heiter er i stand til å føra fram avanserte argument.

Denne guten vert kontrastert med ein millomklassegut som hev skrive ei utgreiding um troldom og hekseri. Labov meiner at Charles, som denne guten heiter, i motsetnad til Larry er ein ordgytar som strevar etter å få fram det han vil segja. Charles nytta eit innvikla språk, medan Larry derimot er kvikk, initiativrik og kann gjera seg opp ei mening.

Konklusjonen til Labov vert at dei arbeidarklasseborni ikkje

lid av språkskort, dei hev berre eit anna språk enn standardformi av amerikansk engelsk. For skulen må uppgåva vera å måta undervisningi til det talemålet elevane hev, ikkje å pressa nedver dei ei språkform som i siste instans er framand for dei, trass i at ho er offisiell og offentleg og yverført gjennom lang skriftleg tradisjon. Labov gjeng jamvel lenger han hevdar at denne formi for engelsk, er betre enn vanleg engelsk og meir tenleg. Dei som snakkar arbeidarklasseengelsk er betre forteljarar, argumenterer betre og er betre til å føra ordskifte.

John Honey er sterkt kritisk til metodane til Labov. Honey peikar på at Larry fekk ei rad spørsmål fram mot argumentførsla. Charles starta å leggja ut utfra eit spørsmål og resonnerte umkring det. Bakgrunnen for dei intervju Labov gjorde er ikkje gjort greida for. Kvifor var desse two gutane valde ut? Var dei representative? Intervju vart gjorde utan at Labov hadde kontrollert utprøvingane. Poenget hans var nett at kontrollerte forsøk vilde ein berre koma til å gjera dei same feili som Bernstein. Ein vilde ikkje få fram det geniale aspektet ved arbeidarklasseengelsk.

Utfallet vart:

1 Labovs konklusjonar vart slukt rått. Ei tekstbok frå 1979 oppsumerte at Labovs arbeid hadde vorte godteke utan mykje kritikk. Peter Trudgill førde resultati yver til England i 1975 med bok Accent, Dialect and the school. Denne bok vart helsa velkommen i Times Educational Supplement: "as a salutary antidote to the obsession with standard English which has been a feature of our educational system". Labov vart sett høgt upp på pensumlistene i England etter dette.

2 Bernsteins teori um dei two kodane vart uglesette og miste all vitskapleg frægd. Bernstein vart stempla som politisk ukorrekt.

Yverføring til Noreg

Det er ein ting å segja at ulike språk er potensielt like gode til å uttrykkja eit eller anna. Det er noko anna å segja at alle dialektar innanfor eit språksamfund som Noreg er like gode. Og endå noko anna å segja at alle dialektar i Noreg fungerar like godt til å verta nytta til skriftmål.

Skriv som du snakkar eller berre snakk. Me skal ikkje ha nokon normal, alle skal få skriva so nært upp til dialekten sin/talemålet sitt som råd. Dette er talemålspedagogikk som hev vorte ført vidare til Noreg. Dei som fylgjer skrifttradisjonen er berre ordgytarar. Medan dei som skriv breid dialekt er frigjorte, intelligente, gode forteljarar og debattantar. I dag syner det seg knapt at nordmenn er serleg

flinkare eller ivrigare etter å uttrykkja seg offentleg. Snarare tvert um er det likt til at svenskar og danskar er like ivrige til å ytra seg.

Kva segjer so folki umkring Språkleg Samling til dette ? Ein vanleg tankegang er at me kann ikkje ha ei fri språkutvikling. Me må ha ei statleg normering. Um ikkje er det bokmålsveldet som fær råda.

Me høgnorsktihengjarar kann verta skulda for å vera for ivrige etter å kritisera samnorskfolk og ty til kritikk som samstavar med det riksmålssida segjer. Det kann hevdast at me meiner spørsmålet for/mot samnorsk er yverordna spørsmålet for/mot bokmål, og då meiner sume målreisingi kjem på ville vegar. Det største trugsmålet mot nynorsken i dag er bokmålsveldet, og ideologiprodusentar (både norske og utanlandske) som styd opp om bokmålsveldet høyrer til millom dei fremste motstandarane våre, kann det hevdast.

Her er eg grunnleggjande usamdi. Eg er samdi i at bokmålsveldet er den største utbydingi. Men skal me koma frametter, meiner eg, at eit viktig delmål på vegen må vera å bryta med rådande dogme innanfor norskfagsmiljøet/sosiolingvistikken. Kritikarane kann meina at eg er for ivrig etter å nå dette delmålet og ikkje greider å halda hovudmålet i sikte.

Generelt sett er eg tvilande til kategoriske framstellingar av kva som er rett/ideelt. Eg meiner at det er viktig å nå fram til sannkjenningar og sanningar på tvers av skjematiske tenkjing. Det som er rett for oss, treng slett ikkje å vera rett for alle andre. Og td. å samanlikna målstoda i Noreg med utlandet kann føra heilt gale av stad. Måltilstanden i USA er vidt forskjellig frå måltilstanden i Noreg.

Labov/Trudgills målpolitiske program hev vore å få fram at dialektane ikkje er dårligare språksystem enn standardtalemålet, men like gode, og difor har det t.d. vore viktig for dei å kalla standardtalemålet for "a dialect" på line med andre dialektar. Dette hev ført med seg ein aksept for at dialektar og standardtalemål er like gode språk. Det er av det gode for då kann dialektane nyttast fullt ut i skrift og tale, kann det hevdast. Det er eg usamdi i.

For det fyrste var dreilingi mot meir dialektbruk på gang ei heil stund fyrr Labov nådde Noreg.

Det hev vore stor variasjon i skriftspråksbruken innanfor nynorsken i alle år. Innanfor skjønnlitteraturen kann det jamvel sjå ut til at dialektformene hev gjenge attende dei siste 30 åri, trass i at dialektane hev vorte stertere framtrekte i målpolitisk agitasjon.

At utviklingi mot meir bruk av dialekt munnlegg gjekk fyre seg uavhengig av framvoksteren av sosiolingvikken vert endåtil slege fast av Språkleg Samling so tidleg som i 1976. Her vert det peika på at det er sosiolingvistikken som er påverka av samfundsutviklingi på den tidi og ikkje umvend.

Eg vil soleis hevda at det er den målpolitiske tenjingi som hev vorte prega av sosiolingvistikken og ikkje framgangen for dialektane. Framgangen for dialektane hev kome uavhengig.

For det andre vil eg hevda at eit normaltalemål lettar kommunikasjon, at med eit normaltalemål vert det lettare å læra språket frå seg til utlendingar, at eit normaltalemål gjev oss ein nasjonal einskap, eit normaltalemål hev ingi sterk lokal tilknyting og let seg tileigna av folk frå ulike stader i landet. I tillegg hev folk den fordomen at normaltalemålsbruk er noko som er knytt til folk med høg utdanning og høg prestisje. Den kjem dei til å ha lenge enno. Bokmålet profiterar på at me målfolk ikkje vil byggja ut eit standardtalemål i sterkare grad enn i dag. Jamvel i Noreg finst det ei tilnærming til eit normaltalemål, og det er bokmålet.

Bokmålet hev eit standardtalemål. Nynorsken skal ikkje ha det. Det er offisiell nynorsk politikk i tilknyting til store delar av målrørsla. I praksis gjer denne tilnærmingi bokmålet til einestandard. Når ein høyrer språk umkring seg tek ein som regel upp ord og vendingar ukritisk eller ein tek dei i bruk avdi ein ikkje finn alternativ. Men ein gjer det utfrå eit mynster. Ein finn språklege mynster og ideal som ein fylgjer. Det er vel fåe eller ingen som hermar etter dialektale på fjernsynet når dei skal visa til noko? Når folk høyrer bokmål derimot då tek dei upp i seg dei språklege utsegnene utfrå det mynsteret dei er vane med. I beste fall knotar folk bokmålet um til dialekt. Når ein vert tvinga til å ha fyrelegg på bokmål og ikkje kann sleppa undan å taka utgangspunkt i bokmålet, kjem bokmålet inn. Det er bokmålsveldet. Når ein ikkje vert drilla i eit levande alternativ til dette, so held ein fram med å knota bokmål, når ein kann sleppa òg, og då kann ein greida å stå i mot bokmålspresset endå lenger enn det ein elles vilde ha gjort. Talemålspedagogikken/alle språk er like gode ideologien hindrar ei uppbyggjing av eit normaltalemål på friviljukt grunnlag. Då fær med ikkje noko nynorsk mynster som kann fremja nynorsken i talemåli.

Gjenom å slå fast at alle språk er like gode hev sosiolingvististane rettferdigjort at nynorsken hev vorte bokmålisert. Me treng ikkje normaltalemål. Bokmålet hev det, men det er me imot: Snakk dialekt skriv nynorsk. Denne tenjingi er rett, dersom me tek bort bokmålveldet. For å uppnå det må me gjera noko: Er de samde so langt? Me vil ha nynorsken inn på alle felt der bokmålet hev domene i dag.

Kann me få det utan eit nynorsk normaltalemål ? Eg meiner nei. Difor meiner eg at kampen for at folk skal få tilgang til eit nynorsk normaltalemål er grunnleggjande. Denne kampen må vinnast fyrr me kann vinna kampen mot bokmålveldet.

Attende til artikkelsamlingi

Godtegrisane bur i Noreg

(NPK): Godtegrisane bur i Noreg, skriv den svenska avisas Dagens Nyheter, og melder at svenskene et 2,8 kilo snop i året, danske 1,3 og finnene 1,2 kilo. Verst i Norden er nordmennene som hiv i seg 4,7 kilo snop i året, medan det i USA går med 9,2 kilo snop for å stille godtegrisane til ein amerikanar.

Elevar kan meir enn lærarane

(NPK): Når det gjeld data, er det ofte læraren som må ha hjelp av eleven – og ikke omvendt. Etterutdanningen av lærarar i data er ei av dei sterste utfordringane i den norske skulen i dag. Dataalderen har skapt ei kunnskapskloft mellom gammal og ung, og denne kjenner godt til syne i skulen.

– Lærarar som har passert fôrti har falle utanfor datarevolusjonen. Difor har norsk skule eit stort behov for etterutdanning, seier EDB-sjef Ove Moe hos skulesjefen i Oslo. Han meiner at norsk skule bør ta eit krafttak for å jamne ut kunnskapsklofta, og opplyser at Oslo-skulanane no vurderer ulike etterutdanningstilbod.

Vurderer aksjonsfond

(NPK): Norges Bondelag vurderer å opprette eit felles solidaritetsfond eller andre utjamningsordningar som kan nytast ved aksjonar i samband med jordbruksoppgrøtet. Bondelaget skal ta kontakt med Norsk Bonde- og Småbrukarlag for å avklare korleis dette skal gjennomførast.

Kvinner og nyetablering

(NPK): Ønsket om å bestemme sjølv er det viktigaste motivet for kvinner når dei vel å starte eiga verksamhet. Dette går fram av ei granskning utført av Länsstyrelsen i Stockholms Län.

Film om lyd

(NPK): Randall Meyers har hatt ansvaret for musikk og lyddesign på eit lang rekke norske spesialfilmar som «Herman», «Telegrafisten», «Secondmannen» og «Høerer du ikke hva jeg sier». No skal komponisten og musikkjennaren regisse sine første kortfilm der lyd som fenomen spelar hovedrolla. Styret i Norsk filminsti-tutt vil støtte «Perception» med 220.000 kroner. Filmen er kostnadsrekna til 326.000 kroner.

Filmen er ein poetisk fabel om menneske som møtest eller ikkje møtest. Ei vandringsfrå det indre øyret til stadig nye rom kor lyd er det førande og overraskande elementet.

Nynorsken er sterkast i kyrkja

– Innanfor den norske statskyrkja står nynorsken sterkare enn på dei fleste andre samfunnsmål, påstår historikar og teologiprofessor Berge Furre.

INGVILD KJØDE

I samband med Det Nynorske Festspela i Ørsta og Volda førte veke heldt Berge Furre Ivar-Aasen minneforelesing om «Nynorsk som Kyrkjespåle». Av totalt 1200 kyrkjelydar innan den norske statskyrkja, er det i dag om lag 500 som nyttar nynorsk. 20 prosent av alle norske biblar som blir selde er nynorske, og det vert sjeldan halde ei gudstjeneste utan nynorske salmar.

Nynorsk bibelbelte

– Kva er årsaka til at nynorsken står så sterkt i den norske statskyrkja?

– Mykje av årsaka ligg nok i at det religiøse livet er sterkest organisert på Vestlandet, på kyststripa frå Nordmøre og nedover. Dette er det såkalla bibelbeltet. Dette er også det området der nynorsken står sterkest, fortel Berge Furre.

Furre framhevar vidare at det er i statskyrkja nynorsken står sterkt.

– Mitt inntrykk er at frikyrkjene er meir medvitslause når det gjeld val av språk. Det vil seie at dei fleste kyrkjene vel bokmål, sjølv om det for mange av dei ville meir naturlig å velje nynorsk. Det same gjeld den katolske kyrkja i Noreg. Når det er sagt, må eg få framheve at den norske statskyrkja var i ein helt annan situasjon enn frikyrkja då det kom på tale å innføre nynorsken som kyrkjespåle. Fordi statskyrkja var ei folkekirkje, kunne grasrotaktivistar som fekk politisk støtte jobbe nynorsken inn i kyrkja, seier Furre.

Seint, men godt

Furre seier at nynorsken kom inn i den norske statskyrkja seinst, men godt. Først i 1908 vart det lovleg å bruke nynorsk liturgi, – eit kvart hundreår etter at Stortinget hadde vedteke at «landsmålet» skulle vere jamstelt mål i riket. Først med liturgiversjonen i 1920 låg det føre ei jamstelt nynorsk alterbok og ikkje før i 1938 syntte Bibelselskapet for to jamstelle bibelutgåver.

– Kvifor tok det så lang tid å få nynorsken inn i kyrkja? – Då reformasjonen nådde Noreg kom det ingen bibel på norsk, trass i at eit av hovudprinsippa til Luther var at den heilage skrifta skulle leggast fram på folkemålet. Rett nok

var det slutt på dei latinske skriftene, men dansken tok over i staden for norsk. Då Ivar Aasen sitt arbeid med eit nytt språk byrja å gi resultat frå 1850 og utover, var ikkje kyrkja umiddelbart klar til å ta inn det nye språket. For her fanst allereie eit gamalt og tradisjonsrikt kyrkjemål som kyrkjegjengarane hadde vent seg til gjennom generasjonar. Innanfor religion vart orda så viktige fordi orda symboliserer det ein ikkje ser, men trur på. Symbolfunksjonen gjer orda heilage, og dermed vansketelege å endre. Det faste og varande symboliserte det trygge, forklarar Furre.

Moderne gjennombrot

Då det moderne gjennombrotet kom i 1870-åra, og Bjørnson forkynte at kristendommen var ded, møtte kyrkja nye utfordringar. Trua var ikkje lenger sjølvstilt for alle, og difor vart det viktig for kyrkja å møte born og unge med eit språk dei forstod. Samstundes byrja målt-

tersla og deira allierte å arbeide for å få nynorsken inn i kyrkja. For dei var det meir ei målsak enn ei kyrkjessak.

– Fordi kyrkja var ei folkeleg demokratisk rørsle brukte politiske vedtak til å hjelpe støttespelarane sine i kyrkja. Eit konsernativt hierarki av embetsverk og kyrkjelalarar kunne ikkje sperre vegn for det nye. Avgjeraende var likevel folkeleg grasrotstøtte, – kombinert med ein elite av dugande teologar og prestar som brann for målsaka. Det nasjonale og helmelege var berande verdiar i striden: å rydde rom for nynorsk i kyrkja, var å føre kyrkja heim, opplyser Furre.

Legitimitet

– Kva konsekvensar fekk det at nynorsken kom inn i kyrkja?

– Å få nynorsken inn i kyrkja, var viktig for å gi språket legitimitet. Kyrkja er normandande. Dei fleste i Noreg nyt-

tar å få nynorsken inn i kyrkja, var viktig for å gi språket legitimitet. Kyrkja er normandande, seier Berge Furre. (Foto: Bernt Eide)

Ivar Aasen

(Ivar Aasen 1946 c Diktning Red av
Knut Liestøl c slor.)

HULDRE-GAAVA (1860)

Vilde de hava Tolmøde til at høyra paa, so kunne dat vera Gaman, at fortelja um nokot, som hende paa Seim eingong, og um dat Bordet, som never stadet dar sidan; for dat var slikt eit makalaust Bord, at alle, som saago dat, maatte undrast paa dat.

Dan gamle Seims-Garden never inkje alltid voret so smaabytt og so folkarik, som no er han; i Staden fyre at dat no er mange Gardar og mange Eigarar med kvar sitt Stykke, var dat eingong berre eit Bruk og ein Mann, som aatte dat altsaman. I Staden fyre at dar no er mange Aakrar paa ymsa Sidor, var dar eingong berre ein einaste Aaker; men dan Aakren var so stor, at dat var so, ein knapt kunne sjaa i Enden paa honom. Daa kunne ein segja, at d t var Gard, som var Mun i, og heppen var dan Mannen, som var Eigar til slik ein Eigarnslut. Men so gildt, som no detta var, so var dat daa ymse Vanskar med; og soleides var no dat ein Vanske, at dat trengdest so myket Folk til at driva Garden; og i dan Tidi var dat inkje so stor Folkahjelp i Bygdom, som no er dat. Dan verste Knipa var dat no alltid um Hausten, naar Aakren vardt skjær, og Kornet skulde i Hus; daa hende dat ofta, at Kornet vardt standande so lenge paa Roti, at dat var myket av dat, som skjemdest burt; og var dat daa so, at dat kom nokra Frost-Næter paa dat, so kunne dat snart verda ein stor Skade. Og soleides gjekk dat daa ofta, at dat var myket, som spilltest; men dat gjorde no inkje nokot stort fyre slik ein

210 Eventyr, Segner og Skildringar

Riking, som Mannen paa Seim; for dat vilde no myket til dess, maa vita.

Men eingong saag dat daa illa ut likavel. Dat var eit Aar, daa dat var inkje annat en Uvedr med Storm og Støyteregn fram etter Sumaren og langt ut paa Hausten, so dat gjekk reint av Lage med Onni, og dat saag ut til dess, at all Avgröda var spilt. Sidan lettade daa Vedret upp, so Folk fingo skjera; men daa var dat alt so seint paa Hausten, at ein kunne inkje annat venta en Frost og Kjeld. No vart dat annsamt fyre Mannen paa Seim; Aakren stod uskoren, og Skurdarfolk var ingenstad at faa, og dat saag ut til ein Skade, som sjølv Seimingen inkje kunne tola.

Men, naar Naudi er størst, er Hjelpi næst, segjer Ordtøket. Dat var ei Kveldstund, at Mannen gjekk og dreiv ut paa Bœn, so sutfull og ottefull, at han var mesta vitlaus; daa slog han Henderna i Hop og ropade med Graat i Maalet: «Kvat skal eg gjera? Kvat Raad skal dat verda? Her er ingi Hjelp at faa!» Daa hørde han eit, som svarade i Bakken ovanfyre. «Jau, her er Hjelp at faa,» sagde dat. «Kvat Hjelp skulde dat vera,» sagde Mannen. «Vil du gjera dat, som me segja deg, so skal du faa so god Hjelp, at du inkje skal angra paa dat,» svarade dat. Daa kunne Mannen skyna, at dat var Haugafolket, som baud seg til at skjera åt honom; han vardt daa baade gild og glad, som ventande var; men so var han daa forviten til at høyra, kvat dei vilde hava, og dat var no dat, at han skulde ganga heim og hengja største Kjetelen sin paa Gruva og bryggja upp alt dat Malt, som han aatte; siden skulde han rydja Storstova si og flytja ut alt, som flyttjande var; dar skulde han setja dat fulle Øls-Kjeret midt inn paa Golvet, og eit annat Kjer, som var tomt og umsnutt, skulde standa jamsides med. «Er dat inkje annat, so stend dat inkje paa,» tenkte Mannen, og darmmed tok han til at bryggja. Men ut paa Aakren vardt dat ei staakande Natt. Dar strøymde saman so myket Smaafolk

or alle Haugar, at dat var inkje Tal paa; og allesaman hadde eit litet blenkjande Jarn i Handi, mesta som ein ørliten Ljaa elder Sigd. Darmed toko dei til at skjera, og medan dei skaaro, so sungo dei alt i eit:

«Alle kann Aakren skjera;
Ingen kann Bendelen gjera.»

For naar ein skal gjera Bendel, so lyt ein slaa ein Knut paa, so dat verder mest som ein Kross; og alt dat som er likt til Kross, dat kann inkje Haugafolket hava nokot med. Men nog er dat: Aakren vardt skoren, og radt gjekk dat og, so dat stod inkje Straa paa Roti, naar Morganen kom. Daa kom Kristfolket ut og gjorde Bendlar og bundo Kornet og sette dat upp til Turking. Og so snøgt som Kornet var turt og innteket, so vardt Storstova upprudd og Ølkjeret sett inn paa Golvet; for daa var dat Von til, at Haugafolket vilde halda Veitsla si etter Dugnaden, som dei hadde gjort. Og daa kann dat vel henda, at dat vardt livande i Storstova, naar Kvelden kom; dat var inkje at undrast paa, at dei vilde hava Stova tom; for dat var so myket folksamt, at dat vardt trøngsett nog endaa; og so mange Gjester hever dar vist inkje voret i Storstova, korkje fyrr elder sidan. Kor dat ellers gjekk til i Laget, fekk inkje nokon sjaa; men lystigt og leikande var dar til Gagns, so ein kunne høyra Staaket paa lang Leid, og soleides heldt dat paa, lika til Dagen lyste.

Daa dat leid fram paa Morganen, gjekk Mannen inn i Storstova og skulde sjaa etter, kor til stod; daa var Ølkjeret burte; for dat hadde dei teket med seg, av di dei visste, at ingen kunne bruka same Kjeraldet som dei. Dat tome Kjeraldet var ogso burte, men i Staden fyre Kjeret stod dar eit Bord, og dat var eit slikt Bord, som ingen hadde set Make til. Dat var so fiint Tre i dat og so kunstig Gjerd og so myki Pryda paa dat, at ingen kunne tenkja slikt, og so fiint utskoret var dat

med Krot og Kransar og med Rosor og Blomar, at ein kunne aldri verda leid av at sjaa paa dat. Detta skulde Mannen hava til Takk fyre Husleiga og til Minne um dei framande Gjesterne, som havde havt slik ei morosam Natt i Husom hans.

Mange lange Aar ero lidne, sidan detta Bordet kom i Garden; dat hever gjenget i Erve med Garden fraa Mann til Mann, til dat vardt so gamalt og mørket og makkasmoget, at dat var inkje lengre nokor Pryda i dat; men endaa fekk dat standa paa sin gamle Stad; for Folket hever tenkt som so, at so lenge som denna Gaava finnst i Garden, so er dat Von til, at dat inkje skal koma nokor Ulukka paa Kornet elder paa Aarsens Avgrøda. Men um slikt skulde henda no i desse Tider, so vil dat no inkje vera Folkaløysa til at skulda paa; for no er dat fulla Folk nog i Bygdom, so dei maa vel kunna skjera Aakren sin sjølv.

*Dativ flertal
Eit stilmiddel*

214 Eventyr, Segner og Skildringar

STORM OG STILLA (1862)

Det er huglegt at ro igjenom eit Sund utved Havet, naar Himmel er blid og Sjoen spak, so ein inkje ser nokot Merke paa Nærleiken av Vesterhavet utan berre den ruggande Tung-alda, som kjem sigande utantil og gjerer eit litet Drag i Tangfjøra og ein liten Skval uppover Fjørrestinarne, medan dei halda paa og turkast av Solskinet. Men det er inkje alle Dagar Solskin, og helder inkje er det alle Folk, som hava det so lagat, at dei kunna berre ro ut i Svartestilla og sidan sitja heima, naar Vedret er litet-vetta ufysset.

Ein Morgan i Vaarfiskja var Harald i Tversund ko-men ned aat Naustet og saag etter alt, som skulde vera medhavt paa Baaten; for han var Styremann og skulde ut sjølvfemte og draga Torskagarni. Ein av Grannom, som heitte Sjurd, kom ogso gangande med Skinnstakken paa Armen og Nistebumba i Handi; dei andre vaaro snart ventande. «Kor likar du Himmelsbragdi i Dag? Eg tenkjer, me faa godt Sjovedr,» sagde Sjurd. Harald saag seg i Kring og kinkade paa Hovudet. «Berre det inkje vendest, lid ut paa Dagen,» sagde han; «der er ein Bakke ut og sud i, som eg inkje likar. Og no ero me inkje so godt mente paa Baaten holder, som me ymist hava voret. Han Paal hever Forfoll, so han inkje kann vera med, og so skal denna Guten vera i Staden hans, og honom hever eg ingi Tru til. Der hever han voret burte i tvau try Aar, og det veit ingen, kvat han hever lært. Sidst han var heima, vilde han inkje gjera annat

en lesa, og so kann ein vita, kvat Sjomann han er. Nei, nei, han Gunnar verd inkje den Mann, som Fader hans.» — Men rett som dei stodo so og rødde, kom han Gunnar gangande med Skinnklæde og Nistebumba, og sidan komo dei andre og, so Laget var fullskipat. Dei flotade Baaten og stemnde til Havs og komo paa Fiskestadens i god Tid; men medan dei drogo Garni, var det alt komet Vending i Vedret. Den myrke Skybakken ut og sud i var komen høgt upp aa Himmel, og ei svart Spong paa Sjoen kom dragande nordetter, Vonom snøggare. «Sjaa Utsynningen, Gutar,» sagde Harald; «han kjem so svart som ein Brand; lat oss skunda oss og hespa Garni inn i Baaten.» Dei skundade seg, mest dei vunno, og vundo Seglet og stemnde aat Land; men det var inkje langt at bida, fyrr Utsynningen havde naatt deim. Heimleidi deira laag nokot sunnarlega, so dei fingo Vind og Baara paa Sida, og endaa luto dei beita kvast, naar dei skulde halda Høgdi si og inkje reka undan or Leidi. Det var ogso Torvi til at hava eit stort Rom til at driva paa, for Vinden voks, og Baara kveste seg med Skavl og Brot, so Styremannen laut gjera mangein Bøyg og styra undan, naar Skavlarne vilde slaa innyver. I verste Rykkjom laut Seglet ned, og dessimillom kom det sjeldan so høgt som midt i Mastr, men uppe laut det daa vera, so lenge som lyda vilde; for der var inkje annat at bergast med; og daa var det inkje fritt, at Baaten hallade og støyte hardt imillom dei bratte Baarom, og at Sjoen fossade inn, so det vardt mesta uvinnelegt fyre deim, som skulde ausa. Sidst paa kjøvde det so til med Driv og Rok, at ein knapt kunde sjaa fram um Stamnen fyre frøsande Skavlar og Drivgardar, og rundt i Kring stod Sjoen som ein rjukande Foss, og mest paa Landsida, der Brimet brakade fyre Bergom og Nesjom, so det duvde fyre Øyrom. «Me naa inkje upp Synstesundet,» sagde Styremannen; «det er inkje tenkjande; me faa ganga undan nord um Øyarne og vera glade dess, um me berga Livet med di.» Ellers

so vardt der inkje mange Ord talade, medan detta stod paa; den einaste Røda, som gjekk, var berre dei stutte Ropi: «Set» og «Vitt», og «Sjaa fram i» og «Halde kvar sitt». Og det var Torvi til, at kvar skulde halda sitt; — ein einaste liten Slepp, eit einaste Mistak med Vol elder Skaut, med Drag elder Handsyfte, kunde lett vera nog til at taka deim av Tofta og leggja deim i laagaste Sengi med eit Tareblad under Hovudet. Men, som dei sagde sidan: dei vaaro inkje feige endaa, dei havde endaa nokot ulivt; og soleides fingo dei daa baska seg inn i eit Sund, so myket dei fingo Logn av Landet og kunde ro seg ..eimatter.

Dei, som heima vaaro, hadde reint syrgt deim av; for dei saago so myket av Vedret, at dei tykte, det aldri kunde ganga vel med deim, som daa vaaro ute. Det vardt inkje liten Fagnad, daa dei sidan saago ein Baat koma strævande nordantil og baskande med Androren, so det stod Drivet fyre honom. Endaa inn i Sundom var Stormen so strid, at det syntest korkje vera roande elder siglande, og i verste Flagom stod Baaten so forsett av Andvedret, at det var knappast so myket, det neit fram; men Kallarne rodde mannlega, for endaa dei vaaro so vel vædde med Skinnklæde, havde dei daa fengt so god Bløyta, at dei tyktest turva eit Handakraft til at halda Varmen i Kroppen. Born og Kvende stodo ventande ned paa Voren i verste Hardvedret og toko imot Baaten, daa han endelega kom i Stødi. Mennerne sette fram Baaten og slengde Garn og Fisk upp aa Land, og sidan gjekk kvar til seg; men fyrr dei skildest, talade Harald til Gunnar og bad honom koma inn, naar han havde voret heim og fengt av seg Vaasklædi. Gurinor sagde, han skulde koma; men ellers so undradest han myket paa, kvat detta skulde hava paa seg. Han havde no voret lenge burte, og daa han skildest fraa Harald sidst, saag det just inkje ut til nokon Vinskap med deim. Harald havde ei Dotter, som heitte Ragnild, og henne havde Gunnar hatt Elskug til; men Gamlen vilde inkje

vita av slika Raader; han vilde inkje hava Gunnar til Maag. «Det er inkje nokot Framtak i honom,» sagde han, «det verd ei Gagnloysa, som inkje hever Hug til annat en berre at lesa og draga i Hop alle dei Slarvebøker, som han kann uppspyrja. Slike Folk er det ingi Von med; fyrst verda dei uduglege til at fylla ein Manns Rom paa Sjo elder Land, og dernæst verda dei fortullade i Hovudet av desse Fillebokom, som er so myki Lygn og so liti Sanning i. Me hava nog med dei Bøker, som er Guds Ord i; men dei andre hever eg liti Tru til, for dei er inkje alle Bispar, som gjera Bøker, maa vita. Eg ser altid det, at naar dei skriva um nokot, som kjem oss ved, og som me sjølvé kunna vita, daa ljuga dei meir en annatkvert Ord; og difyre maa eg tenkja, at dei ljuga lika so myket um dei Ting, som me inkje skyna. Det er ingen, som liver med Lesnad her hjaa oss; den som vil hava slike Goddaggar, han maa fara til Byen og halda seg til dei Folk, som inkje gjera annat en lesa og eta.»

Daa Harald no havde fengt Fiskarusket or Vegen og bytt av seg den vaate Sjohamen, kveikte han Pipa si og sette seg innar aat Bordet. «Gakk ned, Ragnild,» sagde han, «og kjenn etter, um der er nokot atter paa Jolekaggen, og heng so ei Gryta paa Skjerdingen; eg tenkjer, han Gunnar kjem inn, og so vilja me hava oss ei Skaal med heitt Øl attpaa Vaaset.» Ragnild vardt so raud som ei Hjupa og grundade paa, kvat slikt skulde tyda. Sidst han Gunnar var der i Huset, havde Gamlen visat honom ut og sagt so fallne Ord, at han turfte inkje koma der oftare. Men Gamlen havde fengt ei Vending i Hugen. Han hadde gjort den same Røynskapen, som so mange andre hava gjort, at den, som me vyrda minst, kann stundom gjera største Hjelpi. Gunnar kom og vardt vel fagnad; han laut daa fortelja, kvar han havde voret desse sidste Aari; han havde havt største Hugen til Boki og tenkt at læra eitkvart Slag; men daa han kom ut i Verdi, vilde ingen vita av hos

nom; holder var det so, at han vardt hædd og utlædd som ein Heimføding i all si Aatferd; difyre havde han furtat og faret heimatter og tenkt med seg, at naar det skal vera so manga undarlega Viser og Vipror til at læra, so var det best at taka atter det same Handverk, som hans Fosfeder havde drivet. Detta likade Gamlen ovlega vel, og so bad han daa Gunnar um, at han inkje vilde bera Illvilje til honom fyre det, som var imillom deim fyrr. «Eg visste inkje fyrr, kvat Mann du er,» sagde han, «men i Dag fekk eg sjaa det, og eg tyktest endaa sjaa so myket, at havde inkje du.voret med, so havde det kanskje gjenget verr, en det gjekk. Den, som duger mest, naar mest nøyder paa, honom kallar eg ein Fagnas-Mann; og slike Folk er det, som me turva her hjaa oss; han fær inkje vera raadlaus, som her skal bergast, og holder inkje fær han vera brøysk i Bringa, um det ser ruskutt ut. Men no vonar eg, at me skulo vera oftare i Lag og sigla med beinare Byr, en den som me havde i Dag.»

Gunnar er alt no komen paa Styremanns-Tofta etter Harald. Han hever Hug til Boki endaa; men han er komen paa same Vegen, som Verfader hans, at han trur inkje alt, som er prentat.

Magne Rogne:

Ein ny giv for sidemålet i grunnskulen?

Den nye læreplanen, *Læreplanverket for den 10-årige grunnskulen* (L 97), har skapt mykje debatt, men det har ikkje vore fokusert like sterkt på alle delar av han. Ein har hatt ei særleg sterk fokusering på det at seksåringane no skal inn i skulen, noko som kanskje har overskygd andre viktige endringar. I denne artikkelen vil eg konsentrere meg om eitt felt - sidemålsdelen av norskfaget på ungdomsseget. Etter det eg kan sjå, er endringane frå *Mønsterplan for grunnskulen* (M 87) på dette feltet av ein slik karakter at ein kanskje burde revurdere bruken av omgrepet sidemål.

Mange skulefolk har peika på at det under M 87 (og tidlegare) har vore ein del problem knytt til sidemålsundervisninga. Ein har ofte ikkje fått dei resultata ein kunne ynske seg, noko som avspeglar seg i karakterstatistik-kane.¹ Dette gjeld først og fremst dei som har nynorsk til sidemål. Ut ifrå dette er fokuset i artikkelen lagt på desse, sjølv om endringane i læreplanen sjølv sagt gjeld dei som har bokmål til sidemål òg. Det kan verke som dei därlege resultata i sidemål er signal Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet har merka seg. I alle fall har det kome store endringar i L 97 i høve til M 87 når det gjeld denne delen av norskfaget.

I denne artikkelen vil eg peike på dei endringane ein finn i L 97 i høve til M 87. Eg vil òg prøve å peike på kvifor desse endringane har kome i L 97 - altså kva intensjonen bak dette er. Er det politiske eller pedagogiske motiv som ligg bak? Eller begge delar? Eller ingen av delane?

Artikkelen er disponert slik: Først vil eg samanlikne dei innleiande delane i begge planane. Så vil eg gå inn på M 87, slik at det vert lettare å merke seg endringane når eg etterpå tek for meg L 97. Eg vil sjå på målsetjingar, konkrete ting som gjeld undervisninga på dei ulike årstrinna og endringar i språksyn og språkbruk. Etterpå vil eg prøve å seie noko om intensjonane som ligg bak endringane, før eg heilt til slutt vil kome med nokre konklusjonar på det denne gjennomgangen har vist.

Ulik vekt på sidemålet i innleiingane

Strukturen i M 87 og L 97 er bygd opp på litt ulikt vis. I M 87 kjem ein allereie på første sida av norskdelen inn på målsetjingane for faget. I den delen som gjeld sidemålet, heiter det at undervisninga i norsk skal sikte på

å gje elevane gode kunnskapar og dugleik i hovudmålet,

kjennskap til sidemålet og dialektar, og utvikle tolerante haldningar til språk og språkbruk. (M 87:129)

Dette er ei heller vag formulering. Det er vanskeleg å seie kva som eigentleg er meint med omgrepet "kjennskap". Ein kan elles merke seg at denne "kjennskapen" til sidemålet er jamstilt med "kjennskap" til dialektar. L 97 listar ikkje opp slike felles målsetjingar for heile faget i byrjinga av planen (desse målsetjingane kjem lenger ute, og der er ikkje sidemålet nemnt - dei er i det heile svært generelle). Der finn me sidemålet først omtalt under punktet "Arbeidsmåtar i faget" på den tredje sida:

Elevane møter sidemålet tidleg og får høve til å prøve det ut gjennom lesing og skriving over lengre tid utan at dei skal vurderast. Dei får røysnle med sidemålet som eit bruksspråk, ikkje berre som eit oppgåvespråk og prøvespråk. (L 97:113f)

Dette er ikkje direkte samanliknbart med målformuleringa frå M 87 (som òg har eit underkapittel om "Arbeidsmåtar" - utan at sidemålet vert nemnt), men det er viktig å legge merke til at L 97 legg vekt på at sidemålet skal vere eit bruksspråk. Dei byrjar altså med meir offensive formuleringar i L 97 enn i M 87 når det gjeld ambisjonane for sidemålsopplæringa.

M 87 - krav om kjennskap til sidemålet

M 87 er delt i hovudemne, med nokre råd om progresjon knytte til treårsbolkar. Den neste staden me møter sidemålet, er under hovudemnet litteratur. Der heiter det slik:

Litterære tekstar på sidemålet vil gje kjennskap til fleire språklege og geografiske miljø i landet vårt, og vil skape forståing og respekt for bokmål, nynorsk og dialektar. (M 87:136f)

Planen tilrår denne fordelinga mellom hovudmål og sidemål i litteraturlesinga på ungdomsseget: Elevane les to tredjedelar av tekstane på hovudmålet og ein tredjedel på sidemålet. Denne lesinga skal først og fremst vere ein reiskap til å gje kjennskap til ulike miljø og skape forståing og respekt. Planen trekker altså ikkje inn argumentet om at litteraturen skal vere til hjelp for arbeidet med det skriftlege sidemålet. I det neste punktet der sidemålet er nemnt, viser ein derimot større vilje til å sjå samanheng mellom dei ulike delane i norskfaget. Det gjeld hovudemnet språklære, under punktet om talemål:

På ungdomsseget ser ein nærmare på trekk ved lydverk, bøyingsverk og ordtilfang i det lokale målføret. Dette kan vere

nyttig kunnskap i mange distrikt når ein tek til med skriftleg sidemålsopplæring. (M 87:142)

Her er det ein tydeleg tendens til at planen ser nytta av ei sterkare integrering av norskfaget. Ein kjem så vidt inn på dette i punktet om grammatikk på side 142 òg, der det står at elevane "bør etter kvart lære å legge merke til skilnader mellom bokmål og nynorsk". Denne formuleringa vert likevel hengande noko meir i 'lause lufta'.

Resten av det stoffet som gjeld sidemålet, er omtalt under eit eige hovudemne, som rett og slett vert kalla *sidemålet*. Dei spesifikke målsetjingane for dette hovudemnet vert lista opp slik:

Gjennom undervisninga i sidemålet skal elevane få kunnskap om den andre av dei to jamstelte målformene i norsk. Dei skal få

- kjennskap til litteratur på sidemålet
- lære meir om variasjonsbreidda i norsk språk
- kjennskap til talemålet i høve til dei to skriftspråka
- større forståing for og akseptering av tale- og skriftmålet til andre

- lære å uttrykkje seg skriftleg på sidemålet (M 87:144)

Her får me nærmere spesifisert kva dei meinte med "kjennskap" til sidemålet i dei generelle målsetjingane for faget som norskdelen av M 87 byrja med. Men særleg det siste punktet må vel kunne seiast å krevje noko meir enn berre kjennskap. Det er vel òg dette punktet som har vorte lagt mest vekt på, kanskje særleg på grunn av at ein har hatt krav til vurdering med karakterar i sidemålet. Og i den samanhengen har praksis vorte at elevane alltid har kome opp i både hovudmål og sidemål når dei først har kome opp til skriftleg eksamen i norsk².

Små ambisjonar

M 87 kjem òg med råd om kva som kan vere grunnlaget for arbeidet med skriftleg sidemål, og her legg planen vekt på at ein kan nytte tekstar som utgangspunkt:

Tekstane må vere interessante og vise eit levande skriftspråk. Elevane skriv korte svar på spørsmål til tekst, tekstar, teikneseriar o.l. Læraren rettar lite i byrjinga. (M 87:145)

Igjen får ein inntrykk av at ambisjonane ikkje er særleg store, og at sidemålsundervisninga står isolert i norskfaget. Rett nok nemner planen seinare at elevar med nynorsk til sidemål som har ein dialekt som ligg nært nynorsk, bør kunne dra nytte av dialektens sin. Men det er òg det einaste som kan likne på ei integrering av dei ulike delane av norskfaget. Ei viktig formulering for progresjonen i denne undervisninga er dette: "Elevane bør seinast ta til å skrive på sidemålet frå 8. klasse" (M 87:145). I praksis har vel dette "seinast" gjerne vorte til "tidlegast" ute i ungdomsskulane, slik at elevane nok har fått litt for knapp tid til å lære seg skriftleg sidemål grundig.

I underpunktet om "Ordbruk, formverk, tekstar" stig ambisjonane noko: Elevane skal få "grunnleggjande

kunnskap om ordbruk, setningar (verbal uttrykksmåte på nynorsk) rettskriving og hovudreglar i formverket, slik at dei etter kvart kan skrive samanhengande tekstar på sidemålet." (M 87:145) Men igjen saknar eg relasjonar til andre delar av norskfaget; ein kunne vel gjerne tenke seg at dette med "samanhengande tekstar" vart nytta i ein samanheng utover det å skrive på sidemålet. Kva med omgrepet sjanger, som resten av læreplanen i norskfaget er gjennomsyra av? Den spesielle oversikta over emne og aktivitetar for ungdomssteget ber preg av det same:

Meir grunnleggjande kunnskap om ordbruk, formverk, setningsforming og rettskriving. Språkhistorisk og språksosial bakgrunn. Dialektære former og skrivemåte. Skrive ulike slag tekstar sjølv. (M 87:146)

Her seier planen rett nok at elevane skal skrive ulike slag tekstar. På den måten vert det ei opning for at læraren kan prøve å få elevane til å skrive i ulike sjangrar, men det er ein lang veg frå det til å integrere sidemålsundervisninga på ein konstruktiv måte. Alt i alt kan ein nok seie at M 87 inviterer til at ein kan gjøre sidemålet til eit oppgåve- og prøvespråk - nett det ein vil prøve å unngå i L 97. Mykje tyder på at denne invitasjonen har vorte nytta av mange lærarar i den tida M 87 har eksistert.

Men elles synes eg M 87 har nokre grep som kan vere svært nyttige for sidemålsundervisninga. Dette gjeld særleg dei delane der ein tek opp emne som har med forståing og respekt for ulike talemål og skriftmål å gjøre. Tanken bak dette er nok å prøve å få bukt med ein del fordommar mot sidemålet, og då særleg nynorsk. Det er vel sannsynleg at ein del slike fordommar har skapt problem for sidemålsundervisninga. Men spørsmålet er om desse små tilløpa i læreplanen har fått nok utslag i konkret undervisning.

Ekskurs: Litt om eksamen

I samanheng med denne læreplananlysen kan det vere interessant å sjå litt på kva som er praksis ved eksamen, fordi eksamen nok ofte kan verke like styrande på undervisninga som læreplanen. Ved innføringa av M 87 byrja ein med ein ny praksis ved norskeksamen. Ein gjekk over til ei oppgåve i sidemålet, og det var ingen reell forskjell på denne oppgåva og oppgåva i hovudmålet. Dette var ei skjerping i høve til tidlegare, då ein nytta ein lettare variant. Eit blikk på sensorrettleilinga for avgangsprøva våren 1998 syner korleis forskjellen på hovudmål og sidemål er tenkt praktisert:

Når det gjelder vurdering av sidemålstekstene, ber vi sensorene være oppmerksom på dette:

1 Innhold. På dette området er det ingen forskjell på hovedmål og sidemål.

2 Oppbygging av teksten. Heller ikke her er det forskjell på de to målformene.

3 Språklig formuleringsevne. I nynorsk sidemål har elevene ofte mer begrenset ordtilfang og problem med syntaks og språkføring. Dette er årsaken til at elever med nynorsk

som sidemål oftere får dårligere karakterer enn elever med bokmål som sidemål. (Avgangsprøva 1998:44)

Ut ifrå dette kan me sjå at sensorrettleininga for eksamen legg opp til langt strengare krav enn det ein kan lese ut ifrå M 87. På kravsida er altså dei reelle forskjellane mellom hovudmål og sidemål langt på veg utviska.

L 97 - sidemålet som arbeidsspråk

L 97 nyttar eitt tekstromgrep der ein tekst er både prosess og produkt. Norskfaget vert delt inn i tre breie område - lytte og tale, lese og skrive og kunnskap om språk og kultur. Planen set opp målsetjingar for dei ulike årsstega. I måla for ungdomssteget står dette under bolken 'lese og skrive':

Dei skal kunne lese og skrive på nynorsk og bokmål for aktivt å kunne vere med i ein nasjonal skrifkultur og erfare at lesing og skriving utfyller kvarandre i fagleg arbeid og i all skriveopplæring. (L 97:124)

Her ser ein tydeleg idealeit bak L 97, med heilskapstenging og integrering av dei ulike delane av norskfaget. Det er særleg viktig å merke seg at planen talar om nynorsk og bokmål, ikkje hovudmål og sidemål. Eg tolkar denne språkbruken slik at ein med dette vil tone ned skiljet mellom hovudmål og sidemål, noko som må sjåast på som eit ynskje om å styrke sidemålsopplæringa i norskfaget.

Men dette er ei målsetjing for heile ungdomssteget. Ser ein på delmåla for dei ulike årsstega, kan ein sjå at det er ein progresjon i krava. I 'hovudmoment' for 8. klasse heiter det at elevane *skal* "byrje å bruke sidemål som arbeidsspråk" (L 97:126). Dette ser eg på som ei klar styrking av sidemålet i høve til M 87. For det første gjeld det starttidspunktet: Etter M 87 burde elevane starte å skrive frå det som før var 8. klasse, medan dei no skal byrje å nyte sidemålet som arbeidsspråk frå den nye 8. klassen - altså eitt år tidlegare. Dessutan er *skal* eit mykke sterkare uttrykk enn *bør*. For det andre gjeld det uttrykka å *skrive* i høve til *arbeidsspråk*. At det er tale om skriving i L 97 òg, ser ein av at punktet er lista blant moment som gjeld skriving - dei som gjeld lesinga, står tidlegare (men det at dei skal bruke sidemålet gjeld sjølv sagt lesinga òg!). Det er stor forskjell på å skrive korrekte svar på spørsmål til tekstar og å nyte sidemålet til arbeidsspråk. Med uttrykket *arbeidsspråk* forstår eg at dei skal nyte det *til noko* i samband med dei andre delane av norskfaget. Altså til å skrive til dømes utgreiingar, debattinnlegg og artiklar, som er nokre av dei andre momenta åttandeklassingane skal lære seg. Her kjem heilskaps- og integreringstanken inn i biletet.

Under hovudmoment for 9. klasse vert desse tankane vidareførte, for der står det at elevane skal "bruke sidemål som arbeidsspråk for skriftleg arbeid i periodar". Progresjonen ligg her særleg i uttrykket *periodar*. Det tolkar eg slik at dei skal bruke sidemålet som arbeidsspråk samanhengande over tid. Her kan mellom anna tema- og prosjektarbeid vere aktuelt. Slike arbeid skal utgjere minst

20% av all undervisning på ungdomssteget. Ein del av dette arbeidet vil vere tverrfagleg, men det er vanskeleg å seie om meiningera er at ein skal nyte sidemålet i slike sammenhengar. Då vil ein nok kunne kome inn på delar av undervisninga som er styrt av lovverket, nemleg at elevane sjølv skal kunne velje opplæringsmål.

Sidemålet er òg nemnt under 'kunnskap om språk og kultur'. Der heiter det at elevane skal "arbeide med formverket i sidemålet i tilknyting til tekstar" (L 97:128). Først i det andre året med skriftleg sidemålsopplæring skal altså elevane arbeide spesielt med grammatikken i sidemålet. Det kan ein vel sjå på som ei vidareføring av prinsippet om at "Læraren rettar lite i byrjinga" frå M 87. Tanken er nok at elevane skal få bruke sidemålet utan å verte skremt av alle dei raude strekane. Ein kan òg lese noko av fagsynet i planen ut frå dette - elevane skal lære i språket i staden for *om* språket.

Vekk ifrå hovudmål og sidemål

I 10. klasse tek dei så steget heilt ut når det gjeld tilhøvet mellom dei to målformene. Eitt av momenta der seier at elevane skal

arbeide med god språkføring og formell dugleik i bokmål og nynorsk knytt til arbeidet med eigne tekstar (L 97:128) Her skil altså læreplanen ikkje mellom hovudmål og sidemål, men stiller dei same krava til dugleik i både bokmål og nynorsk. Dette gjev klare signal om kor mykke elevane bør kunne i sidemålet det året dei går ut av grunnskulen og skal opp til eksamen. Eg meiner dette er ein milepål i norsk språkhistorie, der ein for første gong heilt ut tek konsekvensen av jamstillinga av dei to skriftformene i landet vårt i grunnskulen. Denne jamstillinga har sjølv sagt vore gjennomført før på den måten at ein har hatt to forskjellige karakterar for hovudmål og sidemål, men det nye er no at ein stiller dei samme krava til dugleik i både hovudmålet og sidemålet. Etter dette kan ein tenke seg at omigrepa *hovudmål* og *sidemål* etter kvart vil forsvinne ut av skulesystemet, og at ein vil nyte *nynorsk* og *bokmål* i staden - slik ein gjer både under målsetjingane for ungdomssteget og i momenta for 10. klasse i L 97.

Intensjonane bak L 97

Etter å ha sett dei store endringane ein finn i læreplanen, kan det vere interessant å sjå på kva krefter som ligg bak desse endringane. Det er mange ulike interessegrupper som gjerne vil ha eit ord med i laget når det gjeld utforminga av ein læreplan - dei politiske partia, lærarprofesjonen, foreldreprupperingar, næringslivet og fleire. Kor stor innverknad dei ulike interessegruppene får varierer ein del. Men generelt verkar det som dei norske lærerplanane har vore prega av kompromiss, slik at ein ikkje har fått ekstreme einsrettingar på ideplanet. På denne måten har ein òg oppnådd ein viss politisk konsensus bak vedtaka av læreplanane.

Men det er klart at det politiske partiet som sit med makt under utforminga av læreplanen, kan leggje ein del føringar for arbeidet gjennom departementet. Dette har òg vore gjort under arbeidet med L 97 (med generell del frå 1993). Arbeidarpartistarsråden Gudmund Hernes har fått mykje av æra (eller skulda?) for utforminga av denne planen. Dette gjeld særleg det ‘instrumentelle’ synet som ligg til grunn for planen, med måltermar for mykje felles, obligatorisk lærestoff.³ Denne vektlegginga av at alle barn i Noreg skal igjennom det same lærestoffet, viser at ein av hovudintensionane bak læreplanen er eit nasjonsbyggings/konsolideringsprosjekt. Formuleringer som “Oppføstringen [...] skal bære videre og bygge ut kulturarven” (L 97:17) peikar i den same retninga. Dette er ting ein må rekne med har spela inn under utforminga av norskdelen av planen òg. Men i den delen har andre ting kanskje vore vel så viktige, særleg gjeld det sidemålsdelen.

Heilskapstenking for norskfaget

Eg har prøvd å skaffe dokumentasjon av prosessane fram til den endelige utforminga av norskdelen av L 97, for å kunne seie noko om korleis dei som har arbeidd med dette har tenkt - særleg for å finne intensjonane bak dei endringane eg har vist i sidemålsdelen. Men det har eg ikkje greidd (eksisterer det?). Det har òg vore skrive svært lite om dette i ettertid. Eg tok difor kontakt med to av personane som var med i plangruppa for norskfaget (læreplan-komiteen). Denne gruppa var utnemnd av departementet, og ho stod for det konkrete arbeidet med å formulere norskdelen av læreplanen. Ho var samansett av røynde lærarar, fagekspertar og pedagogiske ekspertar.

Først tok eg kontakt med leiaren for gruppa, Ingrid Rygg Haanæs, som arbeider ved Trondheim lærarhøgskole og har lang røysle frå arbeid i grunnskulen.⁴ Ho kunne fortelje at departementet kom med ein del føringar for arbeidet deira, men ingen av dei galdt arbeidet med sidemålet. Gruppa tok utgangspunkt i at elevane hadde hovud- og sidemål med eksamenskrav, og at vanskane låg på nynorsken som sidemål. I arbeidet vart sidemålet sett i samanheng med ei *heilskapstenking* for norskfaget - dei ynskte ikkje båsar. Målet med arbeidet var ikkje å få til ei skjerping av krava i sidemålsundervisninga, men å freiste å gjøre noko med organiseringa av arbeidet - elevane skulle få ein sjanse til å greie krava. Samstundes var det viktig at alt språkarbeid skal ha ei meinig; det skulle vere relatert til tekstar, ikkje vere isolert grammatikkundervisning. Eit auka mål med omorganiseringa var å spare tid for læraren.

Problemet med sidemålsundervisninga var at mangelen på språklege modellar var påtrengande for elevane, og det har dei freista å rette på. Særleg viktig i den samanhengen er det at elevane skal få møte sidemålet i bruk. Denne tankegangen er motivert ut ifrå synet deira på læring og språkutvikling: Elevane må til dømes få arbeide

med sakprosa på nynorsk for å kunne utvikle eit vokabular. Skal elevane kunne skrive ein reklameanalyse på nynorsk til eksamen, må dei på førehand ha utvikla eit sett omgrep knytt til dette.

Resultatet av arbeidet med sidemålsdelen av L 97 ser ho ikkje på som ei skjerping av krava, fordi eksamen skal gjennomførast på den same måten. Elevane bestemmer sjølv kva dei vil skrive til hovudmål og sidemål.

Dei fekk gode tilbakemeldingar på sidemålsdelen av L 97 både av elevgrupper og lærarar under høyringsrundane. Gudmund Hernes var òg positiv til det arbeidet dei hadde gjort.

Styrking av sidemålet

Eg tok òg kontakt med ein annan medlem av fagplangruppa - Bjarne Øygarden, som er tilsett ved avdeling for lærarutdanning ved Høgskolen i Hedmark.⁵ Han var samd i at heilskapen i faget var viktig for utforminga av sidemålsdelen, og han understreka at det var full semje om dette i gruppa. Men han meinte òg at sidemålsdelen i L 97 var ei klar skjerping - eller styrking - i høve til M 87. Her tenkjer han då spesielt på nynorsk som sidemål, som har fått eit løft med den nye læreplanen. For å underbyggje dette, peikar han på det at elevane no skal byrje å skrive sidemål frå 8. klasse, og det at ein no har gått meir over til å tale om *nynorsk* og *bokmål* i staden for *hovudmål* og *sidemål*. Formålet med dette var å kome bort frå desse siste termane, der *sidemål* kan verke nedsetjande, og på den måten prøve å skape meir likeverd mellom målformene. Det auka fokuset på dialektlære og språkhistorie meiner han vil verke i same retning.

Han peika òg på, som Haanæs, at det ikkje var direkte føringar for arbeidet med sidemålet frå departementet si side. Men han meinte at dei føringane som departementet gav når det galdt kulturell tilhørsle, gav støtte til arbeidet med sidemålet, dialektlære og språkhistoria. Han peika òg på at den veka ein har hatt på kulturell sjølvforståing i kulturpolitikken, gjer at sidemålet står tryggare i dag enn på lenge. Dessutan meiner han at det er viktig å sjå det som no er gjort med sidemålet i L 97 i ein større samanheng. Dette er resultatet av ei utvikling som har gått føre seg i grunnskulen heilt sidan byrjinga av 1960-åra.

Lærarane har kjent kvar skoen trykkjer

Ut ifrå dette kan me sjå at lærarprofesjonen har hatt ein særleg sterkt innverknad på endringane i sidemålsdelen av L 97. Det har vore det fagdidaktiske som har vore mest vektlagt, noko dei to medlemene av fagplangruppa og oppbygginga av læreplanen stadfestar. Målet har først og fremst vore at elevane betre skal kunne meistre dei faglege krava ein stiller i sidemålet, og ein vil integrere sidemålet sterkare i norskfaget for å oppnå dette. Omgrep som *bruksspråk* og *arbeidsspråk* er sentrale her, i lag med det at ein vil vekk frå omgrepa *hovudmål* og *sidemål*.

Men sjølv om departementet ikkje har kome med politiske føringar som går på sidemålet direkte, kan nok nasjonsbyggingskonseptet til Hernes ha spela ei viss rolle gjennom dei meir generelle kulturelle føringane som Øygarden er inne på. Og så lenge desse verkar i den same retninga som dei fagdidaktiske vala, er det lett å oversjå dei. Ei nedtoning av motsetningane mellom målformene vil i alle fall styrke den nasjonale integrasjonen. Likevel trur eg ein må leggje klart mest vekt på det fagdidaktiske, blant anna ut ifrå mangelen på direkte politiske føringar. Det var trass alt eit verkemiddel som vart nytta mot andre aspekt ved planen.

Mot reell jamstilling i grunnskulen?

Endringane i sidemålsdelen av L 97 i høve til M 87 er omfattande. Tidsbruken er viktig i denne samanhengen - elevane skal no byrje med skriftleg sidemålsopplæring når dei byrjar på ungdomsskulen. Det vil seie minst eitt år før det som har vore praksis etter M 87. Men vel så viktig er endringane i arbeidsmåten som vert skissert i L 97: Elevane skal få røynsle med å nytte sidemålet som *bruks-språk* og *arbeidsspråk* - det skal vere noko meir enn eit prøvespråk. Skal ein oppnå dette, tvingar nye arbeidsmåtar seg fram. Ein må integrere sidemålet slik at ein nyttar det i samband med læring av andre tema i norskundervisninga, til dømes i litteraturhistorie, reklameanalyse og skriving av ymse artiklar. På den måten får elevane ein kompetanse som gjer at sidemålet kan *brukast til noko*.

I tillegg til dette kjem dei meir formelle sidene: Bruken av *bokmål* og *nynorsk* i staden for *hovedmål* og *sidemål* i L 97 (særleg for 10. klasse) markerer ein milepæl i norsk språkhistorie når det gjeld jamstillinga mellom dei to målformene våre i grunnskulen, fordi ein stiller dei same formelle krava til dugleik i begge to (at dette har vorte praktisert under eksamenssensuren, er ei anna sak).

Å finne ut noko om intensjonane bak desse endringane, var inga enkel sak, truleg fordi prosessen fram til den endelige læreplanteksten var etter måten lukka. Men ut ifrå dei kjeldene eg har, kan det verke som om det er dei fagdidaktiske prinsippa som har vore viktigast. Represen-

tantane for lærarprofesjonen i komiteen har sett at undervisninga i sidemål ikkje har fungert godt nok, og dei har ut ifrå det freista å få til endringar i læreplanen. I og med at det ikkje var direkte politiske føringar på dette, kan det verke som dei har hatt nokså fritt spelrom i arbeidet. Målet deira har vore å få eit heilskapleg norskfag, utan slike båsar som til dømes sidemålet vart putta inn i før. Eg vil seie at dei langt på veg har lykkast med dette. At dette arbeidet drog i same retning som det overordna nasjonsbyggingsprosjektet ein kan lese ut av den generelle delen av L 97, var nok heller inga ulempe når planen skulle igjennom den politiske kverna.

Læreplanen er altså endra med tanke på å få til ei betre sidemålsundervisning. Det som gjenstår, er å sjå om lærarar og elevar er viljuge til å følgje dette opp ute i klasseromma. Først då vil ein verkeleg få ein ny giv for sidemålet i grunnskulen.

LITTERATUR OG KJELDER

Avgangsprøva 1998 med forhåndssensur. Eksamenssekretariatet. Skoletjenester 1998.

Hellesnes, Jon 1998. "Skulen og den teknokratiske freisitinga". I *Syn og segn*, hefte 3 1998, side 210-215.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskulen (L 97). Det kongelege kyrkje, utdannings- og forskingsdepartement 1996.

Mønsterplan for grunnskulen (M 87). Det kongelege kyrkje- og undervisningsdepartement og H. Aschehoug & Co 1987.

¹ Sjå t.d. Avgangsprøva 1998:44

² Jf. ekskurs

³ Jf. Hellesnes 1998, særleg s. 211.

⁴ Det som følgjer, er bygd på telefonsamtale med Ingrid Rygg Haanæs den 29.10.1998.

⁵ Avsnittet er bygd på telefonsamtale med Bjarne Øygarden den 10.11.1998.

Arbeidarreising og målspørsmål

Avg Halvdan Koht (1921)

Hentla få
"Målsbidel
klassekamp"

Ei Pax - bok
Som han fengast
hja NMC

Har arbeidarane noko med målspørsmålet?

Det er mange som seier: Arbeidarreisinga er berre ein strid for nye økonomiske vilkår; ho kann ikkje hefte seg bort med slikt som målspørsmålet. Dei seier: Det kann gjøre det same for arbeidaren anten ein skriv «gryten» eller «gryta», når han berre kann få noko i gryta. Eller: det skil ikkje arbeidaren anten det skal heite «grøt» eller «graute», når berre han kann få graut nok.

Men det er no ikkje sant, dette, at arbeidaren berre har tanke for maten. Og i det minste arbeidarpolitikken kann ikkje være berre eit matspørsmål. Det var just det som ein hadde å laste den gamle fagforeiningspolitikken for, at han hadde ikkje syn for anna enn løn og mat. Når arbeidarklassen reiser seg og vil lage om samfundet etter sine livskrav, då får ho av seg sjølv ein politikk som rekk mykje lengre. Sosialismen og kommunismen er ikkje ferdig før arbeidarane har forma *allting* i samfundet etter som det høver for deitas krav og vilje. Og dette gjeld åndslivet likså vel som næringslivet. I skole og kyrkje, i rett og moral har arbeidarpolitikken nye tankar å bære fram. Difor fins det ikkje eit einaste spørsmål i samtida som kann stå framandt for arbeidaren. Han må ta standpunkt, — for si eiga skyld må han ta standpunkt i alt som er med og formar framtidlivet.

Det gjeld berre om å ta standpunkt såleis som det svarar til god arbeidarpolitikk.

All samfundsstrid er ein klassestrid, — det hører til den sosialistiske barnelærdomen vår. Og målspørsmålet er med i

klassestriden. For her og står det klassekrav mot klassekrav.

Vil ein lese stridsskrifter i målsaka, gamle eller nye, så skal ein fort sjå at noko av det som har reist målstriden, det er kravet om å gjøre opplysningsvegen lettare og greiare for underklassene. Til lenger bokmålet og skolemålet ligg borte ifrå vanleg folketales, til vandare er det for det breie folket å eigne til seg bok- og skolekunnskap. Verst var det den tid lærdomen berre fans på latin. Men om så morsmålet blir teke i bruk, så kann det bli gjort så stivt og kunstigt, så ålmugesmannen snaut får tid til å gjøre seg til herre over det. Alltid når underklassene reiser strid for betre opplysning og meir skole, så må dei då straks med det same stri for meir folkeleg mål i skrift og i tale. Og den som studerer litteraturhistorie, han skal nok merke at kvar ei ny underklassereising i samfundslivet fører inn i bokmålet ein ny frisk straum med folke-mål. Men overklassene strevar alltid med å binde bokmålet til sitt eige lærdomsmønster; dei gjør det til eit merke på rett «daning», om ein mann kann tale og skrive likså «sint» som dei sjølve. Dermed held dei oppe klasseskilnaden og stemplar underklassemannen.

Det er eit vitnemål om ei ny samfunds-ånd, eit utslag av den maktige underklasse-reisinga i nytida, at sjølve dei lærde målgranskaranane i det siste hundreåret meir og meir har dregje fram det levande folkemålet og skuva bokmålet til sides. Dei tykkjer snart-sagt at det er berre folkemålet som i sanning er *mål*. Ikkje i bøkerne, men på folketunga sinn dei det livet og dei lovene som styrer målvoksteren. Dermed har dei skapt ein heilt ny vyrnad for folketalen. Før vat boka det store mønstret; det gildaste av alt var å kunne «tale som ei bok.» Folkemålet — det var «vulgert», «simpelt». No kjem dei lærde i alle land og vil bygge bokmålet på dette folkemålet. Og såleis styrker dei på nytt underklassene i ånds-reisinga deiras, i striden for rom og rett for deiras eige mål.

Det er i alt dette eit skiftande spel av samfundsmakt og åndsmakt, og målet er både våpen og vinning i klassestriden.

Det er likevel ikkje mange stader at målspørsmålet har så stort eit rom i klassestriden som her i vårt land. Og det er rimleg nok. For her vart det ikkje sjølve heimemålet, men målet frå eit framandt land, som overklassene tok i bruk i bok og skrift.

Det var ikkje noko rart i at det gjekk såleis her hjå oss.

For vi hadde den ulukka med landet vårt at det miste sjølvstendet sitt, d.v.s. vi kom under styring av ei framand overklasse. Dei hundreåra som vi kallar «dansketida», då Noreg var dansk lydrike eller provins, kom nett til å gjøre slik skade for folket vårt for di vi ikkje berre var politisk usjølvstendige, men dessutan fekk inn i landet ei overklasse som sosialt og åndeleg stødde seg på eit anna land. Anten ho var innflutt eller innfødd, så tok ho difor kultur- og mål-mønstret sitt ifrå Danmark. Som all overklasse tenkte ho fyrt og fremst på sin eigen bate, ikkje på folkebaten, og målet hennas var dansk, ikkje norsk. Det var ein gong dei tretta om det var med eller utan «tvang» at det danske bok- og riksmalet var innført i Noreg. Det var ei tarvlaus trette. Den endeframme sanninga er at det danske målet kom inn i fylge med danske makthavarar: dei hadde *makta*, og sjølvsagt tok dei sitt mål med seg.

Regjeringa gjekk i brodden. All regjering er ei form for klassemakt, og midt i 15de hundreåret kann vi sjå at dansk adel hadde avløyst norsk adel i norsk samsund og styring. Så er det då mest sjølvsagt at frå 1450 nyttar regjeringa ikkje anna enn dansk i forordningane sine.

På 1500-talet auka danskeveldet i Noreg, og så breiddet det danske målet seg endå meir ut. Den lutherske reformasjonen kom i andre land i fylge med eit nasjonalt kongedøme og ei nyreist borgarklasse. Men her i landet rådde eit framandt kongedøme, og noka heimleg borgarklasse hadde endå ikkje vaks fram. Så vart reformasjonen her berre ny vinning for det danske styret. Her vart bibelen *ikkje* sett om på folkemålet; det vart berre skrive ut skatt på dei norske kyrkjelydane til å få sendt skipslastar med danske biblar opp til landet. Prestane var tilhaldne å preike på dansk i kyrkjene, og greidde dei *ikkje* det, skulde dei i det minste lese opp av ei dansk postille. Danske salmar skulde bli sungne til gudstenestene, og folk skulde lære kristendom etter danske katekismer. Til større trygd for det danske kyrkjelivet fekk prestane hundre år etter pålegg om at dei skulde studere på universitetet i Kjøbenhavn, om dei vilde ha embete i Noreg.

Endå galldt dei gamle norske lovene i landet. Men frå 1572 kom det kongebrev på kongebrev om at lagmennene (domarane) måtte sjå til å få lovene omsett på dansk. Og i breva står det greitt kvifor det skulde bli gjort: lagmennene skjonte ikkje

lenger det norske målet fullgodt, så dei dømte ofte vrangt. Og i 1604 kunde kongen godkjenne ei ny norsk lovbook, d.v.s. den norske lova omsett på dansk. Det greidde seg no ikkje med dette heller; for i 1687 fekk vi ei ny norsk lovbook (og den syrgde regjeringa for å få så lik den danske lovbooka som råd berre var, — dansk lov og dansk mål måtte fylgjes).

Då så regjeringa på 1700-talet tok til å få sans for folkeopplysning, helst likevel kristendoms-kunnskap, så sende ho ut forordningar om å få i stand «danske skolar» i by og bygd i Noreg, og det vart tukthusstraff for den som ikkje kunde lære den danske Pontoppidan rett. No hadde det endeleg under danskestyret, vakse fram ei sterk handelsklasse, eit borgarstand, her i landet òg, og det var dette borgarstanden som hadde vunne makt over statsstyringa. Men just for di den nye handelsklassa hadde kome opp i dansketida, var ho frå fyrste stund bunden i hop med danskestyret, så med denne nye overklassa i landet kunde det ikkje bli noko nasjonalt skifte. Ho òg hadde kultur- og mål-mønstret sitt i Danmark. Når då regjeringa no sette opp skolar i Noreg, kravde dei norske «borgarane» sjølv sagt dansk skole i byen. Og sidan ho ikkje kunne tenke seg anna slag daning enn den ho rekna for den beste for seg sjølv, så måtte ho likså sjølv sagt krevje dansk skole for underklassene, for bondefolket ute på landsbygda.

I den fyrste dansketida var det danske adelsmennar som mest hadde hatt styringa i landet. Sidan kom styringa under borgarlege embetsfolk, tenarar for den nye overklassa. Men dei nye embetsmennene var likså danske i kulturen sin som dei gamle. Dei fekk opplæringa si frå universitetet i Kjøbenhavn, amtmenner, futar og skrivarar liksåvel som prestane, og dei kjente ikkje anna riksmål enn dansk. Difor vart namna på byar og bygder, på øyar og elvar og på alle bondegardane i landet omskrivne i dansk form så langt som råd var: Kråkerøy vart til Kragerø, Øygarden til Ødegård, Tveit til Tved, Iluoya til Hovedøen, og såleis frametter i det endelause. Så når ein ser på eit landkart frå den tida eller les i embetsbøkerne, så må ein tru at Noreg var reint dansk land. Og slår ein opp i dei gamle kyrkjebøkerne, så skal ein finne at prestane skreiv inn folk med berre danske navn: Håkå har vorte til Hagen, Steinar til Stener, Ola til Ole o. s. fr. Det var som om det berre budde danskar her. Eg vil no ikkje tale om all den vankunna som titt og ofte synte seg når dei norske namna såleis vart om-

skrivne; meininga var i alle tilfelle klar nok: alt skulde være dansk i denne danske provinsen.

Men dette danske målet, det som såleis vart riksmål og bokmål i Noreg, det vart aldri meir enn berre overklassemål her i landet. Ja, dei lærde er endå ikkje visse på kor mykje dansk sjølv overklassefolket tala i dagleg lag; some av dei hadde kanskje dansk berre til finare bruk, men tala norsk i kvardagslag og dei som danska til kvardags òg, braut nok mykje på norsk likevel. Dansk kunde difor aldri rett bli eit levande mål for fødde normenuer; dei måtte alltid ta den danske boka til læremønster. Men just difor var då òg det danske målet i sanning det *fine* målet i Noreg.

Underklassene rakk aldri opp i dette fine målet. Dei kunde nok lære nokre få danske ord, og dei kunde ramse opp katekisma og Pontoppidan såleis som skrive var. Men dei dreiv på og tala norsk, ingen ting anna, og når dei freista knote dansk, skriftleg eller munnleg, så vart det just berre — knot.

Overklassene kom slett ikkje på at underklassemålet i Noreg kunde være eit sjølvstendig mål. Dei meinte det var berre utskjempt bokmål. Målkøyvinga gjorde klufta mellom overklassa og underklassa endå vidare enn ho elles vilde ha vorte. Og det var dette som gjorde klassestriden til målstrid.

Bondemålet i reising.

I slutten på 18de hundreåret var det at bønderne tok til å reise seg imot borgar- og embetsveldet i landet. Dei hadde då lenge vore den store underklassa i landet. Dei hadde mått slite og træle for overklassene, vinningen av arbeidet deiras gjekk mykje til handelsfolket i byane eller dei privilegerte sagbruks-cigarane, og sjølv hadde dei inga makt: dei måtte greie tunge skattar, og dei fekk være åleine om den æra å tene i hæren. Men dei økonomiske vilkåra hadde på det siste snudd seg såleis at bønderne heldt på å kome seg opp; serskilt fekk dei lagt meir og meir av jorda inn under eiga si, dei skapte ein sermerkt og rik bondekultur, aller mest i prydkunst og tonekunst, og dei steig i sjølvverdnad og sjølvstilling.

Då kom både klassestrid og målstrid. Vi ser at ein og annan tok til å skjonne at bondemålet var noko anna enn bokmålet, — ein rest av det gamle norske, utforma på folketunga etter ser-

lege mållover. Og bonderne måtte uvilkårlig kome til å ta målet sitt med seg i reisinga si.

Det er så sermerkt ein ting at det fyrste stridsskriftet som kom på prent imot embetsstyret her i landet — «Samtale mellom Einar Jermonson og Reiar Randulvson paa Opland i Agger-hus Stift i Norge» (Kjøbenhavn 1771) — det er skrive på norsk folkemål, på romeriksmål frå Høland. Det hadde nok hendt før, at diktatarat hadde nytta folkemålet vårt i vers; men det var no helst for moro. Dette var fyrste gongen på mange hundre år at det kom eit vanleg prosaskrift på norsk mål. Og at det just var eit politisk skrift, det vitnar om at eit nytt målkrav heldt på å stige fram.

Nå, ei svale gjør ingen sumar, og dette skriftet frå 1771 vart lenge berre som ei einsleg svale. Kultur-reising er alltid noko av det siste i klassereisinga. Men fleire og fleire tok til å skjonne at bønderne, den gamle underklassa, no måtte vinne fram til større og større makt i samfund og stat.

Vi ser det i politikken kringom 1814. Det var ikkje så få den gongen som rekna det for eit hovudformål å styrke bondestandet, økonomisk og åndeleg. Den som hadde dette klarast for seg, var vel president Christie; han var heint fram som ein bondelørar på dei fyrste stortinga. Og han tok opp måltanken og, vilde reise bondemålet. Same tanken møter vi hjå slike folk som Jacob Aall, Johan Storm Munch og bygdemålsdiktaren Hans Hanson.

Men sjølv sagt kunde ikkje målstriden bli ein led i klassestriden før sjølve klassestriden for álvor vart reist. Men så ser vi då òg, at med det same den store bondereisinga kom, frå 1830, var målspørsmålet med. No kom bygdemåla retteleg inn i politikken. I agitasjons-skriftene for bondopolitikken dukka det fram bondemål frå alle kantar, — frå Trøndelag, Telemark, Romerike. Reint av seg sjølv kom ymse folk på den tanken, at liksom bønderne hadde samla bygdemålen sin til ein landsstrid, såleis skulde ein freiste samle bygdemåla til eit landsmål, — det er ein tanke som stig fram på ein gong hjå Jonas Anton Hielm, Henrik Wergeland, S. O. Wolff.

Samstundes sprengde bondemålet seg inn i det danske bokmålet, — det var just demokratane som tok det med seg her. Og dette var det verste av alt for overklassefolket. Då var det det vart målstrid i landet. Talsmennene for overklassedaninga kalla alt det norske for «plat» og «pøbelaktigt»; bondemåls-

orda, sa dei, gjorde «intet godt Indtryk på dannede Læsere» sidan slike ord var «mest almindelige hos den laveste Pøbel»; og slike former som «myra», «heia» og «barna» vart avvist med redsel for di dei hørte heime «hos den laveste Pøbel i de mære fordærvede Egne». Ingen ting syner betre enn dette motstanden, at den norske målreisinga hørte med i klassestriden. Men det eggja berre reisinga endå sterke fram. Dei vanvørslege talemåtane om pøbelmålet kveikte slik harm hjå bondeguten Ivar Aasen, så han sette seg til livsgjerning å reise bygdemåla til samla strid, — det var i 30-åra han la planen til det «lands-målet» som han endeleg fekk vitskapleg form på i 50-åra.

Det varte no endå ei god stund før bønderne mannjamt skjønte at dei måtte føre fram klassestriden sin i kulturlivet likså vel som i politikk. Men til meir bondereisinga vann fram, til sterke tok ho opp målsaka, — aller sterkest etter det hadde lukkas for Johan Sverdrup (kringom 1870) å gjøre bonde-politikken til *vinstre*-politikk med álment demokratisk program.

Fram-etter 60- og 70-åra, då kravet på gode folkeskolar lyfte seg med større og større makt, kom målspørsmålet av seg sjølv med i striden om skolen, og dermed fekk det endeleg rom i sjølve politikken. Høgre, overklassepartiet, vilde ikkje ha landet styrt av berre «raabarkede Gaardbrugere»; det vilde ikkje gje valrett til heile den «sjøsopdrættede» bonde-ungdomen, og det vilde naudleg gje rom i skolen for det simple bondemålet, — ein høgre-prest skreiv om at bygdemåla måtte døy likså vel som «den spedalske Sygdom og Skabben». Men Vinstre stridde målsaka fram.

Kva det var for motsetningar som her stod imot einannan, det kom så klart fram straks fyrste gongen målspørsmålet var fyre i Stortinget. Det var i 1874 at ein radikal tingmann frå Trøndelag kom med framlegg om at folkeskolelærarane på seminaren skulde få kunnskap i norsk mål, både gamalnorsk og nynorsk, — endå vart dei opplært berre etter det danske målmønstret. Då svarte dei konservative, at dei kunde nok gå med på å ta inn gamalnorsk; men nynorsk folkemål vilde dei på ingen måte vete av. Johan Sverdrup vart harm, og slengte ut eit bittert ord om at det gamle og døde kunde nok gå an for Høgre, men når det spurdes om det som hadde liv og vokstermakt i seg, då var det straks for demokratisk til å kome med i det gode selskapet, — det fekk «vedbli å være det råbarkede sprog som det hittil har vært».

Det vart ikkje fleirtal for nynorsk den gongen; berre det gamalnorske gjekk igjenom. Men då vedtaket så kom til Regeringa, sa ho at seminararen kunde greie seg utan gamalnorsk òg, og så vart det ikkje noko slag norsk av.

Fire år etter, i 1878, kom Sverdrup sjølv med målsaka på nytt, og denne gongen var kravet sterkare. I lag med 35 andre tingmenner kravde han at det no skulde være slutt på den gamle skikken med å nøyde bondebarna til å tale etter boka; dei vilde ha lovfest at i landsskolen skulde både lærarane og barna nytte det heimlege bygdemålet. Det var så gode pedagogiske grunnar for dette kravet, så ikkje ein i Stortinget kunde mæle imot, — det vart samrøstes vedteke. Men den gamle Adam, vanvyrndaden for folkemålet, sat no endå lenge i, så endå måtte nok bondebarna mange stader lære seg til å «tale fint». Og vilde dei opp i høgare skolar, så var det ikkje spørsmål om anna enn at dei måtte tale bokmål. For det er ikkje lover, men makta som avgjor slike ting.

Disfor hadde det endå lite å segje, — men det var eit naturleg utslag av partistriden, — at med det same Vinstre hadde vunne styringa i landet, gjorde det (i 1885) eit vedtak om at folkemålet skulde være fullt jamstelt med det gamle bokmålet til alt riksens bruk. Dette vart no lenge berre eit papir-vedtak. Det som var mykje viktigare, det var at Stortinget i 1892 sette inn i folkeskolelova for landet ei forskrift om at skolestyret i kvart herad for seg kunde få avgjøre om dei ville ha kreibøker og skriftleg opplæring på folkemålet eller på det gamle bokmålet, og dette spørsmålet skulde veljarane i kvar skolekrins få uttale seg om på fyrhand.

Dermed fekk folket sjølv makt over saka, og det var fyrste gongen at beinveges folkerøysting fekk rom i statslivet vårt. Det vart liksom slegje fast at folkestyre og folkemål alltid skal fylgjes. Det var i kraft av lova fra 1892 at folket i krins etter krins gjorde folkemålet til opplæringsmål i skolane sine. Serskilt i dei siste 12—15 åra har dette gått fram, så av dei 6000 skolekrinsar på landet er det i dag meir enn 2000 som har gått over til folkemålet, —dei fleste på Vestlandet, men mange dessutan i Agder og Trøndelag, i det aller siste some i Hålogaland og på Austlandet. Det har mange stader vore hard strid om dette skole-spørsmålet; men mest allstad er det så at der folkemålet først har kome inn, der har det ikkje lukkas å få det ut att.

Endå er denne framgangen for det norske landsmålet ikkje det einaste vitnemålet om korleis folkemålet har vunne fram i skolen. Det er mest vel så merkeleg koss folkemålet har tvinga seg inn i sjølv det danske bokmålet. Og her og kan vi tydeleg sjå samanhengen mellom folkereisinga og den norske framgangen. I mange tilfelle er det just dei som ein bruker kalle «målfolk», som har hjelpt til å få norskare, folkelegare form på det gamle bokmålet. Såleis gjekk det ut i 1887 departementsbrev til skolane om at barna no alltid skulde lære å lese bokmålet etter norsk uttale, d.v.s. først og fremst med dei harde konsonantane p, t, k der som dei endå etter dansk regel skreiv b, d, g. I 1907 vart desse harde konsonantane sett inn i skoleretttskrivinga, og i 1917 kom mykje anna norskt med, både tvilyd (au, ei, øi), böygjingsformer (eika, kua) og mykje anna, — så mykje så mange tykkjer det er reint *for* mykje. På nytt har dei vakna dei sinte overklasse-orda frå 30-åra om «pøbelmål», «forsimpling» og anna slikt. Motstandet mot folkemålet har reist seg argare enn nokonsinne, og målstriden brenn på alle kantar. Ingen kann halde seg utafor.

Det er slett ikkje meiningsa her å fortelje i det einskilde om korleis det norske folkemålet har brøytt seg fram i åndsliv og samfundsliv. Eg har berre vilt synge at striden for folkemålet i sanning har hørt med i den norske klassestriden. Eg seier ikkje at det er *berre* klassestrid som har skapt målstriden; det er andre ting òg som har hjelpt til. Men klassereisinga er ei hovudmakt i målreisinga, og i sjølv striden møter vi jamt overklasse mot underklasse. Målreisinga har, stort sét, vore freistnaden på å lyfte sjølv det breie folket i landet fram til åndsmakt i samfundet vårt.

Arbeidar og bonde.

Fram-etter 19de hundreåret var det no mest heile tida bonderne som bar folkereisinga. Og målreisinga har difor først og fremst vore ein strid for bondemålet.

Men smått om senn, serskilt ifrå slutten av hundreåret, har det vakse fram ei ny underklasse, arbeidarklassa. Og spørsmålet må då bli koss denne nye underklassa naturleg kjem til å stå i målstriden.

Det spørrs då i grunnen mykje om korleis arbeidaren i det heile skal stå til bonden.

For sosialismen har bondespørsmålet alltid vore noko av det vandaste. Som rimeleg kann være, sidan det var kapitalismen i verksdrifta som fyrst fødde sosialismen. Det var arbeidatkrava i verksdrifta som måtte kome i fyrste rekka, og det varte ei god stund før bondespørsmåla for ålvor trengde seg fram. Bondesamfundet vart på ei vis liggande utafor både den kapitalistiske overklassa og den proletariske underklassa, men gnikka seg likevel jamt innpå både desse klassene, og til meir både kapitalismen og sosialismen voks, vart det naudsynt å finne ei loysning som skipa bonderne inn i det nye samsfendet. Her var no både teoretiske og praktiske vanskar, og sosialistane har mange stader slett ikkje endå vunne på dei, — vi ser at i sjølve Sovjet-Russland har dei no nyleg mått ta opp heile bondespørsmålet til ny prøving.

Vi torer vel segje at det Norske Arbeidarpartiet har kome lengre med bonde-sosialismen enn dei fleste andre arbeidarpartia, og det har sett opp eit bondeprogram som løyer dei fleste vanskane. Men vi lyt vedgå, at endå har ikkje dei norske bonderne mannjamt fått syn for at sosialismen kjem med fri gjøring til dei og likså vel som til arbeidarane. Mang ein gong stig det fram sterke motsetningar mellom arbeidar og bonde, og vi kann ikkje legge dølsmål på at arbeidarane har sin part av skulda for dette, — dei to parta har ikkje alltid skjønt einannan rett.

Det er ofte rart å legge merke til, at endå bonderne har vunne så langt fram i stats- og samsfundsmauet som dei har gjort, så møter dei endå ikkje så sjeldan vanvyrdnad hjå byfolk, og arbeidarane, som slett ikkje har slik ei velmakt, et mang ein gong med i denne vanvyrdnaden, — det har eg sjølv sét, og eg tenker dei fleste må sanne det. Sjølve ordet «bone» kan ein titt høre uttala med vanvorsleg klang, og det kan bli nytta til skjellsord som «grautbone» eller «potetbone».

Slik kjem seg av at bymannen med sitt rappare, meir om-skiftelege liv kjenner seg gjævare enn den konservative bonden. For bondesamfundet er alltid konservativt; jordbruken kann ikkje såleis la seg revolusjonere som handverk og verksdrift. Og dette kann då for bymannen té seg som skort på framtak og på evne til framgang.

Men i roynda er det ein stor styrke og rikdom i bondekonservatismen. Kjærleiken til jorda, den seige ætte- og odelskjensla, er makter som ikkje berre har hjelpt til å halde oppe

sjølve bondesamfundet, men som er til vinning for alt samfundsliv; her er eit *heimkrav* som reiser ei hard klage imot det moderne industrisamfundet. Og ånds-arven i bondekulturen, — nett fordi han held så fast på samanhengen med førtida, er han alltid eit viktig livs-ømne i framvoksteren; han har just i våre dagar sett ny makt inn i kunstlivet på mange område.

Vi skal då ikkje vanvære bonden for konservatismen hans; men vi skal ta i vår teneste dei grunnmaktene som lever i bondesamfundet. All framgang, ja all revolusjon går djupast sét ikkje ut på å tyne og øydeleggje det gamle, men på å gjøre seg nytte av det til ny-bygging, — sjølve dei kapitalistiske driftsformene skal kome til nytte i det sosialistiske samsfendet. Og klassestriden til arbeidarane bygger i mange måtar på klassestriden til bonderne.

Kva er det bonderne har utretta i politikken vår? Dei har bore fram demokratiet i den norske staten, d.v.s. dei har brote ned makta til dei gamle overklassene, dei har gjort Regjeringa til ein reidskap for fleirtalsviljen, dei har gjeve valtrett til kvar mann i landet, og dei har teke bort alle økonomiske serrettar. Alt dette er ein veldig samsfundsveining, det har skapt nye framgangsvilkår. Vi andre skal ikkje gløyme kor mykje vi skylder bonderne av takk for dette, og minnet om heile denne striden kann ikkje anna enn være ei makt i tankelivet hjå bonderne sjølve: dei kann ikkje så lett slå lag med overklassene.

Bonderne stridde i si tid for fridom i næringslivet; dei vilde ikkje være bundne av dei serrettane overklassene sat med. Men med det same dei hadde sigra i striden, kom den nye kapitalismen veltande og gjorde næringsfridomen til ein reidskap for seg, — det vart ikkje bonderne som fekk vinningen av han. Men just for di bondesamfundet var konservativt, vende det seg uvilkårlig til strid imot den nye kapitalismen. I den fyrste arbeidatreisinga. Thrannerørsla frå 1848, gjekk husmenner og småbonder i lag med arbeidarane. Og i den ålvorlegaste freistnaden som er gjort her i landet på å tøyme storkapitalismen, — i striden for konsesjonslovene frå 1906 og ut-etter, — har bonderne på nyt stått i hop med arbeidarane.

Endå har ikkje dei norske bonderne kome så langt som bonderne i North Dakota; der har dei i dei seinste åra gått i gang med ein sosialisering-politikk som et til vinning for både bonde og arbeidar. Men i Noreg òg har vi fyresetningar for

samarbeidet mellom dei to klassene, og frå både sidene gjeld det om å rydde bort det som står i vegen.

Her melder målspørsmålet seg òg. Skal arbeidaren her gå med eller mot bonden?

Har arbeidaren eit målkrav?

Det var ein gong i Stortinget for noko mange år sidan, at ein av tingmennene for Arbeidarpartiet (Magnus Nilssen) hermede eit ord som Bjørnsjerne Bjørnson skulde ha sagt, — at målstriden er ikkje anna enn ein geip frå drengestua opp imot storstua. Og tingmannen la til: er dette sant, då er det sjølv sagt at arbeidaren må være med på den geipen.

Det er no ikkje sant at målstriden er slik ein geip. Det som han er, det er sjølvhevdinga, ein strid for full åndsrett for drengestua likså vel som for storstua. Og spørsmålet blir då om arbeidaren har noko å hevde for seg i målvegen.

Den fyrste som heldt fram eit målkrav for arbeidarane, det var ein av dei fyrste sosialistane her i landet, — det var O. J. Fjørtoft i 1870-åra. Han var eit klart radikalt hovud som fylgte tankane ut i alle konsekvensar; han vilde heile folket skulde reise seg i målstriden, og han sa: arbeidaren på gata har eit mål likså vel som bonden, det må vi alle ta omsyn til. Disfor brydde han seg ikkje det minste om å skrive nynorsk så likt gammelnorsk som råd var, såleis som Ivar Aasen og andre hadde freista. Det var sjølve det levande folkemålet han vilde reise, utan krusedullar.

Hat då arbeidaren på gata i sanning eit mål? — Ja, i det sine Christiania har dei noko som dei kallar «vikamålet»; det er det namnet overklassa bruker på arbeidarmålet, og dei har fått arbeidarane sjølve til å skjemmes av vikamålet, «pebelsmålet». Men eg har ifrå ungdomen min ei lita røynsle som herte meg å sjå annleis på vikamålet.

Det var i fyrstninga av 90-åra. Eg var med i ein samskipnad som heitte «Kristiania Venstres hovedstyre». Der var den gongen med både fagforeiningar og arbeidarsamfund i hovudstaden, så eg jamt hadde høve til å høre arbeidarane med i ordskeiftet. Eg hugser eg måtte mang ein gong smile med meg sjølv når arbeidarane tala; dei streva med å tala bokmålet så godt dei kunde, men det gjekk ofte reint på skeive for dei, og det hende dei sa beint fram det motsette av det dei meinte, for di dei ikkje rådde med bokmålet fullt og fritt. Men så

kunde det hende i ordskeiftet at dei vart sinna, for dei hadde gjerne nokre radikale krav dei vilde ha fram, og då gløymte dei av at dei skulde tale bokmålet, — då slo dei med ein gong over i det simple «vikamålet», og då var det ei lyst å høre kor greitt og fyldigt dei kunne få sagt meininga si. Då lærté eg at arbeidarane òg trang til ei frigjøring for målet sitt.

Overklassene har lenge rekna vikamålet og andre underklassemål i byane for berre utskjempt bokmål, liksom dei før gjorde med bygdemåla. Men no i dei allersiste åra har vitskapsmennene teke til å granske alle desse bymåla, d.v.s. underklassemål i byane, og dei har funne at det er inderleg samanheng mellom bymål og bygdemål. Det er berre i Bergen dei har eit bymål som i visse måtar skil seg ut, endå det òg står på den norske grunnen. Men elles talar arbeidarane i byane same målet som ein kann høre i bygdene rundt ikring. Eg hugsar ein gong eg gjekk oppetter ei gate på Grynerløkka, så horte eg ein gut som song ei vise for nokre andre gutungar, og i farten fekk eg tak i dette verset:

Det var så seint en lørdagskveld
je gikk på gata og rangla,
så kom en kar som fløy så fort
at hele tanngar'n sjangla.

Diktinga er just ikke fyrste-rangs; men målet er slett ikkje utskjempt bokmål, — det har nett dei same norske formene som vi kjenner frå bondemålet. Og slik er det naturlege talemålet mellom arbeidsfolk i hovudstaden. Dei seier brua og kua, ikkje broen og koen; dei seier bein og stein, ikkje ben og sten; dei seier han kasta og han har rivi, ikkje han kastet og han har revet. Det er dei same grunnreglane som vi kjenner elles i landet. Og det vil seie: det målet arbeidarane i byane nyttar, det er vanleg norsk folkemål; det bygger ikkje på det danske bokmålet.

Då har arbeidaren full grunn til å spørje: skal ikkje hans barn ha likså god rett som bondebarnet til å nytte sitt morsmål i skolen? Og det var dette som vart sett inn i byskolelova i 1917, at bybarna òg skal få lov til å tala heimemålet sitt i skolen. «Frøkna» skal ikkje lenger ha lov til å rette på gutungen som talar det målet han har hørt heime hjå far og mor, — utan han sjølv talar det rangt: Han skal ikkje lenger bli opp-

lært til å synes at far og mor talar «simpelt»; han skal ikkje få vanvore sin eigen arv; han skal ikkje bli gjort utrygg på seg sjølv, så han ikkje veit om han torer slepe seg til.

Men arbeidaren må krevje meir. Han må krevje å få eit bokmål som gjør han fri, ikkje legg han i lenker. Han kann ikkje la seg hefste korkje med gammalnorsk eller med dansk; han må stile fram imot greitt folkemål. Difor var det ein siger just for arbeidaren med dei «valfrie» formene som i 1917 fekk slepe inn både i landsmål og riksmål. Desse valfrie formene — det var folketalen som fekk breiare rom i dei skrivne bokmåla. Og det får ikkje hjelpe om overklassesfolk kallar dei «simple» og «stygge» eller talar om «sorpobling», — for arbeidarane er det no frigjoring i det. Dei må høste smått om senn endå lengre fram på same vegen.

Het syner det seg då at arbeidaren får same striden som bonden, — at han kjem til å stå jamsides med bonden i striden mot overklassa. I målspørsmålet blir av seg sjølv hans klassestrid eit frahald ifrå bondereisinga; for arbeidar og bonde står på same målgrunnen, og møter motstand ifrå same kanten.

Endå har vel ikkje arbeidarane mannjamt fått syn for denne samanhengen. Det gjeld om dei, liksom det galdt om bondene, at kultur-reisinga kjem seinare enn den andre sosiale striden. Men vil arbeidarane nå fram til åndsmakt likså vel som til samfundsmakt, så må dei ta opp målstriden, dei òg.

Kjem dei då til her å slå lag med bønderne, så kann det bli ei hjelp for dei til å vinne bønderne over til seg i samfundsstriden. Når bønderne merkar at arbeidarane har vyrndad for åndsarven deira, då skal dei lettare skjonne at sosialismen har eit kall til dei òg. Ingen kann vente at bonden skal bli sosialist utan han ser seg vinning i det, og i målspørsmålet har vi just eit krav der arbeidarane for si eiga skuld både kann og bør hjelpe bonden.

Mål-politikken.

I den sosialistiske nasjonal-politikken hører den norske målreisinga naturleg med, både for di ho er ei reising imot dei gamle overklassene, og endå meir for di ho stiler imot brei folkesamling, aller først ei samling mellom arbeidar og bonde. Og samlinga om folkemålet kann gje styrke til folkereisinga. Både liv og vitskap syner at folkemålet er ei sameige for bonde

og arbeidsmann, i by og i bygd, og striden for denne sameige må skape samhug mellom dei to store folkeklassene.

I denne stund er det så at landet vårt er målkøyvt, og det er inga von om å få ende på denne målkloyvinga såleis at folke-målet blir kasta ut der det no har vunne fram. Men målkloyvinga er ikkje fullt så färleg som ho ser ut til. For, om «landsmålet» har vunne fotfeste på Vestlandet, Agder og some andre stader, så har bygdene austsjells og nordasjells no i stor mon samla seg om dei «valfrie» d.v.s. folkenorske formene i det gamle riksmålet. På alle kantar er det såleis folkemålet som meir og meir tar makta, og når arbeidatane i byane får syn for at dette folkemålet er deiras mål òg, då kjem snart byane òg med i reisinga.

Det kann i fyrste augneblinken sjå ut som eit rot og eit usore med alle desse skriftformene, ikkje berre landsmål og riksmål, men fullt med valtrie former attåt. Men ser ein djupare inn i det, skal ein snart finne at her er ikkje rot, men ei fast framstemme etter ei klar line: i alle former er det folkemålet som sprenger seg fram.

Arbeidarane treng slett ikkje binde seg til ei viss skrift-form. Dei lyt heller gå ut ifrå at dei sjølv skal være med og lage skriftforma når dei vinn makt i samfendet, — skrift-forma er ikkje ferdig endå.

Men det som dei må stri for, det er *rett for folkemålet* på alle kantar. Rett for folketalen i munnleg bruk, ikkje berre heime og på arbeidsplassen, men likså vel i skolen og på talarstolen. Rett for folketalen til å sette stempelen sin på alt skriftmål, anten det kallar seg landsmål eller riksmål. Rett for det skrivne folkemålet til fritt bruk i alle landsens styrings-greiner, såleis at embetsverket lagar seg etter folket og ikkje omvendt. Rett og rom for det skrivne folkemålet i all offentleg oppklering likså vel som i lovgjeving og alt anna riksstell, så folkemålet ein gong kann bli det einaste som rår i landet.

Tar arbeidatane opp slikt eit program, så fører dei striden imot det gamle klasse-samfunnet fram på ein ny kant. Dei styrkes i sjolvillit og byrgskap for di dei reiser noko av sitt eige. Dei lettar opplysnings-arbeidet for seg sjølv. Og dei fester åndeleg grunn under den samskipings-tanken som sosialismen bær i seg.

Striden for folkemålet er kultur-sida av arbeidar-reisinga.

Talemålet er det primære og skriftmålet kjem i andre rekke. Om målet er at skriveevna skal vere allemannseige, må utforminga av skriftmålet bygge på denne hovudtanken, skriv Olav Randen

Olav Randen er bonde og leiar i Noregs Mållag.

PA TEPPET

Konkurranse

El-markedet ble liberalisert noe før siden. Som kjent t man i dag strengt tatt ingen grunnelse for liberalisering det eneste naturlige. Likever vi bestemt å huske at konkurransen var et nøkkelord i an-

ning. Derfor gleder det oss å informasjonsjef Morten S Oslo Energi sier etter at ha skapet har økt prisene med 4 sent i løpet av et halvår:

«Når vi øker prisene 1. tember, kommer sikkert d de kraftselskapene til å g det samme.»

Med andre ord: Konkurrense overhander oppover rat som i høydehopp.

Mobil-sirkus

Mens man på 80-tallet ikke gikk forbi en bank uten å få tilbud om lån etter seg, så er nå klart for en ny runde med grep fra mobiltelefon-forha-

Dette overoppheta mark har som kjent hatt en rekke tiv og dynamiske ringvirksom som trafikksskader, spekulans om diverse sykdommer, og minst en haug inkassonskaker strakt svindler.

Men nå er noen svindler kan vi lese i Aftenposten.

Da svindlernes samlel belastet Horten-politiets m telefon, ringte klokkeno fra svindler-ligaen, forteller av som opplyser at Telenor tap en 12 millioner kroner på svindel i fjor.

Vi formoder at ikke belas av politiets telefoner er en førsning for at svindler blir

Miss

Årets Miss Universe, Alicia chado fra Venezuela, er iføllett blitt for tjukk til å beholde titelen.

Hun skal ha lagt på seg siden hun vant titelen og har nå fått en frist på to uker til å gå ned 12 kilo. Hvis ikke vil Taryn Mansell, som ble nummer to i finalen overta titelen.

Vi ser på denne bakgrunnen til neste gang arrangørene a norske kvalifiseringa fortelle skeptisk hjemmekunstpublikum: konkurranser handler on sonlighet og utstråling.

Massasje

Mobbing og slåssing er son en utsing som brer om seg i hager og skoler, i hvert fall skal tre Dagbladets langtek junior-sider.

Men nå kommer svensk unnsæting:

Axelsons Body Work St arrangerer informasjonskv der parolen:

Barn som masserer hve dre, slår ikke!

Sikkert et utmerket tiltal men hva med klyping?

Frå tale til skrift

IKLASSEKAMPEN 30. og 31.7 inn vender Harald Størten mot ting eg tildegar har skrive om språk. Eg lever meg med å ta opp tre av sporsmåla, tilhøvet mellom tale og skrift, utforminga av skriftmålet og det tale-målet bokmålet.

Kanskje er det noreiske språket 1500 år gammalt, altså frå tida for dei første runearkifrene. Kanskje er det 10.000 år gammalt, altså frå første busettadenes tidspråk. Men same om det er 1500 eller 10.000 år, har språket det mange viktige leveverk på folkemunne og formelle. Med unntak av dette hundre åra har ikke skrivinga vere noko eit stort har vore i stand til i snittare periodar.

Fråmora er språket først og fremst tale. Dei fleste av oss snakkar og tenker hundre gonger meir enn vi skriv.

Me lært å snakke først. Tre- og firefråringane har språket inne. Dei kan ikkje skilnaden på subjekt og predikat og omstilling, fleirtal og notid og fortid, men dei kan bruke alt dette.

Ikke berre i vårt språk, men i stordelen av verdas 6000-7000 språk er talen primær og skriften sekundær. Mange språk er først skriftestre dei siste ti-tyue

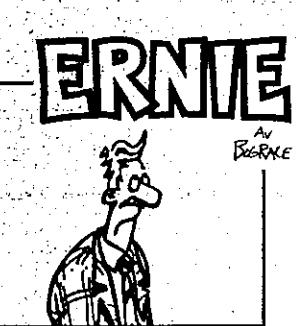

Kvitor skriv Klassekampen ei langt meir konservativt bokmål no enn ferat i sittåra? Foto: Helvor Fjernero

Me kan – med ein upresist ord – skrive om primitive samfunn. Men ikke om primitive språk. Urfolk i Sør-amerika og Ny-Guinea har like priser og nyanserte språk som dei sakkala europeiske kulturspråka. Språk endrar seg ustanseligt, men det er – til dess me veit meir – korkje rett å snakke om utvikling eller forfall. Altså er det heller ikke grunnlag for å hevde at skriftestring og omfattande skriftribuk er til vinning for språka. Skriften er berre til vinning for kommunikasjonen mellom menneske.

Men ikkje likt for alle. For i alle samfunn med skriftradisjon finst skriftlærde og skrifflanuse. Og dei skriftlærde tener ofta dei med makt, dei «likjest kalka graver», utanpå ei del venne å sjå til; men innan er dei fulle av daudingsbein og alltid ureiaikapa. Om eg er meir moderat i ordbruken enn den siterte tommermannen fra Nasaret, tykkjer eg omkring (Matteus 23,27) seier noko også om dagens informasjonsjefar og statstjenstsjefar og hoff-forskriftarar.

Når det regnar på presten, eller i dette høvet borgaren, dryp det på klokken eller dei skriftlærde. For å nytte godt av dette dropet ønsker dei kontroll med skriftribukken. Det har altså interesse av å gjere skrifspråket til eit laugsamferd og bruker raudbilyant og rettskrivningsreglar og akademie og utheving for å verne laugen mot aliumgen.

For oss andre er det motsett. Om me ønsker at folk skal kaste lekkjene, må me arbeide for at skrifspråket skal bli allemannseige. Slik at me kan spreie eigne tankar og utvikle eigen kultur i skriften.

Om me jamfører skriftmålet, ser me tre hovudtypar:

a) Folk må lære seg skriftmålet som eit separat mål. Dette er stoda til domes for dialektbrukande franskmenn. Svært mange blir aldri skrifvere.

b) Skriftmålet blir til talemålg også. Dette er stoda til domes for franskskular flest i Paris og Brussel var stoda for dei fleste innflyttarar til Oslo dei første tiåra etter krigen. Stordelen av mine sambyggdar og slektningar som flytte til hovedstaden denne tida og gjekk over til å snakke bokmål, vart språkleg nokså hjelpelaus.

c) Skriftmålet bygger på folks talemål på eit slik måte at folk kan ta utgangspunkt i talen når dei skal skrive. Eit døme er Statarskolan i svensk litteratur, der folk som Ivar Lo, Jan Friedegaard, Harry og Moa Martinson og mange andre utan utdanning, men med nære rynsler frå forb og fabrikkgolv og skipsdørkar var i stand til å skape litteratur i vêrsklassen. Gjennom talemål og kamaratar hadde dei forteljetradisjonen, og det svenske skriftmålet hadde ei slik form at dei

kunne gjøre om denne til bokmål.

Korleis så utforme skriftmålet ut frå målsetjinga om at det mest råd skal bli allemannseige, altså hovudtype c)?

Spørsmålet krev at me har mange tankar i hovudet samstundes. Når eg skrevit at kvar lyd i talemålet bør ha ein bokstav i skriftmålet, reagerer Størten med at med manglags talemål blir resultatet skriftkaos. Sant nok, dermed dette var einaste omsetnet. Men det er eit problem til domes at fransk manglar ein bokstav for lyden ø og difor lyt veksle mellom œ, œ, ue og eu. Vuk Stefanovic Karadžić, grunnleggjaren av det serbokroatiske språket, gjorde rett då han gjekk så radikalt til verk av han starta med alfabetteikn som dekte lydane i folks talemål.

La oss prøve å utforme nokre hovudreglar, i prioritert rekkefølge:

1) Ordar bør sâ langt, såd at skrivast som dei blir sagde. I språk a) kan brukaren skrive 95 prosent av ordla slik han snakkar dei. Han må altså lære spesielt skrivemåten av fem prosent av ordla. I

språk b) kan brukaren skrive 90 prosent av ordla slik han snakkar dei. Han må altså lære spesielt skrivemåten av ti prosent av ordla eller dobbelt så mange. Fransk er eit språk av typen b), der skrivemåten ikkje går fram av uttalen, og brukaren må lære skriftilrettelset av ei uhorveleg mengd ord.

2) Skriftmålet bør sâ langt så spesielt at mangfaldet i talemåla. Altså hove til lokals former og variasjon og eksperimentering, og endringar når talemålet endrar seg. For talemålet er mange ting og ikkje eit ting. Difor bør me, utanom lærerbøker og offentleg målbruk, avvise tankar om korrekt og feil skriftmål. For språk kan vere «ravgalt intill kunst», som Hamsun sa om Hamarøy-målet.

3) Skriftmålet bør ha ein etablert praksis. Det er lettare å lære når ein møter ei form enn når ein møter ei mengd former av same ordet eller uttrykksmåten. Dette striot mot målsetjingane over, men me må finne eit skjæringspunkt mellom dei.

4) Det bør vere indre samanheng i skrivemåten. Til meir som gjev seg logisk, til lettare blir skrivinga. Likevel

blir dette ofte overdrive, for logikken er ofte synligare for rettskrivingseksperiane, laugen, enn for elevane. Det er til demes uilogisk, men neppe noko problem, at det både på bokmål og nynorsk heiter tid etter dansk skrivemåte og li etter norsk uttalemåte (fordi det ikkje fanst her i Danmark).

Dømet veg/vei på bokmål illustrerer dette med mange omsyn. Mange bokmålsbrukarar reagerer litert på veg, for i deira tale heiter det vei. Men dei seier også jei og nei, men ville reagert med endå større ilses om, orda hadde vorte skrivne slik.

Størten har tru på det radikale eller folkomålsnære bokmålet. Men dette språket er så å seie borte. Tjuje år attende var språket ulikt i Arbeiderbladet og Aftenposten. No er det likt, storkna og einsarta. Først og kanskje tjuje år sidan fanst ein litterær tradisjon på radikalt bokmål, no er han borte. Og med få unntak, nu og etter og skib og sprog, er det riksmaulsformene som har slått gjennom. I 1981 stadsfestet Stortinget dette med å vedte ei mengd rettskrivingsendringar. Endinga -en vart tillaten i alle høgkonsord, altså en sol, solen, endå alle bokmålsbrukarar utanom Bergen og overklassen i Oslo har tre kjønn i talemålet. Endinga -ene kom inn att som jamstelt form i inkjekjona fleirtal, altså dyrrene og epicene, men barnene og litt andre ord var verandere sideformer. Endinga -et vart jamstelt i mange verb, altså hoppet og ranet.

Størten og eg er samde om at bokmålsbruken har utvikla seg slik, men usamde om kvifor det har skjedd. Han gjev Foreldreaksjonen på feministat skulda. Då krevde foreldre, særlig i Oslo, riksmaulsformer i lærebøkene til ungane sine. Og skipsreiarar og andre kapitalistar finansiert aksjonen. Eg dreg ikkje i tål at aksjonen verka. Men det er lenge etter den tid at det radikale bokmålet slumra bort. Difor er spørsmålet av dette slaget: Kvifor skriv Klassekampen ei langt meir konservativt bokmål no enn i si spede byrjing for sittåra? På grunn av Foreldreaksjonen? Eg trur det i staden har med språket å gjøre. I bokmålet blir sjansepunkt mellom skrift og tale borte, og skriftribukken bli ein eigen mal. Det har å gjøre med at bokmålet etter frå dansk embetsmannsmål og har levd først og fremst som skriftmål og overklassemål utan talemålskontakt.

Eg ser ikkje at det såkalla radikale bokmålet er ein farande veg ut or dette uføret. Einaste veggen ut er å velje nynorsk i staden og å arbeide for å gjere nynorskun til eit mangslunge, talemålnært og betre språk.

Massasje

Mobbing og slåssing er son en utsing som brer om seg i hager og skoler, i hvert fall skal tre Dagbladets langtek junior-sider.

Men nå kommer svensk unnsæting:

Axelsons Body Work St arrangerer informasjonskv der parolen:

Barn som masserer hve dre, slår ikke!

Sikkert et utmerket tiltal men hva med klyping?

Talemålet er det primære og skriftmålet kjem i andre rekke. Om målet er at skrivevna skal vere allemannseige, må utforminga av skriftmålet byggje på denne hovudtanken, skriv Olav Randen

Olav Randen er bonde og leiar i Noregs Mållag.

PÅ TEPPET

Konkurranse

El-markedet ble liberalisert noen år siden. Som kjent i man i dag strengt tatt inge grunnelse for liberalisering det eneste naturlige. Likever vi bestemt å huske at konkurranse var et nøkkelord i an-

ning. Derfor gleder det oss å informasjonssjef Morten S Oslo Energi sier etter at han har økt prisene med 4 sent i løpet av et halvår:

«Når vi øker prisene i oktober, kommer sikkert d dre kraftselskapene til å gjøre det samme.»

Med andre ord: Konkur presser hverandre oppover rat som i høydehopp.

Mobil-sirkus

Mens man på 80-tallet ikke gikk forbi en bank uten å få tilbud om lån etter seg, så e nå klart for en ny runde med grep fra mobiltelefon-forha ne.

Dette overopphøpha marka har som kjent hatt en rekke tive og dynamiske ringvirken som trafikkskader, spesulasjon om diverse sykdommer, og minst en høg inkassosatsjon strakt svindel.

Men nå er noen svindler, kan vi lese i Aftenposten.

Da svindlerne samla belasjet Horten-politiets m telefon, ringte klokken for svindler-ligaen, forteller av som opplyser at Telenor tar emn 12 millioner kroner på svindel i fjor.

Vi formoder at ikke belasjet politiets telefoner er en forsetning for at svindlere blir

Miss

Årets Miss Universe, Alicia Machado fra Venezuela, er iføllett blitt for sjuk til å beholde titelen.

Hun skal ha lagt på seg siden hun vant titelen og har nå fått en frist på to uker til å gå ned 12 kilo. Hvis ikke vil Taryn Mansell, som ble nummer to i finalen, overta titelen.

Vi ser på denne bakgrunnen til neste gang arrangørene a norske kvalifiseringa ført, skeptisk hjemmepublikum: konkurranser handler om sonligghet og utstråling.

Massasje

Mobbing og slåssing er sor: en uteing som bør om seg i bager og skoler, i hverti fall skal tra Dagbladets langtek junior-sider.

Men nå kommer svenske unnsæting:

Axelsons Body Work Sc arrangerer informasjonskv der parolen:

Barn som masserer live dre, slår ikke!

Sikkert ei utmerket tilta men hva med klyping?

Frå tale til skrift

KLASSEKAMPEN 50. og 31.7 inn vender Harald Støren mot ting eg tidlegare har skrive om språk. Eg nøyser meg med å ta opp tre av spørsmåla, tilhøvet mellom tale og skrift, utforminga av skriftmålet og det tale-målsnære bokmålet.

Kanskje er det norske språket 1500 år gammalt, altså frå tida for dei første runeskrittene. Kanskje er det 10.000 år gammalt, altså frå første busettaden etter siste istid. Men same om det er 1500 eller 10.000 år, har språket det meste av tida levd på folkemunne og berre det. Med unntak av dette hundreåret har skriftestenging vore noko eit fatal har vore i stand til i stuttare periodar.

Framleis er språket først og fremst tale. Dei fleste av oss snakkar og tenker hundre gonger meir enn me skriv.

Me lært å snakke først. Tre- og fivåringane har språket inne. Dei kan ikkje skilnaden på subjekt og predikat og eintal og fleirtal og notid og fortid, men dei kan bruke alt dette.

Ikkje berre i vårt språk, men i stordelen av verdas 6000-7000 språk er talen primær og skriften sekundær. Mange språk er først skrifteste dei siste ti-tyve åra.

Me kan – med eit upresist ord – skrive om primitive samfunn. Men ikkje om primitive språk. Ufolk i Sør-Amerika eller Ny Guinea har like presise og nyanserte språk som dei såkalla europeiske kulturspråka. Språk endrar seg utanseleg, men det er – til dess me veit meir – korkje rett å snakke om utvikling eller forfall. Altså er det heller ikkje grunnlag for å hevde at skriffestenging og omfattande skriftribuk er til vinning for språka. Skriften er berre til vinning for kommunikasjonen mellom menneske.

Men ikkje likt for alle. For i alle samfunn med skrifttradisjon finst skriftlærde og skrifflause. Og dei skriftlærde tener oftaft dei med makt, dei «likjester kalka graver; utanpå er dei venne å sjå til, men inni er dei fulle av daudbein og allslags ureinskap». Om eg er meir moderat i ordbrukken enn den siterste tømmermannen frå Nasaret, tykkjer eg omtalen (Matteus 23,27) seier noko også om dagens informasjonsjefar og statsjournalistar og hoff-forsattarar.

Når det regnar på presten, eller i dette høvet borgaren, dryp det på klockaren eller dei skriftlærde. For å nytte godt av dette dropet ønsker dei kontroll med skriftribukken. Dei har altså interesse av å gjere skriftspråket til eit laugsmerke og bruker raudblyant og rettskrivningsreglar og akademi og utheving for å verne laugen mot allmugen.

Kvifor skriv Klassekampen eit langt meir konservativt bokmål no enn først i syttiåra? Foto: Halvor Fjermers

For oss andre er det motsett. Om me ønskjer at folk skal kaste lekkjene, må me arbeide for at skriftspråket skal bli allemannseige. Slik at me kan spreie eigne tankar og utvikle eigen kultur i skriften.

Om me jamfører skriftmålet, ser me tre hovudtyper:

a) Folk må lære seg skriftmålet som eit separat mål. Dette er stoda til domes for dialektbrukande franskmenn. Svært mange blir aldri skriftefere,

b) Skriftmålet blir til talemål også. Dette er stoda til domes for franskspråkar flest i Paris og Brussel var stoda for dei fleste innflyttarar til Oslo dei første tiåra etter krigen. Stordelen av mine sambygdgarar og slektingar som flytte til hovudstaden denne tida og gjekk over til å snakke bokmål, vart språkleg nokså hjelpelaus.

c) Skriftmålet byggjer på folks talemål på ein slik måte at folk kan ta utgangspunkt i talen når dei skal skrive. Eit døme er Statarskolan i svensk litteratur, der folk som Ivar Lo, Jan Friegegaard, Harry og Moa Martinson og mange andre utan utdanning, men med nære reynsler frå forb og fabrikkgolv og skipsdørkar var i stand til å skape litteratur i verdisklassen. Ognenom talemål og kameratar hadde dei forteljetradisjonen, og det svenske skriftmålet hadde ei slik form at dei

kunne gjere om denne til bokmål.

Kortleis så utforme skriftmålet ut frå målsetjinga om at det mest råd skal bli allemannseige, altså hovudtype c)?

Spørsmålet krev at me har mange tankar i hovudet samstundes. Når eg skreiv at kvar lyd i talemålet bør ha ein bokstav i skriftmålet, reagerer Støren med at med manglags talemål blir resultatet skriftekaos. Sant nok, der som dette var einaste om synet. Men det er eit problem til domes at fransk manglar ein bokstav for lyden ø og difor lyt veksle mellom oe, e, ue og eu. Vuk Stefanovic Karadžić, grunnleggjaren av det serbokroatiske språket, gjorde rett då han gjekk så radikalt til verks at han starta med alfabetteikn som dekte lydene i folks talemål.

La oss prøve å utforske nokså hovudreglar, i prioritert rekkefølge:

1) Orda bor så langt råd skrivast som dei blir sagde. I språk a) kan brukaren skrive 95 prosent av orda slik han snakkar dei. Han må altså lære spesielt skrivemåten av fem prosent av orda. I

språk b) kan brukaren skrive 90 prosent av orda slik han snakkar dei. Han må altså lære spesielt skrivemåten av ti prosent av orda eller dobbelt så mange. Fransk er eit språk av typen b), der skrivemåten ikkje går fram av uttalen, og brukaren må lære skriftbiletet av ei uhøreveleg mengd ord.

2) Skriftmålet bør så langt råd spegle alt mangfoldet i talemåla. Altså hove til lokale former og variasjon og eksperimentering, og endringar når talemålet endrar seg. For talemålet er mange ting og ikkje ein ting. Difor bør me, utanom lærebøker og offentleg målbruks, avvise tankar om korrett og feil skriftmål. For språk kan vere «ravgalt intil kunst», som Hamsun sa om Hamarøy-målet.

3) Skriftmålet bør ha ein etablert praksis. Det er lettare å lære når ein møter ei form enn når ein møter ei mengd former av same ordet eller uttrykksmåten. Dette strir mot målsetjingane over, men me må finne ei skjeringpunkt mellom dei.

4) Det bør vere indre samanheng i skrivemåten. Til meir som gjev seg logisk, til lettare blir skrivinga. Likevel

bli det ofte overdrive, for logikken er ofte synlegare for rettskrivingskspertane, laugen, enn for elevane. Det er til domes ulogisk, men neppe noko problem, at det både på bokmål og ny-norsk heiter tid etter dansk skrivemåte og li etter norsk uttalemåte (fordi det ikkje fantst lier i Danmark).

Difor veg/vei på bokmål illustrerer dette med mange omsyn. Mange bokmålsbrukarar reagerer litert på veg, for i deira tale heiter det vei. Men dei seier også jei og mei, men ville reagert med endå større ilses omorda hadde vorte skrivne slik.

Støren har tru på det radikale eller folkomålsnære bokmålet. Men dette språket er så å seie borte. Tjuje år attende var språket ulikt i Arbeiderbladet og Aftenposten. Nu er det likt, storkna og einsarta. Først og kanskje tjuje år sidan fanst ein litterær tradisjon på radikalt bokmål, nu er han borte. Og med få unntak, nu og etter og skib og sprog, er det riksmaulsformene som har slått gjennom. I 1981 statfestade Stortinget dette med å vedta ei mengd rettskrivingsendringar. Endringa – en vart tilstilling i alle høkonnors, altså en sol, solen, endå alle bokmålsbrukarar utanom Bergen og overklassen i Oslo har tre kjønn i talemålet. Endringa – ene kom inn som iamstolt form i inkjekjonn fleirtal, altså dyrene og eplene, men barnene og fått andre ord vart verande sideformer. Endringa – en vart jamstilt i mange verb, altså hoppet og ranet.

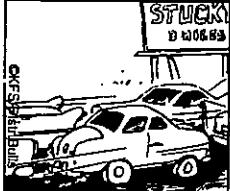
Støren og eg er samde om at bokmålsbruken har utvikla seg slik, men usamde om kvifor det har skjedd. Han gjev Foreldreaksjonen på feministat skulda. Då krevde foreldre, sterleg i Oslo, riksmaulsformer i lærcbokene til ungane sine. Og skipsrciarar og andre kapitalistar finansierer aksjonen. Eg drøg ikkje i til at aksjonen verka. Men det er lenge etter den tid at det radikale bokmålet slumra bort. Difor er sporsmåla om dette slaget: Kvifor skriv Klassekampen eit langt meir konservativt bokmål no enn i si spede byrjing først i syttiåra? På grunn av Foreldreaksjonen? Eg trur det i staden har med språket å gjøre. I bokmålet blir samspelet mellom skrift og tale borte, og skriftribukken blir ein eigen mal. Det har å gjøre med at bokmålet ættar frå dansk embetsmannsmål og har levd først og fremst som skriftmål og overklassemål utan talemålskontakt.

Eg ser ikkje at det såkalla radikale bokmålet er ein farande veg ut or det uføret. Einaste vegan ut er å velje ny-norsk i staden og å arbeide for å gjere ny-norskens til eit mangslunge, talemålsnært og betre språk.

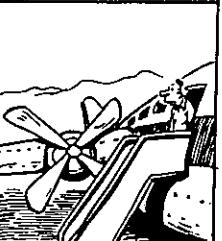
ERNIE

Av Berit Røe

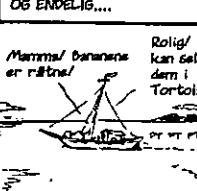
1959: ENOS PORK PRAR HJEMMERA FOR Å STUDERE MEDISIN... 4 DAGREISER TIL MIAMI OG MORENS '51 PLYMOUTH...

TO TIMER MED DC3 TIL PUERTO RICO

26 DAGER MED INTERTRAMP TRANSPORT TIL ST. CROIX, ST. KITTS, PÅSKEDØYA, JELDOYA, VIA BARBADOS TIL ANGUILLA, BRØNLAND OG ENDELIG....

TORTOLA UNIVERSITET!

«Dømde» til å gå på Osterøy vidaregåande

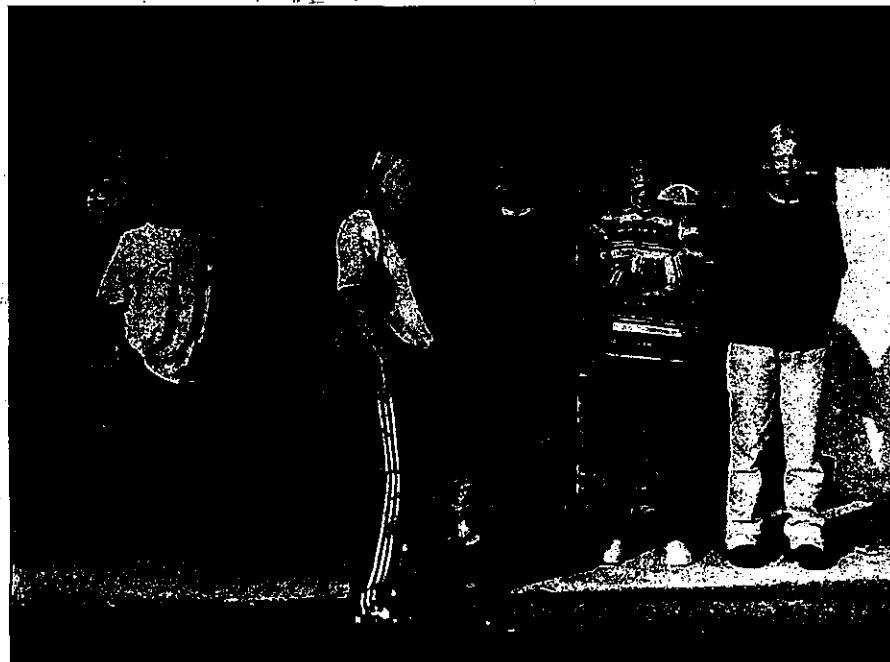
LONEVÅG (Bn): — Er det verkeleg slik at det ikkje spelar noko rolle kvar vi sjølv ønskjer å gå på skule? Dei verkar som det er avgjort at vi skal gå på Osterøy vidaregåande - unestt kva skule vi ønskjer på, seier fem av elevane i 1. klasse allmennfag til Bn.

B Ronny Bertelsen

— Dei fleste av dei som byrja i 1. klasse allmennfag ved Osterøy vidaregåande skule i haust hadde ikkje skulen som førstegjenske. Somme av dei 30 i klassen hadde ikkje skulen blant dei fire på ønskjestaden i det heile. Stor var difor overrassinga då dei fekk brevet om at dei var komne inn på allmennfag på Osterøy.

— Vi er sjølv sagt glade for å ha fått skuleplass, men vi undrar oss over kvifor vi korkje fekk oppfylt første eller andre ønskjet vårt om skuleval. At vi har fått poeng til å koma inn til dømnes på idrettslinja på ein bergensskule, skjonar vi. Men at vi automatiske skal gå på skule i den kommunen vi bur i, skjører vi ikkje, seier Jan Ove, Hanne, Kaia, Anna og Sylvelin til Bn.

Dei fem avisert at det er på grunn av lærarane eller miljøet på Osterøy vidaregåande at dei vil til Bergen.

Jan Ove Mjånes (f.v.), Kala Hatland, Hanne Birkeland, Sylvelin Bernes og Anna Fjeld er kritiske til at det ikkje spelar noko rolle kva skule dei sokjer seg inn på. Dei er likevel «dømde» til å gå på Osterøy vidaregåande skule om dei veljer allmennfagleg studering. (Foto: Ronny Bertelsen)

— Lærarane er heilt sikkert dyktige, og miljøet ved skulen er bra. Men vi har lyst å gå på same skule alle tre åra. Sidan Osterøy ikkje har det tilbodet vi kjem til å velja i andre og tredje klasse, ønskjer vi å gå første året på den skulen vi trur vi kjem til å gå andre og tredje året. Det burde vera mogeleg å oppfylla dette ønsket. Vi vil gå på ein skule i Bergen også fordi vi har lyst til å treffa nye folk og nye miljø. Når vi har poeng nok til å få oppfylt eit av ønska på lista vi har sett opp, meiner vi det er urettferdig at intaktskontoret ikkje tar omsyn til det, seier Sylvelin Ber-

nes.

Sjølv om eit par av dei fem vart så harme at dei ei tid vurderer ikkje å møta fram på skulen, er stemminga no blant alle dei fem at dei får gjera det beste ut av situasjonen.

— Om vi hadde kome inn på ein skule i Bergen, måtte vi stått

opp grytidleg. Det seier vel litt om kor viktig dette er for oss. Men no skal vi gå på Osterøy vidaregåande. Det vert sikkert kjekt, så vi får berre gjera vårt beste og sørge for å skaffa oss gode karakterar, smiler dei fem.

Trist for Osterøy

Inntaksleiar Nils Skavhellen opplyser til Bn at reglane er heilt klare. I utgangspunktet skal ein gå på skule i kommunen der ein bur, vel og merka om skulen har den lina ein har valt.

— Ein elev skal heller ikkje ha lenger veg til skulen enn nødvendig, og skyssutgiftene til fylkeskommunen skal vere så låge som mogeleg, seier Skavhellen.

— Så ostringane er i realitet dømde til å gå på Osterøy vidaregåande?

— Ja, det kan du seja, seier Skavhellen.

Trist for Osterøy

Opplæringsdirektør Gunnar Dale i fylkeskommunen opplyser at det berre er på Osterøy inntakskontoret har problem med at elever ikkje ønskjer å gå på sku-

len i kommunen. Dale tykkjer det er trist at fleire ostringar ikkje vil bruka skulen.

Ostringane underminerer servicetilbodet i kommunen, og det er trist. Denne skulen er eit godt tilbodet som var bren politisk vilje til å oppretta. Den har også skaffa kommunen eit miljø og fleire arbeidsplassar, seier Dale.

— Når så mange ikkje ønskjer å ta allmennfag ved skulen, bør vel faget leggjast ned?

— Nei, eg har ingen planar om å føreslå dette. Eg vil i staden gjera det eg kan for å stimulera interessa for å gå på Osterøy vidaregåande skule, seier Dale, som ikkje vil ut med kva planar han har.

Andre grunnar

— Ser du poenget med at elevane vil gå første året på same skulen som dei ønskjer å gå dei to siste åra?

— Ja, då Osterøy hadde dette

tilbodet fann elevane andre grunnar til å ikkje gå der, seier Dale.

«Få elevar vil bort»

— No er det berre eit fatal av elevane som overfor skulen har gjieve uttrykk for at dei ønskjer å gå på skule i Bergen. Eg tykkjer likevel det er uheldig at elevar ikkje ønskjer å gå på skulen når kommunen har greidd å skaffa han, seier rektor Martin Risøy.

Risøy opplyser at 37 ostringar søkte allmennfag, medan skulen berre har plass til 30. Sju personar måtte dermed til Bergen. Dei sju hadde lågast poengsum av dei 37.

— Så det tyder at dei som vil til Bergen må sørge for å få låg poengsum?

— Ja, men dei står og i fare for å få så låg poengsum at dei ikkje kjem inn på allmennfag. Og dei må kanskje ta til takke med fjerdengeskjettet sitt, seier Risøy.

— Kan skulen overleva sjølv

Inntaksleiar Nils Skavhellen og opplæringsdirektør Gunnar Dale i Hordaland fylkeskommune opplyser at ostringar i utgangspunktet skal gå på skule Osterøy. (Foto: Ronny Bertelsen)

om allmennfaget vert tatt bort?

— Nei, det tvingar eg på. I staden for å snakka om å fjerna denne klassen, kjem eg til å kjempe for å få oppretta ein allmennfag-klasse til ved skulen.

det er nemleg svært mange som ønskjer å ta allmennfag delkurs på Osterøy. Desse må vi i dag seja nei til sidan klassen er full, seier Risøy.

Talemålet er det primære og skriftmålet kjem i andre rekke. Om målet er at skriveevna skal vere alemannseige, må utforminga av skriftmålet byggje på denne hovudtanken, skriv Olav Randen

Olav Randen er bonde og leiar i Noregs Mållag.

PÅ TEPPET

Konkurranse

El-markedet ble liberalisert for noen år siden. Som kjent tren man i dag strengt tatt ingen be grunnelse for liberalisering, de det eneste naturlige. Likevel i ver vi bestemt å huske at kon kurranse var et noksakord i anled ning.

Derfor gleder det oss å les informasjonssjef Morten Sch. Oslo Energi sier etter at hans skap har økt prisene med 40 sent i løpet av et halvår:

«Når vi øker prisene 1. se mber, kommer sikkert dei de kraftselskapene til å gjor det samme.»

Med andre ord: Konkurren presser hverandres oppover. Å rat som i høydehopp.

Mobil-sirkus

Mens man på 80-tallet ikke i gå forbi en bokmål uten å få ka tilbud om lån etter seg, så er nå klart for en ny runde med grep fra mobiltelefon-forhå ne.

Dette overophøpha marka har som kjent hatt en rekke i tve og dynamiske ringvirke som trafikkskader, spekulasi om diverse svindlommer, op turen i land, teknisk svindel, strakt svindel.

Men da er noen svindler kan vi lese i Aftenposten.

Da svindlernes samitier belastet Hortsen-politiets m telefon, ringte klokkenne for svindler-ligaen, forteller at som opplyser at Telenor tar en 12 millioner kroner på svindel i fjor.

Vi formoder at ikke beha av politiets telefoner er en t setning for at svindlere blir

Miss

Årets Miss Universe, Alicia Machado fra Venezuela, er if blitt for tjukk til å beholde titelen.

Hun skal ha lagt på seg si den hun vant titelen og har nå fått en frist på to uker til å gå ned 12 kilo. Hvis ikke vil Taryn Mansell, som ble nummer to i sin overta titelen.

Vi ser på denne bakg til neste gang arrangerer norske kvalifiseringa for skeptisk hjemmepublik sekonkurranse handler sonlig het og utstråling

Massasje

Mobbing og slåssing er en uting som bret om i hager og skoler, i hvil skal tro Dagbladets junior-sider

Men nå kommer sv unnsæting:

Axelsons Body Wor arrangerer informasj der parolen:

Barn som masserer, drer, slår ikke!

Sikkert et unmerk men hva med klyping

Frå tale til skrift

IKLASSEKAMPEN 30. og 31.7 inn vender Harald Støren mot ting eg tidlegare har skrive om språk. Eg nøy meg med å ta opp tre av spers māla, tilhøvet mellom tale og skrift, ut forminga av skriftmålet og det tale mālsnare bokmålet.

Kanskje er det norske språket 1500 år gammalt, altå frå tida for dei første runeskiftene. Kanskje er det 10.000 år gammalt, altå frå førstes busetnaden etter sjøst istid. Men same om det er 1500 eller 10.000 år, har språket det meste av tida levd på folkemunne og berre det. Med unntak av dette hundre året har skriftesting vore noko eit fatal har vore i stand til å stuttare periodar.

Framleis er språket først og fremst tale. Dei fleste av oss snakkar og tenker hundre gonger meir enn me skriv.

Me lærte å snakke først. Tre- og fireåringane har språket inne. Dei kan ikkje skilnen på subjekt og predikat og cintal og fleirtal og notid og fortid, men dei kan bruke alt dette.

Ikkje berre i vårt språk, men i stordelen av verdas 6000-7000 språk er talen primær og skriften sekunder. Mange språk er først skriftestede dei siste ti-tyje åra.

Me kan – med eit upresist ord – skrive om primitive samfunn. Men ikkje om primitive språk. Urfolka i Sør-Amerika eller Ny Guinea har like presisje og nyanserte språk som dei såkalla europeiske kulturspråka. Språk endrar seg ustanskeleg, men det er – til dess me veit mire – korkje rett å snakke om utvikling eller forfall. Altå er det heller ikkje grunnlag for å hevde at skriftestig og omfattande skriftdruk er til vinning for språka. Skrift er berre til vinning for kommunikasjonen mellom menneske.

Men ikkje likt for alle.

For i alle samfunn med skriftradisjon finst skriftlærde og skriftlærde. Og dei skriftlærde tener oftaust dei med makt, dei «likjer» kalka graver; utanpå er dei venne å sjå til, men inni dei fulle av daudungbein og allslags ureinskap». Om eg er meir moderat i ordbruka enn den siste tømmermannen fra Nasaret, tykkjer eg omtalei (Matteus 23,27) seier noko også om dagens informasjonssjefar og statssjurnalistar og hoff-forsattarar.

Når det regnar på presten, eller i dette høvet borgaren, dryp det på klokken eller dei skriftlærde. For å nyt godt av dette droppet ønskjer dei kontroll med skriftdrukken. Dei har altå interesse av å gjere skriftspråket til eit laugsmerke og bruker raudblyant og rettskrivingsreglar og akadem og ut henging for å verne laugen mot allmugen.

Kvifor skriv Klassekampen ei langt meir konservativ bokmål no enn først i sittåra? Foto: Halvor Fjermers

For oss andre er det motsett. Om me ønskjer at folk skal kaste lekkjene, må me arbeide for at skriftdruk skal bli alemannseige. Slik at me kan spreie eigne tankar og utvikle eigen kultur i skrift.

Om me jamfører skriftmål, ser me tre hovudtypar:

a) Folk må here seg skriftmålet som eit separat mål. Dette er stoda til domes for dialektbrukande franskmenn. Svært mange blir aldri skriftefører.

b) Skriftmålet blir til talemål også. Dette er stoda til domes for franskspråkar flest i Paris og Brussel var stoda for dei fleste innflyttarar til Oslo dei første tiåra etter krigen. Stordelen av mine sambyggingar og slektningsar som flytte til hovedstaden denne tida og gjekk over til å snakke bokmål, vart språkleg nokså i hølege.

c) Skriftmålet bygger på folks talemål på ein slik måte at folk kan ta utgangspunkt i talemålet når dei skal skrive. Et døme er Statarskolan i svensk litteratur, der folk som Ivar Lo, Jan Friederica, Harry og Moa Martinson og mange andre utan utdanning, men med nære roynsler frå torp og fabrikkgolv og skipsdørkar var i stand til å skape litteratur i verdsklassen. Gjen nom talemål og kameratar hadde dei førteljetradisjonen, og det svenske skriftmålet hadde ei slik form at dei

kunne gjøre om denne til bok.

Korleis så utforme skriftmålet ut frå målsetjinga om at det mest råd skal bli alemannseige, altså hovudtype c)?

Spørsmålet krev at me har mange tankar i hovudet samstundes. Når eg skreiv at kvar lyd i talemålet bør ha ein bokstav i skriftmålet, reagerer Støren med at med manglags talemål blir resultatet skrifkaos. Sant nok, der som dette var einaste omsetnet. Men det er eit problem til domes at fransk manglar ein bokstav for lyden o og difor lyt veksle mellom oc, e, ue og eu. Vuk Stefanovic Karadjik, grunnleggjaren av det serbokroatiske språket, gjorde rett då han gjekk så radikalt til verks at han starta med alfabetteikn som dekte lydane i folks talemål.

La oss prove å utforne me nokre hovudreglar, i prioritert rekkefølge:

1) Ordia bot så langt råd skrivast som de. Mir saigde, i språket kan vi skrive 95 prosent avorda slik han snakkar dei. Han må altå lere spesielt

skriftemåten av ti prosent avorda eller dobbelt så mange. Fransk er eit språk av typen b), der skriftemåten ikkje går fram av uttalen, og brukaren må lære skriftbiletet av ei uhøregleg mengd ord.

2) Skriftmålet bor så langt råd spegle at mangfaldet i talemåla. Altå hove til lokale former og variasjon og eksperimentering, og endringar når talemålet endrar seg. For talemål er mange ting og ikkje ein ting. Difor ber me, utanom lærebøker og offentleg målbruk, avvise tankar om korrekt og feil skriftmål. For språk kan vere «avgjalt innuti kunsta», som Hanssen sa om i Hamarøy-målet.

3) Skriftmålet bør ha ein etablert praksis. Det er lettare å lære når ein møter ei form enn når ein møter ei mengd former av same ordet eller uttrykksmåten. Dette strir mot målsettjingane over, men me må finne eit skjeringpunkt mellom dei.

4) Det bør vere indre samanheng i skriftemåten. Til meir som gjev seg logisk, til lettare blir skrivinga. Likevel

I alle samfunn med skrifttradi sjon finst skriftlærde og skriftlæse

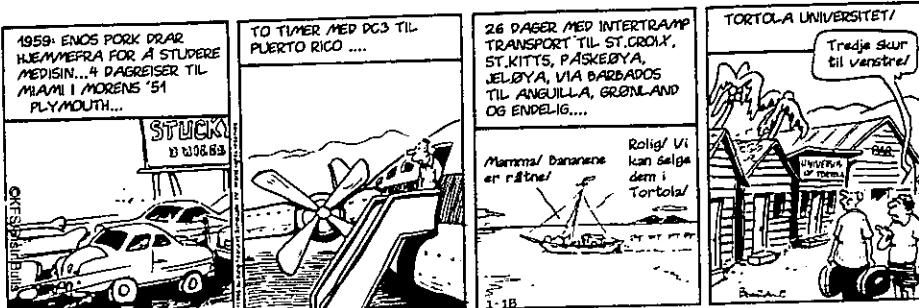
blir dette ofte overdrive, for logikken er ofte synlegare for rettskrivingseksper tanc, laugest, enn for elevane. Det er til domes ulogisk, men neppe noko problem, at det både på bokmål og ny norsk heiter tid etter dansk skrivemåte og li etter norsk utalemåte (fordi det ikkje fantst lier i Danmark).

Dømet veg/vei på bokmål illustrerer dette med mange omsyn. Mange bokmålsbrukarar reagerer ilert på veg, for i deira tale heiter det vei. Men dei seier også jei og mei, men ville reagert med endå større ilskje omorda hadde vorte skrivne slik.

Støren har tru på det radikale eller folmeknalsnare bokmålet. Men dette språket er så å seie borte. Tjuvår attende var språket ulikt i Arbeiderbladet og Aftenposten. No er dei likt, storkna og einsarta. Forti og kanskje tjue år sidan fanst ein litterær tradisjon på radikalt bokmål, no er han borte. Og med få unntak, nu og etter og skib og sprogs, er det riksmalesformene som har slått gjennom. I 1981 stadfestet Stortinget dette med å vedta ei mengd rettskrivingsendringar. Endringa -en vart tillaten i alle høkjonsord, altå i en sol, solen, endå alle bokmålsbrukarar utanom Bergen og overklassen i Oslo har tre kjønn i talemålet. Endringa -ene kom fram i en konsensus mellom dei delidde sideformer. Endringa -en vart justert i mange verb, altå hoppet og ranet.

Støren og eg er samde om at bokmålsbruken har utvikla seg slik, men usamde om kvifor det har skjedd. Han gjev Foreldre aksjonen som påfemialet skulda. Då kradve foreldre, særleg i Oslo, riksmalesformer i lærebøkene til ungane sine. Og skipreiarar og andre kapitalistar finansierte aksjonen. Eg dreg ikkje i til i aksjonen verka. Men det er lenge etter den tid at det radikale bokmålet sluma bort. Difor er spørsmåla av dette slaget: Kvifor skriv Klassekampen ei langt meir konservativ bokmål no enn i si spede byrjing først i sittåra? På grunn av Foreldre aksjonen? Eg trur det i staden har med språket å gjere. I bokmålet blir samspillet mellom skrift og tale borte, og skriftbruken blir ein eigen mal. Det har å gjere med at bokmålet rettar frå dansk embetsmannsmål og har levd først og fremst som skriftmål og overklassemål utan talemålskontakt.

Eg ser ikkje at det såkalla radikale bokmålet er ein farande veg ut or dette usføret. Einaste veggen ut er å velje nyorsk i staden og å arbeide for å gjere nyorsk til eit mangslunge, talemålsnært og betre språk.

Passe m

Det er ikke bare hvilken klasse du tilhører som bestemmer grammatikken din. Hvem du snakker til og hva du snakker om er avgjørende faktorer der klasse-teori kan brukes, skriver Harald Støren i andre del av sin kronikk.

PÅ TEPPET

Lederfilosofi

Avisa Vårt Land kommer bomba i Atlanta på ledertettetnsom og noe gav modig vis.

«Alt skal skje så raskt dager. Ikke før har det sl en ulykke før det komme om å få vite hva som har skjedd, hvordan den kun vært forhindret og hvem har skylden. Det brukes slags fornuft for å peke hvem som kunne tenkes bak, men verden vil være tjet med at vi alle tok de med ro.»

Vi regner med at ledere noye studert og får stor innsikt blant de ansatte i Land.

Hele døgnet

Det er ikke bare de svensbondene som er i hærskat. At EU har funnet på riktig «bare 25 prosent av jordne kan hostes ved selvplukk».

Distributør-ledder er også åkeren og adm. dirk. for fr og gronnsaksdistributorene slår at selvplukk er et «vokmarked der 40-50 prosent produksjonen omsettes ved selvplukk», skriver Atle.

Vi vet ikke hva som skal å utvikle markedet ytterlig og heller ikke hvordan arbe forholda til plukkerne er. Vi regner det heller ikke for hanskede at navnet på adm. d - Åke Natt och Dag indikerer som helst hva arbeidsstundang.

Bare så det er sagt.

Skyggeregjering

Thomas Spence i Aftenposten mer med råd til den «borgerlige opposisjonen» og foreslår at «res leder J. Pettersen utnevne en «skyggeregjering etter eksplosjonen for å puste opposisjonen». Vi deler litt ønske en opposisjon til dagens regjering - men Hoyres politiske «Dream Team» finner seg nede i skyggene dat.

Gros avskygning

Forlagssjef William Nygaard er statsministeren i landet spørsmål, noe som utvilsom stemmer, og Nygaard er sprekket av Rusland-saken.

Dette har fått ekspedisjon Jonas Gahr Store til å reager. skal ikke legge oss opp i kranen, bare registrere Gahr Store overbevisende argumentasjonen om et norsk EU-medlemskap skape vel i vellinga.

«Som medlem av EU hadde Norge kunnet blokkere en nærmind til Iran.»

Og fritt over ledelsen av innen, fikk bort arbeidsligheten laga sosialdemokratisk idyll Europa.

Høflig mot øvrigheta

DEN store feilen arbeiderklassens leder gjorde i denne situasjonen var at de ikke klart nok såg sammenhengen mellom det språklig-kulturelle definisjonsmonopolet til borgerskapet på den eine siden og den sosiale undertrykkinga og økonomiske utbyttinga av arbeiderklassen på den andre. I steden valte de å akseptere borgerskapets definisjonsmonopol og nedprioritere kampen for arbeiderklassekulturen og folketallet til fordel for rein lønnpolitikk. Resultatet var at borgerskapet fikk ture fram som det ville med å stigmatisere og latterliggjøre arbeiderklassens språk og kultur. Presset blei så stort at den klassestoltheita som prega arbeiderklassekulturen i mellomkrigstida blei avlyst av sjølvforakt:

Borgerskapet sine normer og verdier blei derimot godtatt som samme og allmengyldige. Alvorligere ennå var det at denne stoleren i kultur- og verdikampen i neste omgang kunne brukes av borgerskapet til å stake ut retningslinjene for «en fornytlig lønnpolitikk» og jamvel langt på veg greie å bli trudd av arbeiderklassen sjølv!

Språkmålet blir nå åssen vi kan komme ut av det dødvanntet en defaitistisk strategi fra arbeiderklassen si side på det språk- og kultурpolitiske området har brakt oss opp i. Det norske folkemålet - arbeiderklassen sitt mål - må kreve sin rettmessige plass innanfor bokmålet igjen. Det er nemlig bokmålet stortstedelen av den norske arbeiderklassen er henvist til i dagliglivet - i bedrifta, i butikken, i media - samtidig som det er der klasseundertrykkinga finner sitt krasseste uttrykk. Her er det ikke først og fremst et spørsmål om rettskriving, men om grammatiske system. Knut Johansen tar opp dette i de to siste avsnittene på knirkken 5/2, der han framhever det systematiske skillet mellom folkemålet og riksmalet (som han heilt gali blander i hop med skillet mellom talemål og skriftmål): Mens riksmalet i hovedsak baserer seg på et ortografsk tokjonnssystem (mannen, konen, barnet) bruker folketallet konsekvent tre kjønn (mannen, kona, barnet) og mens riksmalet bruker et forenkla boygingssystem i fortid av verb (kastet, bygget, skrevet), opererer folke-målet med flere boygings-kategorier av svake verb (kasta, bygde) og dessuten et skarpere skille mellom svake og sterke verb (skrivi eller skreva). Folkemålet er med andre ord på mange måter et mer presist uttrykksmiddel enn riksmalet, noe som ikke minst blir klart i det siste eksempelet. Disse to systema gir sammen

Hvorfor finner vi t.eks. aldri forma «kjerringen», men nesten altid «dronningen» på bokmål, sjølv om begge utvilsomt viser til personer av høykenn?

- Deres Majestett! Konger tiltales i flertall til tross for at de er enkeltindivid.

Foto: Ola Sæther

opphaven til de blandingsformene vi finner i det konservative bokmålet. Men i steden for å prøve å underkaste dette fenomenet med en klasseanalyse avfører Johansen det som et utslag av historiske tilfeldigheter og som et problem som ser lite og til å hanskas med.

Likvel er det nettopp her den innebygde klasseundertrykkinga i bokmålet ligger: Poengen er at to grammatiske system eksisterer side om side innanfor det samme språket og at hvilket av de to systema et til hver tilgjør å gjøre bruk av er sosialt betinga. Dette innebefatter ikke bare at det er betinga av hvilken sosial klasse den som skriver

eller snakker tilhører, men også av hvem han snakker til og hva han snakker om. Skillet går altså ikke først og fremst mellom talemål og skriftmål, slik Johansen hevder, men mellom de ulike sosiale situasjonene språket blir brukt i og mellom ulikt sosialt definert meiningsinnhold både i tale og skrift. Såleis er det at vi bruker tokjonnssystemet i riksmalet i noen tilfelle mens vi bruker trekjonnssystemet i folkemålet i andre tilfelle ikke tilfeldig. Hvorfor finner vi t.eks. aldri forma «kjerringen», men nesten altid «dronningen» på bokmål, sjølv om begge utvilsomt viser

til personer av høykenn? Grunnen er at valet av grammatiske formar ikke først og fremst har til oppgave å uttrykke en nøytral egenhet ved den personen vi omtaler, men å si noe om hennes sosiale status. Den grammatiske forma kan jamvel skifte på ett og samme ord, av-

hengig av hvem vi snakker med: Hvorfor presenterer jeg t.eks. hu jeg er gift med som «kona mi» for kameratene på jobben, men som «min kone» for direktoren? Og hvorfor snakker jeg om «lonna» til kameratene, men om «lønnen» til direktoren? Eksempel linn i tusanl, men jeg

skal noye meg med disse. Boygingsmonstret i fortid av verb peiker i samme retning: Mens en type verb alltid blir boygde etter riksmalet sitt system (t.eks. «et dannet menneske»), blir en annen type verb alltid boygde etter folkemålet sitt system (t.eks. «han har drøti seg ut»). Dette har sjovsagt ute lokkende til formål å assosiere hvert av de to verbene med den samfunnklassen herskerklassen meinerer de hører hjemme i, etter den språkforma klassen forbinder med.

Poengen med på denne måten å operere med to grammatiske system innanfor ett og samme språk, skulle etter dette være åpenbar: Det gir språk-

til legitimering av sosiale og økonomiske skillnadene og tener på den måten som en reidskap for klasseundertrykkinga. Det er denne klassebetegninga som styrker bokmålet og radikale bokmålet prøver å gjøre slutt på. Med det radikale bokmålet søker vi å gjennopprette språkets egentlige funksjon som reidskap for kommunikasjon mellom frie og likeverdige individ. At vi ennå ikke har lykkes i dette strevet skyldes ikke, slik Randen hevder, en ibuende egenhet i bokmålet, men rett og slett at borgerskapet har vunnet en forløpig seier over arbeiderklassen i kulturtanken. Det skyldes ikke minst at arbeiderklassen sine eigne organisasjoner og publikasjoner har overlatt initiativet, og såleis også definisjonsmakta, i kulturtanken til borgerskapet. At språket har utvikla seg historisk betyr altså ikke at denne utviklingen er tilfeldig. Historia er sjølv et produkt av menneskelige val. Dette innebefatter at mennesket ikke er priggist verken «historia» eller «bokmålet» som mystiske krefter, men sjølv bevisst kan gripe inn og endre dem. Hadde ikke det vært mulig kunne vi like gjerne ha fått både klassekampen og håpet om et bedre og mer rettferdig samfunn på båten.

ERNIE

Av Bo Røe

Språket brukes fortsatt som et redskap for undertrykking, skriver Harald Støren.

I denne første delen av kronikken tar han spesielt for seg nødvendigheten av at skriftspråket ikke er talenært. Neste del følger i morgen.

Maktspråk

DET var med interesse jeg fulgte debatten om den norske skriftmålstredisjonen på kronikkplass i Klassekampen tidligere i år (Klassekampen 23/1, 2/2 og 5/2). Ikke desto mindre gjorde flere sider ved denne debatten meg betenk.

Det synes som om Olav Randen bærer mye avansvaret for at debatten fikk den vendinga den fikk ved å gjøre språkstrida i Norge til et spørsmål om rettskriving i den innleidende kroniken 23/1. Han skriver: «Kvar lyd bør ha ein bokstav i eit godt språk» og trekker fram nynorsk som et münsterspråk i så måte. Som et skrekkeksempel på det motsatte nemner han fransk, der «same lydbiletet kan [...] skrivast ulikt». Randen ser dette som forklarging på at det er færre forfatterer med arbeiderklassebakgrunn i Frankrike enn i de nordiske landa (av en eller annen grunn skiller han ikke her mellom så ulike skriftmålstredisjoner som nynorsk, bokmål, svensk, dansk og islamisk). Inntil jeg har sett denne påstanden nærmere belagt med statistisk materiale tillater jeg meg å stille meg høgst tvilende til at arbeiderdiktninga er noe dårligere representert verken på fransk eller noen av de andre «talemålspråkene» nasjonalepråka i Europa enn i Norden. Uten å ville gå i detalj i denne sammenhengen vil jeg i alle fall at arbeiderklassen er rikt representert med litteratur på alle disse språka. Som Knut Johansen heilt rett peiker på i kroniken 2/2 er ingen av de språka Randen nemner talemålsnære i betydningen «lydrette» (dvs. at hver lyd har sin bokstav). Og det er da heller ingen grunn til å legge skjul på at et skriftmålt som var 100% lydret ville ha forfela si oppgave som skriftmålt. Det er jo nettopp skriftmålets oppgave å finne et felles uttrykk for mange talemålsvariantar med samme meiningsinnhold, slik at det kan forstås av flest mulig mennesker. Når Teks. en sogning sier «aoga» og en østkantgutt i Oslo sier «æva», så er det naturlig at vi samler oss om éi skriftmålsform som begge kan avleide av talemåla «nes», nemlig «aug». Like eins er det skriftmålets oppgave å skille mellom ord som uttales likt, men har ulike meiningsinnhold. Fransk er nok det språket som best illustrerer dette siste punktet, noe Randen nemner en del gode eksempler på. Jeg er ikke enig med Randen i at dette er noen svakhet ved det franske språket: Det ville vært om ført til et språklig kaos av dimensjoner dersom ord med så ulikt meiningsinnhold som «sans», «sent», «sang» og «cent» skulle skrives likt.

Når Teks. en sogning sier «aoga» og en østkantgutt i Oslo sier «æva», så er det naturlig at vi samler oss om éi skriftmålsform

vekkes for å bringe språkdebatten på rett kjøl igjen. I «Den tyske ideologien» definerer han nettopp språk som «praktisk bevissthet», og såleis «heit

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makteliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den eine siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

Hele døgnet

Det er ikke bare de svennende som er i harnis. Distributor-leddet er og åkeren, og adm. dir. for og grønnsaksdistributøren slår selvplukk er et ved de markedet for 40-50 pr. av produksjonen omset ved selvplukk, skriver A posten.

Vi vet ikke hva som skal for å utvikle markedet ytterligere, og heller ikke hvor arbeidsforholda til plukker er. Og vi regner det heller ikke for helt sikkert at når adm. dirren Åke Natt Dag indikerer noe som helst om arbeidsforhold angående.

Bare så det er sagt.

Villmarksliv

Kampanje mot av-kvinnen, bygdene får nye former i Norges Bygdeungdomslandsstevne på Oppdal.

Her har manfolka ligget i hardtrenin til mesterskapet KVINNEBÆRING.

Ifølge arrangøren er tilbra i dobbel forstand:

«— Mange bygger på at jentene flytter ut av bygda. Kanskje er det fordi de har glemt å bære jentene?»

Utansett – konkurransen ut på å bære kvinnene hemmelig gjennom ei hindring med bind for øynene.

Mot hulen eller byen?

Drama

Vi har tidligere rost NTBs grundige dekning av apen us' gjøren og laden, som sjanse gitt seg med Miss N

det vært nytt drama i Dyrekken, og kjente igjen sin bese

sestid. I tittelen ren over lius-gro

utmales grusom delse: Misteblad sitt i varnet!!!! L

holdt på å do!!!! Dette forslius (angivelig) skremte både

mor.

Til tross for skikkelig døning av denne viktige begrepet, er det et par spørsmål som grunnen har glemt å si.

Kan Julius være sørst foreløpig død? Kan gravd da han ikke med hana? Har han vaktigheter med å akseptere at barnet har et syndikat? Eller?

Det lurer vi på.

«Ago» eller «æva»? Skriftspråket må kunne forene såpass vidt forskjellige uttaler, mener dagens kronikker. Foto: Håvard Houen

pressar skrivaran inn i forma». «Språket» framstår på denne måten som ei mystisk kraft som opererer uavhengig av både politikk og samfunn. På det måten forsvinner klassesperspektivet fra språkdebatten. Her kunne Karl Marx være en nyttig tankepartner for å bringe språkdebatten på rett kjøl igjen. I «Den tyske ideologien» definerer han nettopp språk som «praktisk bevissthet», og såleis «heit

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

SKJELT MELLOM «FINT» OG «STYGT» SPRÅK HENGER NÆR I HOP MED SKILLET MELLOM «GOD» OG «DÅRLIG» KULTUR

fra begynnelsen et samsunnsmessig produkt» (se «Det beste av Karl Marx», Tekster i utvalg av Karl Engelstad, Oslo: PAX Forlag 1992, s. 51). Randen kritiserer professor Willy Dahl for å forklare «utviklinga vekk frå det dialektmålet som den sterke Foredraksjonen i senti- og sekstiåra». Men faktisk kommer Dahl her nærmere en samsunnsanalyse av den norske språkstrida enn det Randen gjør: «Foredraksjonen» var jo nettopp ei mobilisering igangsat av den økonomiske og sosiale makeliten for å kuge ei språkutvikling i folkelig retning som den kjente seg trua av. For å underbygge denne påstanden er det nok å vise til hvem som bidrog som hoveddonatorer til denne aksjonen og hvilke politikker som starta den.

Det er ingen grunn til å tro at kapitalkretsene og hogrepolitikera sin angst for at folkelige ord og former skulle få fritt spillerom i bokmålet var

tilfeldig. Skillet mellom «fint» og «stygt» språk henger nær i hop med skillet mellom «god» og «dårlig» kultur. Det var borgerskapets definisjonsmonopol på dette skillet som nå var truga og som gjorde det nødvendig å mobilisere alle krefter på å holde det opp. Borgerskapet innsgå sjølv bedre enn noen andre sammenhengen mellom kulturel og språklig definisjonsmonopol på den ene siden og økonomisk og sosial makt over arbeiderklassen på den andre. Dette monopoliet var med andre ord en del av herskerklassens ideologi, eller «herskende tanker», som fortas i følge Marx, «ikke før annet enn det idémessige uttrykk for de herskende materielle forhold, ikke annet enn de herskende materielle forhold formet i tanker; altså de forhold som nettopp gjør den ene klasse til den herskende [...]» («Den tyske ideologien», s. 65).

Fortsettes i morgen.

Men den lille overlevde også som NTB skriver: «Så blir det vel barnedåp også! I hvite blonder, håper vi

inveggy @ CB

De strategiske pedagøger

1111111111 fjer kom bok De nasjonale strateger av Rune Slagstad. I bok kjem Slagstad med sterke synsmåtar på samfundsutvikling i etterkrigstidi, og han femnar yver fleire fagumråde. Eit fagumråde som Slagstad tek upp er pedagogikken. Slagstad er sterkt kritisk til utviklinga av Pedagogisk forskingsinstitutt i Oslo. Han meiner instituttet vart styrd av eit(positivistisk) vitaksideal som prega den sosialdemokratiske orden.

Mot positivismen og den sosialdemokratiske orden set Slagstad fram alternative pedagogar. Han tonar millom anna fram Erling Kristvik som i heile millomkrigstidi var ein sentral pedagog. Kristvik var pensumforfattarar for læreskulestudentar og andre som tok pedagogisk utdanning. Kristvik med fleire vert sette opp som ein andre front mot positivistane. Likeins vert Reidar Myhre tona fram av Slagstad. Myhre er pensumaktuell i pedagogisk utdanning enno med fleire sentrale verk.

Slagstad meiner Erling Kristvik vart skubba ut av det gode selskap på utidig vis. Og at framvoksteren for pedagogisk forskingsintitutt ikkje hadde rom for sjølvstendige tenkjarar. Difor vart Reidar Myhre uppmoda um å slutta, sakleg sett med formelle grunngjevingar, men etter Slagstads syn på politisk grunnlag. Satsingi på psykometrisk forsking med grundige uppsett og skjematiske utleggjingar av skuleelevane vart det rådande forskingsparadigmet i den sosialdemokratiske orden. Kritikken mot dette paradigmet kom fyrst på 1970-talet.

Pedagogen Erling Lars Dale hev reagert sterkt på Slagstads ytringar og framstelling som han meiner hev fleire kunnskapshol og som set dei ulike aktørane ut or den samanhengen dei stod i. I ei ny bok som heiter "De strategiske pedagoger" tek han til motmæle, og legg fram eit stort tilfang av biografisk dokumentasjon som tek Pedagogisk forskingsinstitutt i forsvar og som peikar på fleire veike sidor ved pedagogar i den andre front.

Dale meiner at Slagstad er langt frå å ha gjort nokon pionerinnsats med å setja seg inn i pedagogisk soga. Men Dale må òg vedgå at den pedagogiske sogeskrivingi i Noreg ikkje vore god nok. Det er eit fag som ikkje hev sett dei store linone godt nok på plass.

Men det er ikkje berre pedagogikk det handlar um i denne samanhengen. Det handlar vel so mykje um historiske- og samfundsmerkte analysar av den nasjonale soga. Slagstad meiner at Erling Kristvik var “ overhodet ”vestlandslærarens ” ideologiske reinkarnasjon.” Det vil segja at Kristvik var ein målsmann for målsaki som serleg vann fram i skulestellet. I mange tilfelle hev skulen vore nytta som mælestav for kor sterkt målsaki stod i det norske folket. Vestlandslæraren var den som førde målsaki ut til folket. Mange stader var det dei som fekk røysta nynorsk inn.

Men Kristvik var meir enn berre ein førande målsmann for målsaki. Den pedagogiske vengen som stod for folkedanning hadde i Kristvik ”sin fremste mentor”, skriv Slagstad s.100.

Kristvik vert vidare knytt til ein Venstretradisjon. (Anna ^ASethne var ei onnor viktig pedagogisk drivkraft i samtid. Ho set Slagstad inn i den same tradisjonen. Dette er Dale avvisande til.)

Han plasserer Kristvik i ein tradisjon som var knytt til ein pedagogisk strategi um nasjonalt folkefellesskap som hadde bakgrunn i tysk idealisme på 1800-talet. Tradisjonen frå Ole Vig, Ivar Aasen, Christopher Bruun, Arne Garborg til Torstein Høverstad og Kristviks kulturprogram um Norig ein folkedaningsheim.

Denne tradisjonen vart uttevla av den historiske utviklingi og ein ny politisk vokster som Anna Sethne kann knytast til, *hverdar Dale*

Dale skriv s. 51 :

“Anna Sethne hadde politisk tilknytning til arbeiderbevegelsen, men sosial tilknytning til den fremvoksende middelklassen. Hun er den mest sentrale reformpedagogen i denne tiden. I skolepolitikken kunne hun i mer eller mindre grad samarbeide med bymiddelklassen, som satset på sine individuelle karrierer, og med reformorienterte pedagoger som representerte

lærerutdanning i fag for middelskolen og gymnaset. Motpolen på den pedagogiske arenaen var som nevnt Torstein Høverstad, særlig i 1920-årene. Han representerer en tradisjonalistisk motkultur mot det moderne samfunnet. Vi kan identifisere det typiske i hans tradisjonalisme geografisk til "Fjell og Fjord. Norge", fjellbygdene på Østlandet og de indre fjordbygdene på Vestlandet, samt Trøndelag.

Kulturelt er dette "Fjell og Fjord-Norge" preget av det Kjeldstadli kaller "en nasjonal og demokratisk folkelig høykultur" en lys, grundtvigiansk kristendom og en allmenn humanisme med tro på menneskets evne til selv å føredle seg (s.144). Noregs Ungdomslag som en frilynt ungdomsbevegelse kan sees som typisk representant for dette pedagogiske program, der Norge var like viktig som Gud" (144).

○ *Kjellstadli* knytter vestlandslærerne til denne grundtvigianske kristendom og norskdom : "Gjennom vestlandslærerne som drog til andre kanter av landet" ble denne kristendom og norskdom "i praksis til norsk skoleideologi" (s.114). Denne skoleideologi led, som vi skal påvise i del II, nederlag i mellomkrigstiden. Et tegn er f.eks. At pensum på landsgymnasene ender opp med å bli "nesten det samme som i byskolene" (s.142). Nederlaget blir tydeligere jo mer den nasjonale og demokratiske folkelige høykulturen knytter seg til Den annen fronts motreaksjon mot det moderne samfunnet (Torstein Høverstad). Her betraktes byen i seg selv som en fremmed "fiende" som trenger inn utenfra og ødelegger grunnlaget for en nasjonal folkeoppdragelse."

○ Kristvik vert knytt til reformpedagogikken og han samarbeider med Anna Sethne og med den fyrste professoren ved Pedagogisk forskingsinstitutt, Helga Eng. Men etter krigen gjer Kristviks tilknyting til den tyske tradisjonen at han vert uaktuell, meiner Dale.

Sethne stod ikke i nokon folkedanningstradisjon. Ho var interessert i reformpedagogikk.

Dale skriv :

“Den direkte metodes pedagogiske verdi” heter en artikkel av rektor Carl Knap fra 1921. Den er trykt i festskriftet til professor, dr. philos Otto Andersen, der også Anna Sethnes artikkel om effektivitet i undervisningen står. Artiklene viser til to versjoner av reformpedagogikken Carl Knap tar utgangspunkt i den høyere skolen og Anna Sethne i barneskolen. Interessen for pedagogisk forskning og opprettelsen av instituttet finner vi i denne kombinasjonen og ikke i forlengelsen av en “nasjonaldemokratisk elite” med tysk idealisme og folkedannelse som idegrunnlag, slik Slagstad hevder (1998).” s. 97

Ein annan av dei pedagogane som Slagstad ynskjer å knyta til ein venstretradisjon er Herman Ruge. Dette avviser Dale.

“Det skjellsettende i denne terminologien er ikke skillet mellom to former for krav til oppdragelsen, men at han knytter pedagogikken til den moderne psykologien. Dermed er det gitt åpning for “skolefolkets” pedagogiske sakkyndighet, som igjen kan knyttes til forskning uten at en tar direkte del i den politiske striden. Her har vi en nøkkel for å forstå at den tyske idealisme med dens tilknyting til folkeånden ikke ble ansett for å være ren pedagogikk i den tanketradisjonen som Ruge representerer. Der blandes det pedagogiske sammen med kulturkrav med politiske overtoner. Ruge ser “konflikten mellom pedagogikk og kulturkrav” (s.80). Ruge er altså ingen representant for en nasjonal demokratisk dannelsestradisjon i Slagstads forstand.” s.99

Dale uppsummar Kristviks uaktualitet i innledingsbolken med å segja :

“Skoleprogram rundt bondevenstre, basert på norsk- og kristendom, fikk som forklart aldri fotfeste i den høyere skolen i Norge. Når vi så beveger oss i tiden fra 1920 til slutten av 1930-tallet, lider denne tradisjonen som var opptatt av å finne folkeskolens dannelsesgrunnlag i det som var (sic) særegne norske i språk, diktning og historie, nederlag i forbindelse med de nasjonale læreplanene som ble utarbeidet i siste halvdel av 1930-tallet” s. 103. Det var altså ikkje rom for Kristviks tankar. Folkehøgskulerørsla, landsgymnasi og uppskulingi av den legendariske vestlandslæraren tok slutt.

Dale hev skrive ein lang bok um Kristvik på umlag 100 sidor. Eit av Dales hovudankepunkt mot Kristvik som gjeng att i heile bok er at Kristvik ikkje hev eit fullgodt rettsstatleg fundament for tenkjingi si. Og Dale er ikkje snaud i umtalen sin av Kristvik.

"I forhold til rettsstatlig sakkyndighet (Andenæs og Castberg) ser en at demokratispørsmålet forenkles hos Kristvik/Bergsgård, særleg når det gjelder spørsmålene om maktfordeling. Selv om en ikke endte i Nasjonal Samling, utvikles ikke i denne tradisjonen grunnleggende drøfting av maktfordeling, parlamentarisme, statsborgerskap, borgerrettslig og representativt demokrati som selve kjernen i oppdragelse i og for demokrati." s. 408

Dale meiner at det rettslege ikkje får ein sjølvstendig status innanfor den andre fronten. Rettsspursmål vert av mange i den andre front sett på som noko som ikkje hev ein eigen status. Den kulturelle vilje vert sett opp som rettens maktgrunnlag. Retten vert eit produkt av folkeåndi som hev ovra seg gjennom ein langvarig organisk vokster. Både Høverstad og Kristvik operar innanfor denne statsfilosofiske ideen, slår Dale fast. Og denne oppfatningi av rettens tilverting verkar samstundes som eit program for rettsutviklingi. For Høverstad vart dette eit program for etterreising av norrøn livskunst. Kristvik hadde eit program om "folkesamfunnets nasjonaloppdragelse" som grunnlag for ei eventuell statleg kodifisering (som høyrer til sivilisasjonen) av den kulturelle rettsviljen.

“ Et fellesskap for forskjellige versjoner av Den annen fronts politiske tenking er kritikk av “liberalismens stats og rettsopfatninger”. En kritiserer den oppfatning som sier at “folkesuvereniteten” er et juridisk begrep. Vi står her igjen overfor et avgjørende spørsmål. I Den annen front oppfattes “folkesuvereniteten” ikke i forhold til en rettsstat, men i forhold til at suvereniteten har en “nasjonal, folkelig og sosial fylde” (jf. Castberg, Dogmer kontra fredspolitikk, s. 13). Staten blir ikke oppfattet som et “samfunn av borgere” som en særskilt del av samfunnets helhet, men at staten “samler i seg alle slektenes grunner, apirasjoner og

interesser". Dermed blir staten bar å forstå som uttrykk for en sosial, folkelig og nasjonal aksjon." S. 412- 413.

Dale gjeng inn på synet på Folkestyre og maktfodeling. Han viser til Arne Bergsgård. Tilhøvet millom folkestyre, maktfordeling

og parlamentarisme vert teke upp av Dale. Han vil visa at soga og den politiske teori er "skrevet ut fra en uholdbar forståelse av folkestyre." Bergsgård hevda tankar om å gjeva vilkår for evner og personlegdomar av høgste rang som grunnlag for førande og sterke regjeringar retta mot fārane med parlamentarisk utgliding. Dette er en typisk tenkjemåte innanfor den andre front, hevdar Dale. Jamvel um Bergsgård hev sans for det liberale idemokratiet skriv han i 1934 at demokratiet kann take upp i seg og nytta ut praktiske element av alle riksskipnader, òg diktaturet. Bergsgård vil ha verkekraftige regjeringar der leidarane ikkje vert hindra av alle slags parlamentariske umsyn.

Og Dale held fram :

" Det er ingen nødvendig linje fra Rousseau til Quisling. Vi kan f.eks. gå fra Rousseau via Immanuel Kant, John Stuart Mill frem til Frede Castberg. Men i en annen linje fra Rousseau finner vi Høverstad og Kristvik. Selv om denne linjen ikkje ender med landssvik, som altså er et juridisk begrep, er det prinsipiell likhet på dette ene punktet i tankestrukturene hos Høverstad og Kristvik og Quisling : retorikken om folkets og nasjonens livsvilje. Høverstad eller Kristvik er, om enn på ulik måte, begge utflytende i sine grenser overfor "vilkårlige påstander og krav" om folket som en real vilje. Castberg er derimot ikke utvetydig.

Folkesuvereniteten må knyttes sammen med "forestillingen om representativt styre". S.418-

420

Dale hevdar at Slagstad ikkje hev sett seg godt inn i kritikken av Kristvik. Han hev berre bygt på P.M. Juul som var ein av kritikarane i 1950-åri :

" Den tredje kritikk er av magister, lektor i pedagogikk P.M. Juul. Han skrev et innlegg i Pedagogen ("Skal en lærebok i pedagogisk psykologi gi uttrykk for et bestemt livssyn?"- nr. 4 1952) - og som er det innleget Slagstad har konsentrert seg om i sin fremstilling i De

nasjonale strateger." Juull driv forenkling og Slagstads framstelling vert soleis ikkje representativ, meiner Dale. S. 437

So til konklusjonen :

s. 439

"Konklusjon :

Erling Kristviks samfunnstenkning om et etnisk-kulturelt nasjonsfellesskap kan ikke tjene som betingelse for et borgerrettleig og representativt demokrati. Hans biologisme og driftsteori, hans samfunnstenkning og politisk teori representerer ingen demokratisk gave til det moderne samfunnet mens hans pedagogiske tenkning representerer en aktuell utfordring."

Dale gjeng inn på Reidar Myhres forfattarskap og tenkjing. Myhre representerar ei forskyving i den andre fronten. Etter gjenomgangen av Myhre og ein kort presentasjon av pedagogane Herman Ruge og Einar Høigård konkluderar Dale :

"Disse to, Einar Høigård og Herman Ruge, representerer ikke Den annen front i pedagogikken selv om Høigård har et "kristent livssyn" og Ruge har sans for eksistensialistisk orientert undervisning på 1950-talet. Torstein Høverstad, og på enkelte punkter Erling Kristvik representerer imidlertid denn annen front? Men Myhre bygger ikke videre på dem. Myhre representerer 1950-tallets foskyvning innenfor den annen front som reduserer Erling Kristviks betydning i norsk pedagogikk."

På 1970-tallet kom det opp ein kraftig kritikk av det som vart uppfatta som ein positivistisk pedagogikk. M.a. dette førde til at den andre fronten med Reidar Myhre hev vorte til etablert pedagogikk. Myhre var i 1987 den meste lesne forfattaren millom pedagogikkstudentane ved Universitetet i Oslo. S. 488

Hans Skjervheim vart nytta av dei som stod for den andre fronten. Det galdt både dei studentane som var prakis- og aksjonsorienterte i 1972 og dei som ynkste å etablera tysk åndsvitskap innanfor råma av Den andre fronten i pedagogikken. Hans Skjervheim kunde ha hjelpt fram ein rekonstruksjon av empirisk forskning i pedagogikken. Skjervheim gjorde likevel ikkje noko til sjølv å kontituera eller rekonstruera pedagogikken som etablert vitskapleg disiplin. S. 517.

Dale gjeng grundig igjenom pensumrelevant utdanningsfilosofi, læreplanfilosofi og relevant "undersøkjingsmetodikk og forskingsorientering" ved Pedagogisk Forskningsinstitutt. Denne gjenomgang syner at det positivistiske metodesynet ikkje er totalisert, slik kritikken hevda. Kritikken som Den andre front hev retta mot instituttet hev vore og er ekstremt unyansert og held ikkje mål på einskilde punkt, slår Dale indignert fast. S. 527

Dale rettar two kritikkar mot Den andre fronten :

Dale kjem inn på ein ny daningsproblematikk som Jon Hellesnes og Audun Øfsti reiste på slutten av 1960-talet. Dale held dessutan fram Klaus Mollenhauer i ei dryfting av akademisk lærdom. Dale meiner at Mollenhauer interessa for didaktisk teori for universitets- og høgskulepedagogikk vart underkjend i den alternativtenkjingi og praksisteorien som dominerte i kritikken av "den etablerte pedagogikken" på 1970-tallet. Interessa for å knyta kritisk, empirisk forsking til universitetspedagogikk vart ikkje teke vare på.

Den andre kritikken dreiar seg um eit avgjerande tema i pedagogikk som utdaningsvitenskapleg forskningsdisiplin : "opdragelsesteori". Analysar som kritisar irrasjonaliten id en tyske åndsvitskapen vert presentert. " Ved å trekke inn artikler fra boken Kritikk og krise i pedagogikken fra 1972 blir vi også i stand til å formidle ansatsene til den didaktiske teori med

oppdragelsesteori med kritisk, empirisk forkning og nok en gang tilbakeviser legitimiteten i Den annen fronts pedagogikk slik den etablerte seg i Norge etter positivismekritikkens gjennombrudd.” s. 543

Kristvik hev ein viss aktualitet reint pedagogisk. Dale skriv :

“Det er mulig å se relasjoner til Erling Kristvik her, nærmere bestemt avsnittet om rasjonell lærdom og oppdragelse på et mest allmenne nivået i hans begrep om kultur og sivilisasjon. Men det oppstår problemer når en forlater hans mer rent pedagogiske tenkning om opplæring og oppdragelse og tar utgangspunkt i hans samfunnstenkning om folkesamfunnet og en nasjonaloppdragelse. Derfor blir det feil å koble Kristviks samfunnstenkning til Øfstis tanker om samfunnets danningsprosess som Øfsti mener universitetet inngår i (s. 137).” s. 551

Kristvik kann ikkje nyttast i same fylgd som Hellesnes og Øfsti av dei som vil kritisera arbeidarpastaten i dag. Hellesnes og Øfsti argumenterer mot arbeidarpastatens utdanningsteknokrati, men knyt seg ikkje upp til nasjonal folkedaning, men til at den akademiske daningi er ein læringsprosess som er formidla gjennom vitenskapen. Gjennom ei daningsfremjande akademisk utdaning vert akademisk daning òg politisk reflektert. I den samanheng er utsegni til Hellesnes um at daning gjeng yver i politisk teori og praksis adekvat, og likeins Øfstis utsegn um at studenten vert eit politisk dugande menneske gjennom å studera sitt fag på universitetet, hevdar Dale. s.555

Det som manglar hjå Øfsti og Hellesnes er ei klår institusjonelle forankring av dryftingi til ein utdaningsvitenskap. Endå um Øfsti og Hellesnes primært er filosofar er det urimeleg å tolka deim som motstandarar av empirisk forsking, knytt til daningsproblematikken. Utan sans for empirisk kontroll kann filosofien endåtil um han er kritisk reflektert, risikera å vert naiv avdi dens eigen subjektivitet ikkje vert etterforska. Klaus Mollenhauer hev gjort det som Øfsti og

Hellesnes ikkje hev gjort. Han hev knytt universitet og høgskule til didaktisk teori innanfor utdanningsvitenskap.

“Den dryftingi som Dale gjer, segjer han, bryt “helt med Den annen front og dens praksisteori fra 1970-tallet i og med at vi fastholder, med Mollenhauer, dette grunnleggende sysnepunktet:

“På universitet og høyskole dreier det seg om læring gjennom vitenskap.” s.563 Dale kjem fram til ein kritisk metodologi i utdanningsvitenskapen med utgangspunkt i Theodor W. Adorno. Intellektuelt var det mogleg å gjera det alt i 1972. Men den positivismekritikken som dominerte i norsk pedagogikk i 1970-årene, la prosjektet dødt.” s. 563

Utfrå denne ståstaden vurderar Dale Slagstads bok :

“Det avgjørende kritikkpunktet i Slagstads sosialpedagogiske tenkemåte er videre at forståelsen av akademisk dannelses, utdannet sakkyndighet, profesjonalisering forankret i den kritiske, empiriske dryftingi av universitets- og høyskoledidaktikk eller pedagogikken som kritisk empirisk utdanningsteori for oppdragelse, altså Del 111 i denne boken, ikkje får referansepunkt verken i vitenskapshistorien eller i den nasjonale historien.”

S.586

Heilt på tampen av boki set Dale upp ei rad funksjonar som utdaningi gjeng inn i. Her byggjer han på Hans Skjervheim. Funksjonane gjeld både tenesteverket (forvaltingssystemet) i samfunnet og velferdsskipnader med reflektet sakkunnskap og med politisk praksis knytt til den offentlege meiningsdanningi som legitimeringsinstans for demokratiet. Innanfor eit slik råmeverk vert set Dale den akademiske danningi på universitetet representert ved Mollenhauer, Hellesnes og Øfsti, den verknadsfulle utdaningi med rasjonell upplæring (Kristvik), og subjektet si oppfostring til kritisk sjølvrefleksjon og sjølvstyring (Adorno Giesecke og Mollenhauer). “Det liberale dilemmaet kan så, sammen med den politiske teori til Frede Castberg og Johs. Andenæs, utgjøre rammen for en forståelse av pedagogikkens historie og fremtid i en samfunnsmessig kontekst.”

VESTMANNALAGET

(skipa 21. januar 1868)

Tuftekallen hev her kveone
kunna komma med noko
smaketsitas ~~på~~ frå bok til Dale.
Dale hev flire sitat i bok i Sem
synes liten ans for nynorskmen
og norsk målreising

D.
Kven var Kristvik og hva stod
Kristvik for? Bøkene til Slagstad
hev shapa flire spørsmål om
hvor på kven Kristvik var og
hvorleis ein skal plassera
han i norsk pedagogisk saga
og i norsk målreisingssaga.
Djer kann me gleda oss
til Efta höyrar A Styrmann
Tveitens presentasjon Kristvik
merare på neste va lagsmøte.

Målet må styrast av dei som vil noko

Eg meiner at det er grunnleggjande å spyrja seg korleis ytre tilhøve, tilhøve i Samfundet, er fyrr ein byrjar å diskutera målpolitikk. Det er det nok mange som kann vera samd med meg i. Men me ser ulikt på samfundsspursmål mange av me som driv målarbeid. Eg hev min ståstad og er merkt av det. Eg skal innleida med nokre kritiske innvendingar til dei haldningane til samfundsspursmål som eg meiner hev verka sterkt inn på språknormeringi i lang tid.

Mange hevdar at målstriden er ein strid millom sosiale klassor, og um dei ikkje hevdar det so ligg likevel denne tenkjingi til grunn for det dei segjer og tenkjer um målpolitikk. Dette gjev seg uheldige utslag i språknormeringi, meiner eg.

undertrykkjing

Det er vanleg å snakka um språkleg undertrykkjing. Målsaki hev vorte samanlikna med kvinnefrigjering og med den svarte borgarrettsrørsla og ikkje minst med sosialismens kamp mot sosialt elende/ undertrykkjing. Denne tenkjingi meiner eg ikkje er tenleg. Det vert sagt at folkemålet er undertrykt av yverklassa som nyttar norskdansk. Det kjem ikkje til sin rett. Og dei som hev økonomisk makt held vanlege folk og språket deira nede. Dette samfundssynet meiner eg vert statisk når det vert yverførd på målnormeringi. Det fremjar ikkje endring.

Er ikkje trass i alt kulturen og språket i prinsippet yverordna økonomien. Uppgjenom tidene hev det vore eit veksel spel millom den økonomiske eliten og folk flest. Når nynorsk folk ikkje trur det let seg å gjera å få med seg den økonomiske eliten let det seg ikkje gjera, for den økonomiske eliten vil ikkje koma til målrørsla av seg sjølv. Dei må ha ei drivkraft.

Dei som driv målnormeringi skal jamnast ha det til at dei representerar folket eller at dei hev sett og skyna kva som er det folkelege målet eller liknande. Det florerar i slike ordleggjingar i målpolitikken. Den eine målpolitikaren etter den andre hev gjort seg til talsmann for folket. Men er det råd å fanga inn folket. Kann ein segja at målnormeringi skal vera folkeleg ?

Er det råd å lata folk flest styra målet. Etter mitt syn er dette ein illusjon. Dei som hevdar at dei skal byggja målnormeringi på det folkelege målet byggjer seg opp nokre idear um kva dette

inneber, og dei freistar å få underbygd dette. Men til sjuande og sist er det so mange oppfatningar ute millom folk at ein kann finna grunnlag for å hevda kva som helst.

Dei som hevdar denne folkelegdomsideologien danar seg eit falskt medvit um kva som er folkeleg. Til slutt vert det berre til at dei viser til seg sjølv og sine eigne synspunkt som dei gjev ut for å vera representativt for det folkelege. Dette er ei andsvarsfråskriving etter mitt syn.

Eg trur me høgnorskfolk hev ein stor fyremun. Me stend for noko, og me er ikkje redd for å segja frå kva me meiner. Me hev eit einskaplegt mål. Me hev ein tradisjon for å nytta dette målet på friviljukt grunnlag. Denne tradisjonen er 80 år gammal. Dette er ei utgangsstoda som motstandarane vår ikkje kann sjå burt frå.

Dei som hevdar at dei arbeider for det folkelege målet vil ofte understreka at dei er for at folk skal få uttrykkja seg so lett og greidt og naturleg som råd. Dei vil understreka at det er trond for mangfelde i rettskrivingi, slik at folk flest skal kunna finna seg att i målet.

Eg vil m.a. peika på at mangfelde lett kann føra til atomisering både av målet og av målpolitikken. Det let seg i det heile ikkje sameina med å fremja kultur. Kulturen må ha nokre konstante og yversynlege element. Elles vert det berre kaos. Utan ein viss konstans og yversynlegdom kann ein ikkje heller snakka um at ein hev eit demokrati. For eit demokrati krev at folk kann ta standpunkt millom ulike alternativ, og ikkje minst det krev at folk skal kunna vinna gjennomslag for andre syn enn det som er rådande. Folk må kunna uttrykkja oppfatningar som er rekna for å vera forkastelege for mange av dei som stend for dei offisielle haldningane i politikken. Høgnorsken hev ein konstans.

Likskapstenkjing er eit anna lykkelord for dei som hevdar ein sokalla sosial argumentasjon i målstriden. Den økonomiske eliten skal ikkje få noko monopol på å uttrykkja seg i sitt eige mål. Alle skal ha lik eigedomsrett til det språket som fell naturleg for dei. Difor må alle kunna skriva slik som dei talar. Snakk dialekt skriv nynorsk. Snakk som du talar. Denne liksskapstenkjingi held ikkje i praksis. Folk vil ha eit einslaga mål. Di mindre folk les og skriv, di vanskelegare vert det for dei å venja seg til nynorsk. Og sume tider veit eg ikkje um det hjelper å lesa og skriva heller. Det er ikkje visst at ein vert klok av dei mange variantane av

nynorsken som ein ser i skrift. Utfrå likskapstenkjingi skulde vel heller målet vera einslaga,sånn at det vart lettare å byggja bru millom høg og låg i samfundet.

Det som var tilskikta med samnorskpolitikken var at ein skulde få fram eit mål som var i samsvar med talemålet til arbeidarane på same tid som ein ikkje gjekk for langt burt frå det som vart rekna for og var målet til den økonomiske eliten. Det ein i staden uppnådde var at målet til arbeidarane,slik det kom til uttrykk i samnorskformene kvesste til dei sosiale motsetnadene. Dette var neppe tilskikta frå dei ivrigaste samnorskfolki på målsida,men det vart utfallet.

Kven er det me treng å vinna fram til i dag ?

Det er vel ikkje til å sjå burt frå at det er viktigast å kjempa for å styrkja nynorsken millom skulelevar og studentar. Dei som er eldre hev som oftast teke so klåre standpunkt til målsaki at dei ikkje let seg rikka. I det norske samfundet i dag hev snart burtimot 100 % av den uppveksande slekti 12 års skulegang. 40-50-prosent av folkesetnaden i t.d. Oslo hev høgare utdanning. Desse gruppene er svært kunnskapsrike, og mange av dei hev evna til å tileigna seg kunnskap på eit høgt abstrakt plan. Det er ikkje den sosiale utrustningi som hemmar desse gruppene i å nytta nynorsk,um dei fyrst vil.

Norskfaget

Kven er det so som legg premissane for at folk flest skal kunna læra nynorsk ?

Når eg diskuterar målsak med andre studentar hev eg inntrykk av at dei er sterkt forma av den læraren dei hadde i vidaregåande skule. Sume segjer beint ut at dei hadde ein lærar som ikkje lika nynorsk og at dei ikkje hev lært det dei skulde pga. læraren. Lærarane kann få skuldi for so mangt. Ei kjensgjerning er det iallfall at den undervisningi som lærarane gjev i skulen er målpolitikk i praksis. Det er ikkje nokor nøytral gjenomgang,og det kann ikkje vera det heller. Dei som er mest kritiske til nynorsken vil segja at nynorsken stel tid frå resten av norskfaget. Dei kann køyраст på at dei må segja kva som er viktig i norskfaget. Når dei då kjem inn på norrønt og talemål. Kann ein spyrja dei kvifor dei skal læra dette. Er det ikkje viktigare at dei lærer nynorsken ? Talemål og norrønt skal vera ei hjelp til å setja seg inn i nynorsken. Samanhengen i norskfaget er lagt opp for å tena nynorsken. Skal noko takast burt er det ikkje

nynorsken,men det må vera noko gale med den undervisningi som skal stydja upp um norskfaget.

Kor som er i andre tilfelle kann me møta dei som segjer at dei hadde ein god lærar eller som iallfall hev tileigna seg store kunnskapar i norskfaget. Kva er det dei flinke og engasjerte elevane hev lært ? Langt på veg er det ei lang forsvarsrekka for å sleppa å taka standpunkt til nynorsken. Talemålsundervisningi skulde gjera elevane medvitne um samanhengen millom nynorsken og målføri,men det gjer ikkje denne undervisningi. Elevane kann vera so kunnige som ein professor i norrønt og dialektkunnskap og ha eit målføre som er so likt nynorsken at det kann varma kvart eitt nynorskjhjarta som høyrer det. Likevel kann dei argumentera ihuga for bokmålet. Me snakkar so forskjellig,so me kann ikkje velja nynorsk vert konklusjonen for mange utfrå talemålsargumentet,likskapstenkjungi,mangfeldedyrkings osb.. Skulde me tala slik som me skriv vilde det berre ha vorte kaos,heldt dei fram.

Korleis ser då sume på nynorsken som eit levande alternativ ? Ein gut eg tala med sa det råkande. Då eg var liten las eg ein del på nynorsk. Det var umlag som um eg las svensk eller noko. Det var heilt rart å lesa norskdansken att etterpå. Men nynorsk er ikkje naturleg alle stader. Det var naturleg der eg las det. Og det er naturleg i visse fjernsynsprogram,men ikkje yver alt. Halfdan Sivertsen syng på dialekt. Han kann ikkje syngja på nynorsk.

Slike språkhaldningar er høgst utbreidde. Det er desse haldningane som lyt setjast til veggs. Då trur eg at me må bryta yver tvert med det sosialistiske tankegodset som hev vore farleidgjevande for målrørsla i lang tid. Høgnorskfolk må stella seg i brodden for eit levande alternativ.

Eg meiner at språk er personlegdomskonstituerande. Det er med på å skapa ein personleg integritet og ei tilhøyrsla. Språkval kann vera eit val um personleg tilhøyrsla til ein stad,til ein nasjon eller for den saks til ein religion. Språket gjev ikkje minst grunnlaget for korleis kvart einskilt menneske skal uppfatta seg sjølv og den røyndomen det lever i. Språket knyter seg til ideal,hugmål og til visjonar.

Desse ideali og visjonane må me arbeida for å nå. Då må me gjennom sannkjennings- og daningsprosessar. For meg heng språket saman med ein danings- og ein sannkjenningsprosess.

Det norske målet gjev oss innsynar som me ikkje kann få gjenom norskdansken. Norskdom er eit stikkord. Den norske nasjonen er bygd mykje på norskdom. Det hev vorte ei æresak å insistera på visse serdrag ved det norske. Språket og soga hev spela ei sentral rolla i denne identitetsbyggjingi.

Djupast sett vil eg hevda at norskdomen er uløysande knytt til høgnorsken, som er eit levande alternativ til norskdansken. Eg meiner at høgnorsken og høgnorskbrukarane må knyta band millom kvarandre gjennom talemålsnormering og gjennom den meiningsproduksjonen dei kann skapa når dei tileignar seg kunnskap. Ideali me hev i høgnorskørsla må nyttast til tenkjing um språk og samfund. Nokre lykkelord i so måte er

språkteknologi, ytringsfridomsspursmål, byidentitetsutvikling og utdaningssamfund.

Ikkje minst meiner eg det er viktig å saumfara rådande haldningar til nynorsken gjennom å diskutera med folk utanfor målrørsla. Korleis kann kvar og ein av oss gjennom våre sannkjenning- og daningsprosessar spreida kunnskapar um språk som gjer at folk vil velja og taka i bruk det norske målet ?

I det moderne samfundet som me lever i er språket vorte eit viktig sannkjenningsgrunnlag. Rett og slett avdi fleire menneske nyttar seg meir av språk enn nokon gong tidlegare. Folk søker seg mot språklege ideal og modellar, men dette er lite uttrykt i ålment ordskifte. Kvar er grunnlaget for denne søkjingi ?

Kva er det for fyrebilete folk ynskjer å ha for skriftmålsbruken ? Langt på veg er det økonomien som set premissane for denne søkjingi. Språket skal vera teknisk instrumentalistisk. Kort sagt det skal vera ein tenleg bodskapsformidlar.

Men sume tenkjer på språket som meir enn det. Språket er ein del av identiteten til mange. Dei møter språket i mange ulike rollor. Oftast som språkkonsument. Gjennom å konsumera språk danar ein seg ein språkleg identitet som vert prøvd opp mot dei rollone ein spelar som språkleg aktør. Det er ikkje uttrykte ideal millom folk flest. Dei hev vendt seg til at slik skal det vera, og gjev seg med det. Me må ha uttrykte ideal.

Folk flest nyttar norske dialekter til dagleg. Men kva for ein skyldnad hev folk til å halda fast ved dei norske draga i talemåli. Hadde me ikkje hatt Ivar Aasen og landsmålrørsla vilde folk då ha brydd seg med å halda uppe det norske målgodset i dialektane ? I Danmark hev dei berre gjort det i liten grad. I Sverige hev dei fleire stader drive beinhard talemålsnormering i

rikssvensk. Det norske målet og i serleg grad høgnorsken hev gjort dialektane til noko viktig til eit grunnlag for ei moderne sannkjennung. Systemi i dialektane hev vorte ståande, endå um norskdansken trengjer seg på. Folk flest hev norskdansken til ideal for målbruken sin, men dei gjev ikkje slepp på viktige talemålsformer.

At folk ikkje gjev slepp på talemålsfomer viser at det på ein eller annan måte er bygd upp sperror mot norskdansken. Norskdansken er so systematisk i utakt med dei norske talemålsprinsippi, som Indrebø tala um, at han vert oppfatta som antinasjonal. Trass i at nordmenn flest reknar norskdansken for norsk, vert han unasjonal når han kjem i strid med serdragi i dialektane.

Dette er ei moderne oppfatning. Fyrre norsken hadde arbeidt seg fram som eit alternativ til norskdansken såg ikkje folk flest noko prinsipielt gale i å nytta norskdansken i tale jmf. t.d. klokardansk. Det må soleis vera noko med sannkjennings- og daningsprosessen gjennom norskdansken som sperrar for at norskdansken kann verta godteken som eit nasjonalmål på lina med svensk i Sverige og dansk i Danmark. Språket gjev oss ikkje den same ærekjensla og den same samlande identiteten. Norskdansken sløver oss rett og slett i sannkjennings- og daningsprosessen. Skal ein vera kreativ gjennom språket må ein kanskje fyrst av alt taka til med kjenslone og kjærleiken til språket. Målet må vekkja draumar som kann mana ein fram til personleg innsats og slit i arbeidet med å tileigna seg målet.

Norskdansken vekkjer ikkje kjenslor, kjærleik og draumar. Desse dimensjonane er det vel som fær mange av oss til å verta glad i høgnorsken. Når fleirtalet i fagnemndi i Norsk Språkråd ikkje ser dette, meiner eg at det er min og vår skyldnad å segja frå.

Eg meiner at me skal breida ut språket i kraft av det nasjonale, sermerkt norske, i kraft at språket skal vera grunnlag for moderne og kreativ meiningsproduksjon. Skyldnaden til å breida ut og få folk til å velja og taka i bruk høgnorsken er knytt til dei dimensjonane som språket vekkjer i danings- og sannkjenningsprosessar. Skal språket berre vera ein bodskapsformidlar kjem ein ikkje langt. Me konsumerar språk, og me nyttar språk. Me er språklege aktørar både munnleg og skriftleg. For at me skal henta inspirasjon til å gjeva språket vårt serhått må me knyta språket vårt upp til kjenslor, kjærleik og draumar. Me må kunna yverføra språk frå tale til

skrift på ein måte som gjev oss ein heilskapleg identitet,slik at me ikkje møter språklege sperror som hemmar den kreative uttrykksevna.

Med å gjera nynorsken til eit underbruk av norskdansken,og med å gjera seg upp ei meinинг um kva som er tenleg for folk flest undergrev ein den retten folk flest må ha til å utvikla språket sitt på sjølvstendig grunnlag,so fær språknormerarane um me treng slike,systematisera det som vinn fram. Når språknormeringi hev brote med høgnorsken og einskapen og samanhengslovi i målet,so er stoda

kaotisk og uyversynleg. Og ho vert det endå meir når ein legg upp til at ei rad former som samsvarar med norskdansken skal førast inn. Og ikkje minst undergrev fagnemndi den retten målrørsla må ha til å møta folk til å organisera seg og til å samla seg um å utvikla meininger um språk. Det er på tide at me fær ein diskusjon um samanhengen i norskfaget og um korleis me målfolk vil at faget skal vera for at det skal fremja utbreidingsi av det norske målet.

Lars Bjarne Marøy

Benthe Kolberg Jansson:

Skriveopplæring og vide skriftnormalar

Hossen blir valfridommen i skriftnormalane forvalta i skolen?

Dei siste tiåra har respekten for talemålsvariasjon auka, og det er blitt heilt vanleg å bruke dialekt i radio, fjernsyn og andre offisielle samanhengar. Ein skulle tru at ein naturleg konsekvens av ei slik utvikling ville vera at den talemålsbaserte valfridommen vi har i dei norske skriftnormalane ville bli meir synleg, og at Språkrådet ville sjå på talemålsutviklinga som ei mulegheit til å «marknadsføre» denne valfridommen. Det motsette ser dessverre ut til å vera tilfelle. Både bokmålsseksjonen og nynorskseksjonen i Språkrådet arbeider for trøngare normer med mindre valfridom. «Den særnorske valfridommen har hatt sin sjanse,» hevdar enkelte — underforstått at denne sjansen nå er brukt opp, og at den norske rettskrivinga må følge same prinsipp som i siviliserte land vi kan samanlikne oss med.

Ja, kanskje kan måten valfridommen har blitt forvalta på, samanliknas med eit sjansespel, der dei språkbrukarane som har hatt råd til å kjøpe flest lodd, har vunne. Den særlege skoleringa og språkplanlegginga som ei særleg språknormering fordrar, kan i alle fall sjå ut til å ha vore fråverande. Frå min synsstad som norskklærar i den vidaregåande skolen kan det i alle fall verke slik. Svært mange av elevane mine har lite kunnskap om dei muleheitene rettskrivinga gir dei til å velje talemålsnære former, og sjølv har eg i løpet av lærarkarrieren min, som strekker seg over meir enn 20 år, bare møtt rettskrivingsvariasjon som kurstema i samband med metodikk for sidemålopsplæringa (les nynorskopplæringa).

Spørsmålet blir da om lese- og skriveopplæringa i grunnskolen tar omsyn til at rettskrivinga opnar for former som ligg nærmare talemålet til elevane enn «dei mest brukte formene». Det er mange måtar å nærme seg svaret på eit slikt spørsmål på, men da eg starta hovudfagsarbeidet mitt for eit par år sia, kom eg til at det var formufig å stille spørsmålet til dei institusjonane som utdanner allmennlærarar. Desse institusjonane står jo heilt sentralt i å formidle kunnskapar om og holdningar til skriftspråksnormene.

Er rettskrivingsvariasjon eit tema innanfor norskfaget i lærarutdanninga? Hossen blir det i så fall behandla? Får studentane råd om hossen dei kan forvalte skriftspråksnormene i klasserommet? Dette var spørsmåla eg stilte i utgangspunktet, og som eg meiner medlemmane i Norsk språkråd òg har plikt til å stille seg. Stortingsmeldinga som kom i samband med rettskrivingsreforma i 1981, gir jo

retningslinjer for framtidig arbeid med rettskrivingsnormene, og der heiter det blant anna: «Departementet forutsetter at Språkrådet i dette arbeidet legger vekt på praktisk-pedagogiske erfaringer bl.a. i skolen ...» Så langt er det lite i dokumenta frå Språkrådet som tyder på at dei har tatt denne formuleringa inn over seg.

Sjølv har eg prøvd å få svar på spørsmåla mine gjennom å undersøke læreplanar for grunnskolen og for den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærarutdanninga. Eg har også undersøkt lokale fagplanar og undervisningsplanar ved alle dei 18 høgskolane som gir allmennlærarutdanning, eg har studert sentral pensum litteratur for norskfaget i allmennlærarutdanninga, og eg har gjennomført ei spørjeundersøking blant norskklærarane i den same utdanninga.

Læreplanane for grunnskolen

Mönsterplanen som kom i 1974, markerte eit brott med rettskrivingsformalisme. Det vil seia at raudblyanten ikkje skulle få dempe skrivegleda dei første skoleåra. På mellomtrinnet skulle ein ha rettskrivingsøvingar, men valfridommen i rettskrivinga blir ikkje nemnt i samband med desse øvingane. Det er bare i avsnittet om sidemålet, og bare for dei som har nynorsk som sidemål, at planen nemner at elevane kan velje former «i tilknytning til talemålet på stedet». Denne formuleringa i M74 har nok vore med på å avgrense ein metodikk for rettskrivingsvariasjon til nynorskopplæringa for bokmåselever. Men i denne samanhengen har det å kunne velje talemålsnære former blitt sett på som ein motivasjonsfaktor. At ein tilsvarende metodikk ikkje blir tilrådd i den første lese- og skriveopplæringa, eller for dei som har bokmål som sidemål, kan synas merkeleg, samtidig som «sidemålsstrategien» har vore ein måte å marginalisere valfridommen i ein didaktisk samanheng på.

I 1987 fikk grunnskolen ein ny mónsterplan, og planen for norskfaget legg stor vekt på sambandet mellom tale og skrift i lese- og skriveopplæringa, dessutan på at skolen skal vise respekt for det talemålet elevane kjem til skolen med. På ungdomstrinnet skal elevane få kunnskap om valfrie former i rettskrivinga. Dette er første gongen planen nemner valfridommen i rettskrivinga, men han blir i alle fall ikkje avgrensa til å gjelde bare nynorsk som sidemål. Likevel er det opplagt at mange val allereie er gjort når elevane kjem til ungdomstrinnet. Og gjennom den individuelle reitleiinga i rettskriving som blir tilrådd dei første åra, og dei meir formaliserte øvingane som blir nemnt

for mellomtrinnet (blant anna diktat), er det først og fremst læraren som gjør val for elevane. Med den klare tendensen elles i planen til å legge vekt på respekt for talemålet, at talemålet skal vera grunnlaget for lese- og skriveopplæringa og at opplæringa skal gi språkleg sjølvtiltillit, ville det vera naturleg for læraren å velje dei mest talemålsnære formene i den første lese- og skriveopplæringa. Derfor er det rimeleg å tolke formuleringa om «valfrie skrivemåtar» på ungdomstrinnet som at elevane skal få kunnskap om andre måtar å stave og bøye ord på enn dei som ligg nærmast talemålet. Men dette er eit tolkings-spørsmål slik det er formulert i planen. Det er også eit spørsmål om kor bevisst læraren er i forhold til valfridommen i rettskrivinga, og, ikkje minst, kva holdningar ho eller han har til ulike valfrie former. Svært ofte har nok lærebøkene styrt vala innafor rettskrivinga. Valfrie skrivemåtar, blir, som før, også nemnt i samband med side-målsopplæringa.

Den noe unnvikande holdninga til rettskrivningsvariasjon i M87 blir avløyst av tagnad i L97. Den nye norskplanen for grunnskolen understrekar skiljet mellom skrift og tale, og at ein lærer skrift av skrift — det vil seia av å lesa. Sett på spissen kan vi seia at planen overlet rettskrivningsopplæringa til dei skriftelege forbilda. Sjølv om denne planen, som M87, avviser rettskrivningsformalisme, blir ikkje rettskrivningsvariasjon nemnt i planen, heller ikkje i samband med sidemålsundervisninga. Men også denne planen, som dei tidlegare planane, har med formuleringar om at elevane skal lære å skrive korrekt, utan å nemne at «korrekt norsk» fins i fleire variantar.

I den grad valfridommen i skriftnormalane har vore gjenstand for didaktisk og metodisk refleksjon innafor norskfaget, er det såleis lite å spore av denne refleksjonen i dei dokumenta som legg premissane og rammene for lese- og skriveopplæringa. Ein kunne kanskje tenke seg at planane ikkje legg opp til detaljstyring av undervisninga. Da er det likevel grunn til å spørje korfor valfridommen har vore nemnt i samband med sidemålsopplæringa, og ikkje i samband med skriveopplæringa dei første åra. Ein måte å tolke dette på, er at det ikkje fins systematisk didaktisk og metodisk refleksjon knytt til rettskrivningsvariasjon og lese- og skriveopplæringa dei første åra.

Fagplananar og undervisningsplanar ved høgskolane
Som eg har vore inne på tidlegare, vil kunnskapane og språkbevissttheita til lærarane vera avgjørande for hossen dei forvaltar skriftspråksnormene i klasserommet. Så langt er det ingen som har kartlagt kompetansen til lærarar på dette feltet, og sjølv nærma eg meg som nemnt problemstillinga ved å prøve å kartlegge hossen rettskrivningsvariasjon blir tematisert i allmennlærarutdanninga.

Norsk er eit obligatorisk fag i allmennlærarutdanninga. Denne obligatoriske delen av faget utgjør ti vekttal, det vil seia eit halvt års fulltidsstudium. Det er lett å vera ei-

nig med dei som hevdar at dette er for lite. På denne tida skal studentane tilegne seg kunnskapar om språk og litteratur som skal kvalifisere dei til å vera lærarar i grunnskolen — også norsklærarar. I tillegg til kunnskapar om språk og litteratur skal dei utvikle sine eigne skriveferdigheiter og lære om metodar i lese- og skriveopplæringa i grunnskolen. Vil dei kommande lærarane vera i stand til å forvalte skriftnormalane på ein reflektert og fornuftig måte i klasserommet etter å ha gjennomført den obligatoriske delen av norskfaget ved høgskolen? Det kan godt stillas spørsmål ved begrepa «reflektert» og «fornuftig» i denne samanhengen, men at ein reflektert praksis føresett grammatikkunnskapar, kunnskap om talemålsvariasjon, om språkhistorie, om skriftspråksnormene og om metodar i lese- og skriveopplæringa, vil det vera lite kontroversielt å hevde. Eg starta derfor med å studere lokale fagplanar og undervisningsplanar for å få oversikt over kor stor vekt det blir lagt på desse emna i lærarutdanninga. Siden det er slik at den sentrale planen for norskfaget er ein rammeplan, kan kvar høgskole skape ein fagleg profil i samsvar med for eksempel behov i regionen, fagdidaktiske overlegningar og ressursar blant undervisningspersonalet. Det var derfor å vente at høgskolane ville ha noe ulik prioritering av emna, sjølv om alle dei emna eg har nemnt ovafor, var obligatoriske emne i den rammeplanen som gjaldt fram til hausten 1998.

Undersøkinga mi viser at skolane i ulik grad – i alle fall i fagplanane – tematiserer forholdet mellom tale og skrift og skriftspråksvariasjon i samband med lese- og skriveopplæring. Men kanskje er talet på undervisningstimar som er sett av til enkeltemne, eit tydelegare signal til studentane om kor viktig høgskolen meiner eit emne er. I gjennomsnitt har den obligatoriske delen av norskfaget om lag 190 undervisningstimar. Talet på undervisningstimar i dei emna eg har nemnt ovafor, varierte studieåret 1996/97 frå 88 timar ved den høgskolen som hadde sett av flest undervisningstimar til desse emna, til 20 timar ved den høgskolen som hadde sett av færrest. Gjennomsnittet var 44 timar. Alle dei 14 høgskolane eg har informasjon om undervisning frå, hadde undervisning i grammatiske emne og den første lese- og skriveopplæringa, og dei aller fleste hadde undervisning i talemålkunnskap, men bare tre høgskolar hadde sett av eigne timar til språkplanlegging og -normering. Halvparten av høgskolane gav ikkje undervisning i språkhistorie dette studieåret. Det vil seia at svært mange kommande norsklærarar gikk dette studieåret gjennom den obligatoriske delen av norskfaget utan å få undervisning i det emnet som meir enn noe anna emne sett studentane i stand til å forstå bakgrunnen for valfridommen i skriftnormalane våre.

Undersøkinga mi gir ikkje noe eintydig svar på om høgskolane prioriterer litterære emne framfor språklege, men eg meiner resultata gir grunn til å hevde at det fins ein slik tendens i lærarutdanninga, og den nye planen for norsk-

faget i allmennlærarutdanninga stadfester ein slik tendens. Språkhistorie er for eksempel ikkje eit emne lenger i den obligatoriske tivekttalseininga i norsk.

Lærarar i grunnskolen skal kunne undervise i både bokmål og nynorsk, og valet og vekslinga mellom dei to målformene er ein del av valfridommen innafor norsk skriftkultur. Fleire har peika på at studentane skriv for lite og for dårlig nynorsk, og at dette er ein av grunnane til den høge strykprosenten ved noen av høgskolane. Likevel ser det ut til at høgskolane gjør lite for — eller har små muligheter til — å gi studentane undervisning i nynorsk. Så langt eg kan sjå av dei undervisningsplanane eg har fått, hadde bare to av høgskolane sett av timer til nynorskopp-læring for studentane studieåret 1996/97.

Gir pensumlitteraturen råd om valfridommen?

Kartlegginga av undervisningsemne, slik dei kjem til uttrykk i fagplanane og i undervisningsplanane, fortel noe om hossen høgskolane prioriterer emne som er relevante for å setta studentane i stand til å forvalte skriftspråksnormene på ein kompetent måte i klasserommet. Denne kartlegginga seier ikkje noe om innhaldet i undervisninga. For å komma nærmare dette innhaldet, har eg gått gjennom sentral pensumlitteratur, spesielt innafor emneområdet lese- og skriveopplæring. Sjølv om lærebøker i grammatiske, språkhistorie og talemålskunnskap gir kunnskapar om skriftspråksnormene, må ein eventuell didaktisk og metodisk refleksjon omkring valfridom og rettskriving, om han skal finnas noen stad i pensumlitteraturen, først og fremst vera å finne her.

Så å seia alle høgskolane lar studentane lesa heile eller delar av *Mening i tekst* (Ingolv Austad red.) og *Elevens tekst* av Dagrun Skjelbred. Desse bøkene er derfor det vi kan kalle «sentral pensumlitteratur». Den første boka er ei artikkelsamling som fokuserer på den første leseopplæringa, mens den andre tar for seg skriveopplæringa dei første åra i grunnskolen. Artikkelforfattarane i *Mening i tekst* har i utgangspunktet heilt tydeleg ulike språkholdningar og ulike synspunkt på forholdet mellom skrift og tale. Representative i så måte er Turid Fosby Elsness, som legg vekt på at skrift og tale er to parallelle system, og som derfor blir lært uavhengig av kvarandre, og Rutt Trøite Lorentzen, som legg vekt på at elevane skal forstå sambandet mellom skrift og tale. Lorentzen understrekar òg at språkvariasjon er ein ressurs for språkbevisstheit, språknysgjerrigkeit og språkleg toleranse. Men dei to forfattarane har ein ting felles: valfridommen blir ikkje tematisert, og «korrekt ortografi» blir ikkje problematisert.

Ein etter kvart vanleg metode i den første lese- og skriveopplæringa går ut på at læraren skriv ned små forteljingar eller utsegner som elevane kjem med, på ei tavle. Desse tekstene er utgangspunkt for vidare arbeid i klassen — dei blir «lesetekster». Ein slik framgangsmåte blir kalla LTG-metoden eller «lesing på talens grunn». Men

hossen skal læraren skrive ned det elevane seier? Kva slags «rettskriving» skal læraren kle orda til ungane i? Det får studentane ikkje eintydige råd om i læreboka:

LTG-lærere vil helst velge å skrive ordene *ortografisk* riktig i en diktering (og distanserer seg derved fra en leseopp-læring på dialekt). Når det gjelder *språkfeil*, for eksempel gale bøyningssendelser, er praksis mer varierende. [...] De fleste lærere vil nok prøve å få bevirket at den *korrekte* formen blir brukt — uten at elevene opplever det som en utdig innblanding fra læreren — ikke minst fordi teksten gjerne overføres til et A4-ark og brukes som lesestoff på skolen og hjemme (Elsness 1991:24).

Som vi ser, overlet Elsness til dei kommande lærarane å velje kva skrivemåtar dei vil bruke, men ho argumenterer for at lærarane bør bruke korrekte former, utan at ho kjem inn på at dei i mange tilfelle kan velje mellom fleire korrekte former. Også Rutt Trøite Lorentzen overlet valet til lærarane, men gir uttrykk for ei mye meir positiv holdning til talemålet til elevane, og til språkvariasjon i det heile:

Den språksituasjonen vi har her i landet, med tre offisielle språk (nynorsk, bokmål og samisk), eit utal dialektar og der til med dei mange språka til innvandrarar frå stadig fleire delar av verda, er ein stor ressurs når det gjeld å stimulere barnas språklege medvit. Når den same tinga blir sagt på ulike måtar, vil barna nemleg etter kvart bite seg merke i forskjellane i uttalen av orda, og det vil seia i formsida av språket (Lorentzen 1991:76).

I boka til Dagrun Skjelbred om skriveopplæring blir hel-ler ikkje valfridommen i skriftnormalane nemnt, sjølv om ho oppfordrar lærarane til å drøfte forholdet mellom skriftnorm og talemål i klassen:

De aller fleste barn har et talemål som på avgjørende måte bryter med skriftspråksnormalen, enten den er bokmål eller nynorsk. Kanskje vil de oppleve det som en indirekte kritikk av talemålet når de må lære seg å normere i skrift — talemålet er ikke bra nok å skrive? Spørsmålet må ikke forstås slik at en skal la være å lære barn normert skriftspråk i skolen. Men jeg trur det er viktig at læreren tar seg tid til å forklare eleven *hvorfor* vi ikke kan skrive som vi snakker: Vi har mange varianter av talemålet, mens det er hen-siktsmessig med en felles norm når vi skriver (Skjelbred 1996:25).

Den «felles norma» blir ikkje problematisert, og dermed blir den talemålsbaserte valfridommen gjort til eit ikkje-tema for lærarstudentane i denne samanhengen.

Enkelte nyare lærebøker formidlar ei positiv holdning til rettskrivingsvariasjon og seier at læraren må akseptere «vakling» hos elevane, men i den mest brukte pensumlitteraturen har eg ikkje funne råd om eller drøfting av hossen læraren kan *forvalte* rettskrivingsvariasjonen i lese- og skriveopplæringa. Heller ikkje den relativt ferske boka av Helge Omdal og Lars Vikør, *Språknormer i Norge*, som blant anna er tenkt for norskstudentar ved høgskolane, formidlar metodiske råd til kommande norsklærarar. Når sentrale teoretikarar innafor norsk språknormering og lese- og skriveopplæring ikkje kan gi råd, kva kan vi vente at ferske norsklærarar i grunnskolen skal gjøra?

Kva gjør høgskolelærarane?

Gjennom undervisninga si supplerer høgskolelærarane pensumlitteraturen, dei kan opne nye og andre perspektiv og problematisere undervisningsemna på ein annan måte enn lærebøkene. Dei står dessutan i direkte dialog med studentane. For å få veta meir om hossen skriftspråksnormene blir tematisert i norskfaget i lærarutdanninga, gjennomførete eg derfor ei spørjeundersøking blant alle som underviser i norsk i allmennlærarutdanninga. Eg laga eit relativt omfattande spørjeskjema der eg prøvde å fange opp i kva samanhengar skriftspråksnormene blir tematisert, og kva råd studentane får om hossen dei kan forvalte skriftspråksnormene i klasserommet. I tillegg undersøkte eg kva holdningar norsklærarutdannarane har til valfridommen i skriftnormalane. Eit spørjeskjema skrapar som kjent bare i overflata, men det kan likevel fange opp tendensar når det gjeld holdningar og praksis. Av totalt 114 aktuelle lærarar svarte 73 på skjemaet mitt.

Det ser ut til at det først og fremst er dei som underviser i språklege emne, som formidlar kunnskap om og drøftar skriftspråksnormene med studentane. Svært mange høgskolelærarar underviser i både språklege og litterære emne, men av dei som underviser i bare språklege emne, svarar 100% at dei meiner det er viktig å drøfte skriftspråksnormene. Blant dei som underviser i bare litterære emne, er talet 15,4%. At skriftspråksnormene blir drøfta først og fremst i språklege emne, er naturleg, men resultatet viser samtidig at rettskrivinga i litterære tekster sjeldan blir inkludert i teksttolkinga, trass i at rettskriving, som vi veit, kan vera ladd med meinings.

Om lag halvparten av høgskolelærarane meiner at studentane har dårlege kunnskapar om skriftspråksnormene når dei begynner studia på høgskolen. Det kan vera grunnen til at mange legg vekt på å formidle kunnskap om dei formelle sidene ved valfridommen, for eksempel skiljet mellom læreboknormalen og resten av rettskrivinga, i tillegg til kunnskap om språkrettar, til studentane. Noen fortel at dei har undervisningsopplegg der studentane skal skrive om dialekttekster til normert skriftspråk, for på denne måten å gjøra dei medvitne om at valfridommen gir høve til å velje talemålsnære former. Fleire av desse opplegga er knytt til sidemålsundervisninga (nynorsk som sidemål) i grunnskolen.

Resultata mine viser elles at det er vanleg å nemne valfridommen i rettskrivinga i samband med at studentane får øving i å gi tilbakemelding på tekster som elevar i grunnskolen har skrive, blant anna for å hindre at framtidige lærarar skal bruke raudblyanten i utide og dermed gjøra elevane urett. Mange svarar òg at dei drøftar valfridommen i samband med sidemålsundervisninga i grunnskolen, i samband med lese- og skriveopplæring, ordlistebruk i grunnskolen og at norsklæraren er skriftspråkleg forbilde for elevane sine. Desse resultata fortel at skriftspråksnormene blir drøfta i desse samanhengane,

men dei fortel ikkje noe om innhaldet i drøftingane, eller kor omfattande dei er.

Ein ting er å gi studentane kunnskapar om valfridommen i rettskrivinga, noe anna, og meir forpliktande, er det å gi konkrete råd om hossen lærarane dei første åra i grunnskolen kan vise elevane veg i rettskrivinga. I spørjeundersøkinga er det 38 av i alt 66 lærarar som underviser på Norsk1, som fortel kva råd dei gir studentane om hossen dei kan forvalte skriftspråksnormene i klasserommet.

Av dei 38 som gir råd, oppgir 20 at dei gir råd om å velje talemålsnære former i lese- og skriveopplæringa. Spørsmålet er om slike råd blir knytt til metodar i lese- og skriveopplæringa, det vil seia om studentane får råd om når og hossen dei kan tilpasse rettskrivinga etter talemålet til elevane. Ingen av respondentane har knytt råd om talemålsnære former til bestemte metodar i lese- og skriveopplæringa eller skrive meir konkret om dette. Eit spørjeskjema inviterer ikkje til dei lange utgreiingane, så det kan vera noe av forklaringa på at svara ikkje er meir utførlege, men alternativet er sjølvsgåt at dette blir det ikkje sagt så mye om. Dermed har dei kommande lærarane eit metodisk problem.

22 høgskolelærarar meiner at dei kommande grunnskolelærarane må gjøra eigne val på grunnlag av språkleg medvit, kunnskapar om normene og om språklege rettar. Det vil seia at det er mest vanleg å overlate valet til studentane, trass i at bare 15,4% av høgskolelærarane meiner at studentar som har gjennomført Norsk1, har tilfredsstillande kompetanse når det gjeld skriftspråkleg variasjon på rettskrivningsnivået. På spørsmål om kva kompetanse studentane manglar, har mange svart «kunnskapar om skriftspråksnormene», men det kan vel hende at ein av respondentane mine treffer spikaren på hovudet når han svarar slik på dette spørsmålet: «De lider selvsagt av den allmenne mangelen på didaktisk kompetanse for å forvalte skriftspråkssituasjonen vår i morsmålsopplæringa. Feltet er jo brakmark.»

Om det er uttrykk for frustrasjon over situasjonen, veit eg ikkje, men heile 84,8% av høgskolelærarane svarar at dei ønskjer at temaet skal få større plass i lærebøkene.

Kva meiner høgskolelærarane?

Eg var òg interessert i å finne ut noe om holdninga til forholdet mellom tale og skrift i skriveopplæringa og synet på rettskrivningsvariasjon. Eg hadde derfor formulert ein del utsegner som høgskolelærarane skulle ta stilling til.

Fleirtalet av lærarane i undersøkinga mi meiner at det må leggas stor vekt på samanhengen mellom skrift og tale i den første skriveopplæringa — 69 av 73 meiner dette. «Å knekke lesekoden» vil jo seia å oppdage samanhengen mellom lyd og bokstav, og å lære kva for bokstavar, eller grafem, som samsvarar med dei ulike lydane. Dette resultatet seier derfor ikkje så mye om synet på valfri-

dommen, men meir om synet på metode i den første leseopplæringa. «Lydmetoden» ser ut til å stå sterkt blant norsklærarutdannarane, sjølv om ein alltid skal vera varsam med å trekke for vide konklusjonar av enkle avkryssingar på eit spørjeskjema. I den aller første leseopplæringa står heller ikkje rettskriving i fokus, men – som eg har vore inne på ovafor – må læraren ofte ta stilling til rettskrivinga i dei første lesetekstene som ho eller han brukar i undervisninga. Slik blir valfridommen eit tema i den første leseopplæringa òg.

Ei anna av utsegnene som eg bad respondentane ta stilling til, fokuserer meir eksplisitt på valfridommen. Eg spør om dei meiner det er ein fordel at elevane i grunnskolen har høve til å velje talemålsnære former i skrift, og 55 av dei 73 respondentane seier seg einig eller delvis einig i denne utsegna.

Dei to utsegnene eg har nemnt ovafor, gir i stor grad uttrykk for holdninga til forholdet mellom talespråk og skriftnorm. I to andre utsegner som respondentane har tatt stilling til, fokuserer eg meir på verdien av talemålsnære skriftnormalar og rettskrivingsvariasjon — eller på pedagogiske konsekvensar av valfridommen, om ein vil. Av dei 73 høgskolelærarane meiner 50 at å legge skriftspråket nær talemålet, aukar den språklege sjølvkjensla, eller sagt på ein annan måte: Når elevane kan velje talemålsnære former, kjenner dei seg verdsette i skriftnorma. Eg var òg interessert i å veta om norsklærarutdannarane meiner at rettskrivingsvariasjon aukar respekt og toleranse for talemålsvariasjon. Samtidig som denne utsegna peikar på samanhengen mellom skriftnorm og talemål, peikar ho på verdiar og pedagogiske mål i skolen — her handlar det om å sjå litt vidare enn skriveferdigheitene til den enkelte eleven. 48 har sagt seg einig eller delvis einig i denne utsegna.

Eit klart fleirtal av dei som har deltatt i undersøkinga mi, ser det altså som positivt at elevar i grunnskolen har høve til å velje talemålsnære former, og mange av desse meiner dette fremjar konkrete, pedagogiske mål i skolen.

For stor, for liten eller passe?

Sjølv om fleirtalet er positive til å utnytte valfridommen i ein pedagogisk samanheng, er det ikkje opplagt at dei er nøgde med valfridommen i skriftnormalane slik han er nå. Det har ofte blitt hevdat at valfridommen har vore til frusrasjon for lærarar, men få systematiske undersøkingar er blitt gjort. Meiner så norsklærarautdannarar at valfridommen i skriftnormalane er for stor? Ja, ein del meiner det, men fleirtalet meiner at valfridommen er passe. Resultata er litt forskjellige for bokmål og nynorsk, spesielt når dei vurderer den skriftnorma som dei brukar minst. Bokmålsbrukarane er langt meir negative til valfridommen i nynorsk enn nynorskbrukarane er til valfridommen i bokmål. Ja, nynorskbrukarane er faktisk meir positive til valfridommen i bokmål enn bokmålsbrukarane er sjølv.

Men resultata er ganske like når nynorskbrukarar vurderer nynorsknorma, og når bokmålsbrukarar vurderer bokmålsnorma. Halvparten av nynorskbrukarane meiner at valfridommen er passe i nynorsk, mens 53,8% av bokmålsbrukarane meiner at valfridommen i bokmål er passe. I overkant av 40% meiner at valfridomen er for stor. Eg bad respondentane om å gjøra greie for årsakene til at dei meiner at valfridommen er for stor. Mange av svara her nemner at valfridommen fører til forvirring, usikkerheit og ustø stavning blant skoleelevane, og at det er «vanskeleg å ha oversyn».

I mye av argumentasjonen omkring valfridommen i skriftnormalane har det jo blitt hevdat at han skaper forvirring for dei som skriv, og fører til at vi aldri kan vera sikre på kva som er rett stave- eller bøyingsmåte av eit ord. Nå er eg ikkje så sikker på om engelskmenn eller fransk-menn alltid er så sikre på stave- og bøyingsmåtar heller, trass i at dei ikkje har valfrie former i skriftnormalane sine. Så eg er i utgangspunktet skeptisk til at skriftnormalar utan valfridom vil gi større rettskriving med færre skrivefeil. Ingen rettskrivingsstudiar har kunna ståfest «rettskrivingsforvirring» på grunn av valfridommen, og da Trude Hoel samanlikna svenske, danske og norske rettskrivingsundersøkingar i 1996, fann ho at hovudproblemet i alle dei tre landa er avstanden mellom uttale og stavemåte. Det var ingen ting som tydde på at norske skrivarar er meir forvirra enn svenske og danske.

I seg sjølv legg rettskrivningsnormer opp til at noe er rett og noe anna er feil, og ein skribent vil alltid komma til å fundere på om han skriv «rett» eller «galent», spesielt fordi det å stave feil blir assosiert med det å vera dum — vi kan jo ikkje ha tillit til eit menneske som ikkje ein gong meistrar rettskriving. Det er rimeleg åtru at stigmatiseringa av dei som ikkje meistrar rettskrivinga, vil vera sterkare i skriftkulturar som ikkje aksepterer rettskrivingsvariasjon innanfor skriftspråksnormalane sine. Og om vi må bruke litt ekstra tid til å fundere på rettskrivinga (dette veit vi eigentleg ikkje noe om), er dette kanskje ikkje mindre fruktbart enn å fundere på om ein har funne det rette ordet eller den rette formuleringa for å uttrykke meiningsa si. Poenget er kva denne refleksjonen kan dreie seg om, kva som er innhaldet i den vesle indre dialogen som kan oppstå før ein rekker handa ut etter ordlista eller spør noen som måtte vera i nærlieken. Dersom tankane kan sneie innom forholdet mellom skrifta og eige talemål, inneber det at ein veit at det talemålet ein sjølv har, blir verdsett i skrifta — og at ein er klar over at ei skriftnorm ikkje er underlagt naturloyan — men er resultatet av menneskelege val. Synet på rettskrivingsvariasjon og ulike varietetar av bokmålogn-norsk er, slik eg ser det, djupast sett eit spørsmål om språkholdningar, og ikkje eit spørsmål om kva som er lett eller vanskeleg å lære.

Ulike høgskolar og ulike lærarar

Eg har tidlegare vore inne på at undersøkinga mi viser at det er forskjell på i kva grad høgskolane tematiserer rettskrivingsvariasjon. Ved enkelte høgskolar ser dette temaet ut til å vera lite framme i undervisninga. Sidan undersøkinga mi først og fremst hadde som siktemål å beskrive situasjonen, har eg ikkje gått så mye inn på å forklare forskjellane. Her vil det vera spørsmål om faglege prioriteringar med utgangspunkt i drøftingar i kollegiet, og naturlegvis vil knappe ressursar ha noe å seia for kva ein har mulegheit for å arbeide med. Men da eg analyserte resultata i lys av ulike opplysningar eg hadde fått om lærarane ved dei ulike skolane, var det enkelte forhold som var interessante: Ved dei skolane som i størst grad arbeider med og drøftar skriftspråksnormene med studentane og gir dei råd om hossen dei kan forvalte normene i klasserommet, hadde mange av lærarane tidlegare lærarpraksis frå grunnskolen eller vidaregåande skole. Dessutan hadde desse høgskolane relativt færre heilt unge norsklararar, og relativt fleire lærarar mellom 40 og 49 år. Det kan tyde på at dei som opplevde språkdebattane i 70-åra og debatten i forkant av M87, har ei anna holdning til valfridommen enn dei som er yngre. At enkelte opplevde noen av problemstillingane mine som «gammaldagse», kan også tyde på at nye vindar blæs på dette området, og at nye holdningar er på veg inn. Det var også ein viss forskjell mellom kvinner og menn i denne samanhengen. Ved dei skolane som ikkje legg så stor vekt på å drøfte skriftnormalane i undervisninga, var det relativt sett langt fleire menn enn kvinner. Noen vettig forklaring på dette forholdet har eg ikkje, men at innstilling, holdningar og undervisningspraksis kan variere mellom kvinner og menn, er jo ikkje ukjent frå andre studiar i skolen.

Sluttord

Resultata av studien min kan altså tyde på at kommande grunnskolelærarar har eit lite reflektert forhold til valfridommen i skriftnormalane og dei mulegheitene han gir i lese- og skriveopplæringa. På den andre sida er eit fleirtal av høgskolelærarane positive til taletmålsbasert valfridom og meiner det er ein fordel at elevane har høve til å velje taletmålsnære former. Slik situasjonen er i dag, har neppe skoleelevar reell mulegheit til å bruke dei valfrie formene som ligg nærmast taletmålet deira. Når eg skriv «neppe», er det fordi vi trass i den lange, særnorske normeringstradisjonen ikkje har noe forsking som har skaffa fram kunnskap om hossen skriftspråksnormene blir forvalta i klasserommet, og vi har inga forsking som seier noe om hossen elevar handterer rettskrivingsvariasjon. Blir dei forvirra når læraren skriv «gjøra» når Mari får setninga si skrive på tavla, men «gjere» når setninga til Per blir skrive ned? Kanskje seier den forvirringa vi ofte til-

legg elevane meir om våre eigne fordommar enn om kva som faktisk er vanskeleg for elevar. «Lett» og «vanskeleg» er dessutan i ein pedagogisk samanheng sterkt knytt til motivasjon for å lære, at vi opplever lærestoffet som meiningsfullt.

Vi har heller ikkje i løpet av alle åra med valfridom greidd å etablere ein metodikk i lese- og skriveopplæringa som sikrar dei språklege rettane elevane faktisk har hatt og har til å velje innafor rettskrivinga. Har dei norskfaglege miljøa vore feige? Har vi i stor grad akseptert at valfridommen er eit område for språknormerarane og språkpolitikarane og dermed medverka til at «lite brukte former» blir ein sjølvoppfyllande profeti?

Etter mi mening er derfor tida komme — ikkje til å evaluere valfridommen i seg sjølv — men til å undersøke om skriveopplæringa tar i bruk valfridommen på ein bevisst og fornuftig måte, og Språkrådet må ta formuleringa i Stortingsmelding 100:1980/81 om å legge praktisk-pedagogiske erfaringar til grunn for vidare normeringsarbeid på alvor når dei arbeider med å revidere normene. Språkrådet trur og synes, og makta ser ut til å ráde. Men ønskjer vi at norske skribentar skal ha reell mulegheit til å velje former som er i samsvar med taletmålet deires, og synes vi det er verdifullt at språket kan varierere på rettskrivningsnivået òg, bør vi legge til rette for at vi får ei skriveopplæring i skolen som utnyttar dei mulegheitene valfridommen gir, og som viser respekt for det taletmålet elevane kjem til skolen med. Det vil krevje morsmålsdialektisk og metodisk refleksjon og arbeid. Det er på høg tid.

Litteratur:

- Elsness, Turid Fosby 1996 (1991): «Meningsfylte tekster» og den grunnleggende lese- og skriveopplæringen. I Austad, Ingolv (red.): *Mening i tekst*, 15-51. Oslo: LNU/Cappelen.
- Hoel, Trude 1995: *Rettskrivingsnormaler – til hjelp eller til besver?* En vurdering av «vide» og «snevre» rettskrivingssystem i skandinaviske språk. Hovudfagsavhandling. Kristiansand/Oslo: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Høgskolen i Agder/Universitetet i Oslo.
- Jansson, Benthe Kolberg 1999: *Fri til å velje?* Ei undersøking av hossen valfridommen i skriftnormalane blir tematisert i den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærarutdanninga. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for lærarutdanning og skoleutvikling.
- Lorentzen, Rutt Trøite 1996 (1991): Skriftspråkstimulering i førskolealder. I Austad, Ingolv (red.): *Mening i tekst*, 52-93. Oslo: LNU/Cappelen.
- Skjelbred, Dagrun 1996 (1992): *Elevens tekst*. Oslo: LNU/Cappelen fakta.

ORDSKIFTE

va vil du?

*Forresten sa
Jens
noko på
TV.
debatten
eg beit
meg
merke i;
ein treng
ikkje ha
så mykje
vatn på
potetene,
skriv
Kjersti
Juveth.
(Foto:
Audun
Skjervøy)*

er gamal og treg, og brukar utruleg lang tid på å bli varm i forhold til dei nye, moderne komfyrane. Hadde eg hatt råd, ville eg reist og kjøpt ny komfyri på flekken, men nå som straumen blir dyrare, har eg ikkje ei krone å spare til ny komfyri.

Eg veit i alle fall kva eg kan gjera; kjøpe tetningslister. Vindauga i huset her er gamle og skulle vore skifta, men så er det dessa pengane ein ikkje har... Så vindauga får vera førebels, men det var lurt av Jens å nemne dette med tetningslister, for det er ikkje så store investeringa, og dessutan vil det sikkert hjelpe utruleg å få tetningslister på alle vindauga. Lurer på kor mykje straum eg kan spare på det?

Nokre forståsegpåarar

kinga frå omnen, ikkje få sjå flammane logar – det må vera forferdeleg. Og nå vil Jens at dei skal spare på straumen. Jens, kvar er medkjensla di? Du kunne i det minste ordna med ullmakko (kanskje gammalt og avgild frå militærret), og dela gratis ut til dei hardast råka. Lært folk meir om naturalhushald, kunne òg vore ein idé. Til dømes oppfordre folk til å ha sau i staden for hund. Organiserte kurs i klypping av sau, handsaming av ulla og strikking. Då kunne vi få varme, gode uliklede for ein billegr penge.

I grunnen så veit eg ikkje kva meir eg kan gjera. Jau, eg kan hive ut støvsugaren, og heller banke teppa. Dei er store og tunge, men er gode å ha på kalde golv. Eg er litt plaga med vondt i ryggen, så det kan ikkje bli så ofte. Uff, gruar meg til våren, då har bikkja røyteperiode, og det er ikkje grenser for kor mykje hår ho legg frå seg inne. Men det er klart, eg får gjera meg hard og ha ho ute i all slags vær.

CD-spelaren skal få stå i fred utover. Eg får heller tralle og synge litt sjølv. TV-en er jo til å unnvera, det er ikkje så mykje å sjå på likevel. Brukar radioen mindre straum enn TV-en, tru? Ja, det må han vel gjera – utan bilde. Får heller høyre litt på radioen innimellom, for å få med meg nyheitene. Elles får eg bli flinkare til å bruke stearinlys og parafinlampa – det er jo kjempe-

Nynorsk – tilsidesett eller privilegert?

Fanden spare, skriv norsk-professor Finn-Erik Vinje i Programbladet nr. 35 som kommentar til at Noregs Mållag vil ha meir nynorsk frå det offentlege. Milde himmel, vil ikkje folket ha nynorsk, så skal det, skriv han i neste avsnitt. Han påkallar heile arsenalet av overjordiske krefter fordi han meiner minoritetsmålet nynorsk har altfor stor plass.

La oss halde både fanden og himmelen utanfor og heller sjå på landet me lever i. La oss sjå på Finn-Erik Vinje. Han er professor ved vårt største universitet og altså lønna av oss alle. Universitetet og samfunnet let mannen bruke tittelen og statusen yrket gir til å kjempe mot nynorsk. For meg er det å favorisere bokmålet.

La oss sjå på Programbladet, som Vinje skrev i denne gongen. Programbladet er delvis eidd av statsinstitusjonen NRK. Bladet bruker ikkje eitt ord nynorsk. Aksjeeigar NRK og styresmaktene godtek dette utan å mukke. For meg er det å favorisere bokmålet.

La oss sjå på dei skoleungdommene som vil bruke nynorsk. Lovverket seier at lærebøker skal kome ut på begge skriftmål samtidig og til same pris. Men dette året var det over 200 bøker i vidaregå-

YTRING

ande skole som ikkje kom på nynorsk til skolestart. Når eleven kjem i bokhandelen med pensumlista si, får han altså berre bokmålsbøker. Slik vel forлага språk for elevar.

Norsk offisiell politikk er at me har to jamstelte skriftmål. Men fordi me i Noreg har professorar som Vinje, blad som Programbladet, forlag som ikkje respekterer lovpåbodet om at lærebøker skal kome samstundes og til same pris og styresmakten som let alt dette skure, får ikkje nynorsken sin rettkomne plass. Skrive med Vinje sine ord, litt omsnudd: Vil ikkje folket ha bokmål, så skal det!

Det interessante spørsmålet er kor mange brukar nynorsken hadde hatt dersom språkjamstellinga hadde vore reell. Eg trur språket då etter ei stund ville bli skriftmålet til fleirtalet av det norske folket. Rett og slett fordi nynorsken er eit meir nyansert, betre og meir naturleg skriftmål for norske dialektbrukarar frå alle landsdelar. Men så lenge samfunnet favoriserer bokmålet, hindrar det at folk får velje skriftmål på fritt grunnlag.

Olav Randen,
leiar i Noregs Mållag

Kjære Lars Aarønæs,

YTRING

– hverken forfattere eller anmeldere er uskyldige. I hvertfall ikke når det gjel-

Foto: Klassekampen

Hjemmet skal være et skatteobjekt for staten, mener Venstre.

Nynorsk og bokmål i same lærebok

BØKER

I EIN artikkel i avisas drøftar Bjørn Brænd bruken av fellesspråklege bøker i den vidaregåande skulen. Brænd stil-ler spørsmål om bruken av desse bøke-ne gjev dålegare eksamensresultat og ekstra læreproblem for elevar med lese- og skrivevanskar.

Ordninga med fellesspråklige lærebøker (bokmål og nynorsk i same bok) er ei gammal ordning. Heilt frå 70-talet har elevar i små faggrupper brukt slike bøker. I dag er alle elevkull med mindre enn 300 elevar omfatta av ordninga. I tillegg går det føre seg eit toårig forsøksprosjekt i faga samfunnslære og kosthald. Dette forsøket omfatter alle elevar i den vidaregåande skulen.

Til vanleg skal alle lærebøker kome både på nynorsk og bokmål. Men for fag med mindre enn 300 elevar er det tale om eit så lite elevgrunnlag at ingen

forlag ynskjer å gje ut bøker. Det er ikkje økonomisk lønsamt. Staten yter difor årleg store tilskot til lærebokproduksjon. For at dei språklege rettane skal vere sikra, vart det sett i gong ei ordning med språkblanda lærebøker.

Ordninga er ikkje særleg populær blandt elevane. Elevane ynskjer primært lærebøker på eiga målform. Det gjer også Noregs Mållag, men vi godtek likevel ordninga med fellesspråklege lærebøker for fag under 300 elevar, fordi dette ser ut til å vere einaste måten ein kan sikre at både fagbøker kjem og dei språklege rettane vert tekne vare på.

Fellesspråklege lærebøker kan verke positivt for språkforståinga hjå elevane. Elevar med bokmål som hovudmål får større kjennskap til det nynorske skriftspråket, noko som i sin tur lettar side-målsopplæringa.

Mange ser ut til å tru at elevar med lese og skrivevanskar ville få det lettare med berre ei målform. Dette er feil. Det

er ikkje påvist elevar med lese- og skrivevanskar får det lettare med ei slik undervisning. Problema deira skriv seg frå heilt andre årsaker og ein lyt finne andre måtar å løyse desse på. Ei løysing er å utvikle fleire spesialhjelpemiddel.

Dårlege eksamsresultat i norsk skriv seg frå manglande kunnskapar og forståing for norskfaget. Dei som meis-trar hovudmålet godt gjer det godt også i sidemålet. Dei som gjer det dårlig, får dårlig karakter både i hovudmål og sidemål. Men frå karakterstatistikken i norsk veit vi også at elevar med norsk til hovudmål får betre karakter enn ele-var med bokmål. Gjerne opp mot ein heil karakter høgare både i hovudmål og sidemål. For dei som er opptekne av gode karakterar kan det såleis vere ein ide å bruke nynorsk til hovudmål.

ATLE FAYE
dagleg leiar i Noregs Mållag

Sårbar bjørnestamme

ROVDYR

I KLASSEKAMPEN 2/8.96 skrev en sauebonde et motinnlegg til Steinar Lem under tittelen «Tull om bjørn». Han skriver at bl.a. bjørnestammen er i vekst, og at den derfor bør jaktes på. Slik unngår man rovdyreneres herjinger med sau, mener bonden.

Det er godt mulig at bjørnestamme-

vi vet alle at den er svært sårbar, og at den fortsatt er liten. Derfor bør de forvaltningsansvarlige gå svært varsomt fram.

Bjørnen blir spesielt sett på som det store udyret i forhold til sauedrap. Det forunderer med at sauebøndene ikke legger merke til sine egne herjinger med sau. Er det f.eks. forsvarlig overfor sauene at de økonomiske interessene ivaretas før dyre. For bøndene har jo full mulighet til å sette gjeterne ut til å næ på sauene sine. Men det ser ut til

at det lønner seg mer med statlige erstatninger for sauedrapene.

Sammenlignet med mennesket driver bjørnen slett ingen rovdrift på naturen. Bjørnen dreper kun det som er nødvendig for dens eksistens. Men siden vi mennesker ønsker å ha muligheten til å spise så mye saukjøtt, og brukarøve bjørnen dens leveområder.

NATALIE KRISTIN DAHL
Noah for dyrs rettigheter

Gro og Glad

YTRING

Statministeren og NHO-sjefen deler tilsyn – de tror begge på vekst og venn. «Jeg tror ikke økonomisk vekst står i motsetning til et triveligere miljø rundt oss. Jeg mener neller tvert i mot», sier Kari Glad i sommernummere til bladet «Miljø Strategi».

Star denne troen på trygg grunn? Nei, norsk økonomi utvikler seg påfallende uokologisk:

1. Vi forbruker klart mer av de varer og tjenester som direkte eller indirekte belaster miljø og ressurser mest: biler, flyreiser, kjøtt og elektrisk strøm. Forbruket av de mindre miljøbelastende tjenestene øker lite.

2. Det blir billigere å leve uokologisk – og også sunt. Naturkadelige forbruksvarer blir forholdsvis billigere, mens det blir dyrere å reise kollektivt og å spise frukt og grønnsaker. De «grønne» tjenestene helse, utdanning, kultur – og hårkipp, blir også dyrere.

3. Monsteret i investeringsveksten bidrar til å svekke miljøvennligheten til norsk økonomi i lang tid framover. De næringene som er mest avhengig av at verden fortsetter å slose – og de som selv foreurener mest – økte sine investeringer med fra 30 til 200 prosent i fjor. I «grønnere» næringar er investeringslysten laber.

4. Norge blir stadig mer avhengig av en hoy eksport. Det meste av vareeksporten vår består av olje, gass og andre råvarer eller halvfabrikata. Bærekraftig utvikling i andre land står i en stadig sterke motsetning til Norges økonomiske interesser. Få, om noen land, har sin økonomi tettere knyttet til den øvrige, rike verdens fortsatte overbelastning av naturgrunnen.

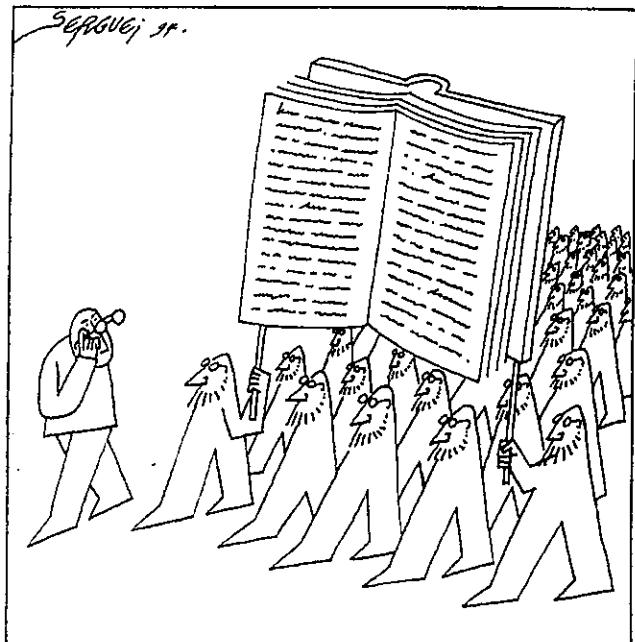
Opplysningsene er fra «Økologisk utsyn over året 1995», utarbeidet av John Hille på grunnlag av offentlig statistikk.

Kan vi håpe på at denne virkeligheten rokker Gro og Glad i deres tro? Kan vi håpe på at de ser med større velvilje på anbefalingene fra den grønne skattekommisjonen? Kanskje ikke. Men fest mulig andre har ha mot nok til å se en ubehagelig virkelighet i øyene – for å forandre den.

Trond Wormstrand,
Framtiden i våre hender

Knud Knudsen, den gløymde språkstrevaren

ORDSKIFTE

gotiske skriftteikna og den same unorske stilien. I sitat frå Bibelen lyder det: Jeg er nær hos dem, som have en sønderknust og ydmig Aand, paa det at jeg vil vederqvege de Ydmiges Aand... Eller: Gud være Tak som girer os Seier formedelst vor Herre Jesum Christum...

Men i eit festskrift i høve 400-årsjubileet for Reformasjonen merkar vi at revolusjonarane ting har skjedd. Endå språket til dels kan vere stift og unorsk, lyder det her ein stad: Elesnach til hvis lærende skole Martin Luther blev sendt i året 1497, har han siden kaldt «min kjære stad...»

Og endelag kan vi gå til vår eigen tid der vi finn eit mykje meir naturleg og forståelig språk, ikkje minst på grunn av alle dei særnorske ordar som – trass alt bakstrev – etter kvart er blitt aksepterte og tekne opp i moderne bokmål, ord som: søknad, loye, ordskifte, målføre, tilfang, dugnad, bakstrev, jamføre, omsette, ymse og mange, mange fleire. Samstundes har nynorsken stadig nærra seg til bokmålet.

Lettare

Samanliknar vi med Holbergs språk – den reine dansken som var vårt skriftspråk langt fram gjennom 1800-talet – vil vi kunne sjå at svært mykje har forandra seg. No vil vel somme meine at alt er ein van, det vi er vane med, synest naturlig og forståelig for oss, og det er mykje sant i det. Men for nybegynnaren i leseunsten, for førsteklassingen, må det vere uhøyre mykje lettare å tilegne seg det som ligg nær opp til eige tale-mål enn det gamle språket som var prenta med snirkete, gotiske bokstavar, mange uskjønnele ge danske/tyske ord og ymse leivningar frå latin.

Det ville føre for langt å ta med mykje av det som kunne nemnast her. Men det er så sant, det har gått framover for alle som set pris på eit vakkert og klangfullt mål, norsk eller anna. Difor kan det ikkje vere rett å la gå i gløymeboka ein av dei som gjennom eit livslangt arbeid streva for å bryte ned det språklege bolverket som gjennom hundreår hindra vår turige og seinkar naturlege utvikling.

Harald Molvik,
Åram

YTRING

nyfodt skriftspråk tufta på det gamle norske folke-målet.

Lite realistiske

Og historisk kan ikkje vere sannare. Men ser vi på utviklinga som har skjedd dette siste hundreåret med orsøgsgripande urbanisering – ikkje berre her til land, men over heile den «siviliserte» verda – med aukande industrialisering, med tekniske framsteg og forbetringar og fleirnasjonal påverking både slik og slik, så lyt vi stikk fingeren i jorda og finne ut kva veg det går og undrast på

om ikkje Aasens store vyar og draumanåt mange av hans ihuga læresvernar har vore lite realistiske og lite hovelege for vår moderne tid, medan det er Knudsen sitt språkflikkeri som har vist seg mest i pakta med utviklinga. Det er ikkje lett å sjå bort frå at hans «riksmål» er blitt det dominerande vårt i dag vere ein heilt annan enn han er.

Det blir ofte meint og sagt at Knudsen varre var språkbotaren, han som prøvde å flikke på dansk som så rein hadde teke over som skriftspråk, prøvde å pynte på framandmålet til bruk av norske tungter under norske forhold, medan Aasen var nyskaparen som berga det bortgløymde og torakta opp fra folkedjupet og settet det på papiret att. Han son: var far til eit

Usamtid med Aasen

For betre å kunne forstå språkutviklinga i landet vårt, er det kanskje nødvendig å prøve å samanlikne det bokspråket våre besteforeldre streva med i skulestova og på kyrkjegavel med det moderne

forenkla og velklingande norske bokmålet som ingen i dag lenger vil finne på å kalle dansk. Og dette må langt på veg seiast å vere eit resultat av Knudsen sitt strev for å giøre språket meir smidig, leseleg og folkeleg. «Både Knudsen og Aasens arbeid har hatt stor framgang, men Knudsens nok mest», skriv amanuensis Arne Torp i Språknnytt 1-96.

Då språkprofessoren Ludvig Holberg gav ut boka si om heimbyen Bergen i 1737, skrev han fylgjande forord som han kalla Fortale til Læseren. Denne var sjølv sagt prenta med gotiske bokstavar som alt den tida. Det var einerådande til langt opp mot våre dagar, noko Knudsen streva for å få forandra. Han var her usamid med Aasen som heldt på den gamle gotiske skrivemåten. Holberg sitt språk kan heller ikkje seiast å vere særlig lettlesleg: Anledning til dette Verk er tagen av nogle tilforladetige Manuscripiter, sær af Mag. Edvard Edvardsen, som mig er falden i Hænder...» lyder dei føreste orda i fortalen.

Tilnærming

Særlig utvikling vil vi ikkje merke om vi står opp i ein huspostill med utgivingsår 1934 – altså over hundre år seinare. Her finn du dei same

REDAKSJONELT

Du bløffar, Lahnstein!

Eit rykte kan fortelja at det er lite vatn i vassmagasina til kraftverka for tida. Det har gjeve politikarane enda eit høye til å kaste meir og mindre bisarre argument mot kvarandre. For «Vasskrise» kan brukast til så mykje: Olje- og energiminister Jens Stoltenberg dundrar i veg med at vi no er i ferd med å få eit kraftforbruk større enn det vi er i stand til å produsere her til lands. Denne «sanninga» kan heilt sikkert diskuterast, men Jens har no sine kjøphestar å ri, og ri han lengre nok, kjem han vel fram til gasskraftverka på Vestlandet.

Senterpartileiar Anne Enger Lahnstein er ikke mindre einsretta i sin politiske argumensjon. Ho nyttar «vasskrise» ut i frå den rådande strategien der i garden: Alt gale som skjer i Noreg kan sporast tilbake til Ap, og alt skakt og skeivt i ståmfunnnet skuldast ein marknadsliberalisme som har gått dei nyborgarlege sosialdemokratane i regjeringa til hovudet.

Stategien hennar blir i drygaste laget når ho tek til å ytre seg om «kraftkrise». For når Anne Enger Lahnstein i Dagbladet tysdag hevdar at «kraftkrise skyldes Ap, ikke regnumangel», verkar det som om det står heller skratt til med det politiske minnet hennar. Det er nok likevel ikkje minnet det er noko gale med. Truleg er ho meir oppteken av å spa jord over gammal senterpartipolitikk.

I denne sak har Senterpartiet rett og slett ikkje noko å skryte av. Tvert i mot. Det er den energilova senterpartistatsråd Erling Reitens drag med seg inn i Stortinget i 1990 som sette døra på gløtt for kraftspekulantane. Det er den energilova som Senterpartiets talsmenn roste opp i skyene, og som mellom andre Høgre og Fremskrittspartiet støttet fram til vedtak, som la grunnen for den energipolitikken vi har i dag.

Ole Gabriel Ueland fra Senterpartiet stod da vitterleg på Stortings talarstol for seks år sia og tilbakeviste alle spådommar om at ein friare kraftmarknad kunne føre til høgare priser for forbrukarar, samstundes som han skraut av at den nye energilova var «det første steget i ei utvikling mot ei meir marknadsbestemt omsetningsform».

Vi er i ferd med å sjå somme av skadane energilova og den politiske oppfølginga av energilova er i ferd med å påføre forbrukarane, og Anne Enger Lahnstein prøver å slå politisk mynt på misnøya som veks fram. Men det er ikkje spesielt ørleg, det spelet ho har sett i gang. For senterpartileiaren er naturlegvis fullständig klar over at Senterpartiet, som eitt av regjeringspartia i 1990, dreiv fram den nye energilova, og at «marknadsstilpassing», som det så fint heitte den gongen, var eitt av dei sentrale føremåla med lova.

Det er vanskeleg å komma nærrare ein politisk bløff enn Anne Enger Lahnsteins skuldingar om at Ap aleine har skulda for «kraftkrise». Dette er ansvarsfråskrivning, og slike må ho dra lenger ut på landet med.

Audun Skjervøy

DAG OG TID

Ansvarleg redaktør:
AUDUN SKJERVØY

I redaksjonen:
JOHAN BROX
OTTAR FYLLINGSNES (red.sekr.)
TIRIL REM
SVEIN SÆTER

Telefon: 22 33 00 97, telefaks: 22 41 42 10
E-post: dagogtid@sn.no

KOMMENTAR

Tankar i eit Ivar Aasen-år

Så skulle han Ivar Aasen, om ikkje akkurat oppleve, så i alle fall skulle det timast han å verte sett i sentrum for mykje merksmed, hundre år etter at han la frå seg hatt og sta ven sin. Det burde glede ei nynorskjel heilt inn i mengan. Og det gjør det òg – med ein viss bismak.

I alle del òg, frå vi lært visene og songane hans, og frå vi tok dei første famlande steppa på versetefer, var han det store førebiletet og idealet. Ikjje berre for landsmåler han gav oss.

Nel, det var sjølv tonen i det han skreiv, den jordnære snusfornufta, smálænskaperen, slik berre den kan vere som ikkje har mindre-mannskjensle, men veit sitt verd – det var dette som bergtok oss for livet. Det var ironien og sarkasmen over snobbeskap og alt uekte. Det var hans forsvar for det små, slik det sken gjennom i så mykje av det han skreiv. Det var klokskaper som taut ut gjennom verselinjene, og i det andre skrivne ein hadde tilgjenge til.

Alt skal «marknadsførast» og kunne seljast i bitar, på nåler og T-skjorter alle stader. Det trur eg Ivaren sjølv ville ha hatt eit fymdord å seie oss om, skriv Marie Louise Widnes.

kane når ein sit og filosoferer over utviklinga. Det var ikke til å kyrkja aksepterte nynorsken, og at Blix hadde si store øye for det. Men i lekmannskinsane og pinseforsora var nynorsk mest som bannling i likne i vår barndom. Vi hugsar både han som sa han ville ha Bibelen på det språket som Jesus snakk, og vi hugsar dei som fekk «kalvelort på tunga» så fort dei skulle sele noko på eit kristleg møte. Å ja, vi hugsar vel han som skulda oss for statfusk, fordi vi stilte Sokrates på sunnmørdsdialekt.

Det er sjølv sagt slik at alle språk må lærest, så vi tykje ikke det var noko rart at folk frå Austlandet ikkje forstod alt vi sa. Men at somme var kry av at dei ikkje forstod, det skjorte vi ikkje. Og ein gong var vi frekke nok til å sele det, då ein skiltviktig kar harselte med språket vårt: «Heime har vi eit godt ord for slike som ikkje forstår anna enn den dialekten dei sjølv snakk. Vi seier dei er heimelne.»

Klassekamp og målsak

Ja, desse kompleksa, desse kompleksa, dei er ikkje lett å verte kvitt. Men jammen er det mange løgne hemmingar som kjem ein i tan-

riet overlever, sjølv om sosialdemokratiet har hatt akt mest uavbrote sidan trettiåra. At det same sosialdemokratiet og arbeidarrørsia ikkje forstod samanhengen mellom klassekamp og målsak, har vore eit vonbrot så stort at det mest ikkje var til å bere.

Sjå berre kor mange av dei unge, framstormande lukkesmedane, som legg om språket både i tale og skrift så fort dei får gått ei veke i vidaregåande. Etter å ha streva for å skrive noko-lunde rett nynorsk i ni år, trur det at dei skal kunne skrive bokmålet flott og følande på noko dager. Resultatet er oftaft eit kaunderverk som kan gle mageknip. Og sjå berre desse industrioppiane, som med diverse førebilete av tidlegare statsrådar og slik noko, står fram på TV og knutar så det ikkje liknar grisen.

Å ja, vi hugsar han som hadde funne seg elt nynorsk ord, som domme på det usikrlelege og forferdelege måtte. Ordet var «oregning». Det var ikkje måte på kor skrekkelig det var. Han lo hell til vi var samt spurde om «ekspropiere» var så mykje lettare og betre skjoneleg.

Åndeleg jamvekt

Jau, Ivar Aasen-året kan føre med seg mykje godt. Det mange kulturtakspingane som mellom anna mällaga står for, er gode grejer. Og kunne det lukkast å gjere folk merksamme på kva storver han gjorde, var det ikkje oss imot. I denne tida, med eit jag etter materielle gode som saknar sidestykke, med pengespel som gjør folk narkomane, og med mediefolk som reknar olympiadevinnarar om i pengar, så å sele kilo for kilo, treng vi litt åndeleg jamvekt.

Om framferd del mykje kan skravla, når kvar ein fær alt utan skort. Men den som mot bakken må kravla, han fær ikkje renna so fort. Ja, det er trong for å drage opp han gamle Ivar frå dumbe arkiv. Eit nynorsk senter er vi så visst glade for, og dei må så gjerne halde fædestaden hans i hevd.

HÅREK

Dynelyfting

Likvel, vi kjenner ein slags usmak. For det første denne uvisa som marknadsliberalismen har ført med seg, at alt, til og med ånd, skal «marknadsførast», som det heter, og kunne seljast i bitar, på nåler og T-skjorter alle stader. Det trur eg Ivaren sjølv ville ha hatt eit fymdord å seie oss om. For det andre dette at ein skal lage salvsare av sjel og lekam, hakke opp og vise fram alt frå tilhøve til familien til seksuallivet hans. Det er dynelyfting som ein ikkje ville ha ynskt for ein av sine næreste, og heller ikkje for sjølv. Det er merkeleg kor nyfikna og gramsetalitetet vår kan ta overhand når det gjeld personar som ikkje lengjer kan ta hand om sin eigen integritet. Dette gjeld ikkje berre Aasen, men så mange som vart kjendisar på godt eller vondt. Då er intime kjærelsesnogene og brev og alt som finnast kan, verdt å setje trynet i og rote.

Lær heller folk å lese Ivar Aasen og leve etter noko av den enkle visdommen han uttrykte:

«Den sida som snur ut er no den som alle sjå. Og den som er innunder den ser ingen på. Og ser me ut som herra, so fær me herrerom, so lenge til det syner at pungen den er tom.»

«Lat no andre om stordomen kvast. Lat dei bragga med rikdom og nøgd. Mellom kaksar og ikkje kan trivast. Mellom jamningar helst er han og nøgd.»

Vi er glade for at ein ikkje gløymer Aasen og lvsverket hans. Men i hans ånd skulle vi meir prøve å ta vare på dei som har gjort sitt beste, etter det høve dei har hatt, for å verne om målet vårt og den kulturen vi har kalla vår. Og helst medan dei lever. Det er lite matnyttig å grave fram gamle kjærelsesbrev og ráme inn tjafsa av helgedagsbroka, dersom dei skapande evnene ikkje får tilkár til å utfalte seg og føre ånda vidare til komande slekter. Vi gjev oss sjølv lov å tilve på at pins og brusetkettar og T-skjorter ber frukt i så måte.

Marie Louise Widnes

ORDSKIFTE

Okkupant eller fiende

Olav J. Berfring (OJB) har 6.6. og 22.8. eit par motlegg mot mine to yttringar om landssvikoppgerjet, som eg ber om å få kommentere: Etter mitt skjønn er det to former for okkupasjon, ein fiendstig, som når Tibet blir gjort til ein del av Kina, og ein i sjølvforsvar, slik som den tyske okkupasjonen av Norge. Det var nemlig dei gamle allierte, Storbritannia og Frankrike som erklærte Tyskland krig, ikkje omvendt, og for begge dei krigførende partane blei det krigsviktig å kunne få sikre seg den svenske jernmalmen. Når politiet ekskorterte tyske troppar i Oslo, kunne ikkje sjølaste ordensmaka ha sett på tyskarane som fiendar.

Slik som Norge såg det, var den allierte soknaden om å få sende hjelpe til Finland over Narvik, inga nøytralitetskrenking, men poenget i denne samanhangen er korleis Tyskland såg det - når sjøvegen til Finland låg open heilt fram, og kunne tola dei tyngste transportar utan omstilling, noe som i det heile ikkje kunne ha gått over Narvik.

Når OJB nemner Högsterett i samanheng med

YTRING

landssvikoppgerjet, må eg få skyte inn at Högsterett òg er vårt lands høgste politiske domstol, noe som klart kjem fram i disienser sju mot fire i spørsmålet om medlemskap i NS var ulovleg etter den allmenne straffeloven. I DET STORPOLITISKE STRAFFEOPPGJØRET ETTER EIN TOTAL VERDSKRIG må dei små landssvikoppgerjet er «allierte» føye seg når straffemålinga blir avgjort, noe som kom særst godt fram då Landssvikordenen blei drofta i Stortinget den 6. februar 1947. Riksrevisor og lagtingspresident Gabriel Moseid uttrykte seg slik:

«Det beste hadde sikret vært at Stortinget allerede sommeren 1945 hadde hatt landssvikordenen opp til behandling. Men dette støtte på så sterkt motstand at det ikke lyktes. For mitt vedkommende gjorde jeg mitt ytterste for å få saken fram, men det var en mur av motstand, så ikke noen mulighet til å få den behandlet førelå.» (Sf bind 8 -47)

Det er overlag sjeldsynt

at eit lovframlegg blir så grundig slakta av Stortingets justisnemnd som Landssvikordenen, slik som nemndformannen cand. jur. Ketil Skogens presentasjon av lovframleggget viser:

«Eg trur nok at me må vedgå at hadde me seti som dommarar, så var det mange av oss som hadde sagt frå at me vik sæte både av den eine grunnen og av den andre. (-) Landssvikoppgerjet er kome så langt på veg (-) at me fær kjenna sanninga i det gamle ord at har ein sagt a, lyt ein seie b. Og så kjänner ein seg meir og meir bunden av det som er gjort. Kor langt er ein pliktig til å late seg tvinga til å vera sandpåstøyra til»

Moseid i eit seinare innlegg: «Jeg vil ganske enkelt stille spørsmålet som leserne får avgjøre hver for seg: Hvem var det egentlig som justiskomiteen domte med denne innstillingen? Var det NS, eller var det seg selv de felte dommen over?»

OJB skriv at å opne eld mot britisk nøytralitetskrenking, «kunne fort til at vi kome med i krigen på nazi-tysk side». - Kanskje det alt var gjort ved tak om at vi skulle med i

krigen på britisk side, sjølv om Koht uttrykte seg slik i Stortinget: «Når vestmaktene segjer at dei bryt folkeretten fordi dei vil vinna siger for den same folkeretten, så er det lett å sjå kva slags moral det er som her blir nytta. Vestmaktene fører krigen inn på norsk område fordi dei meiner at del dermed lettare skal vinna krigen».

Enno over femti år etter «ilden opphør» tykkjest OJB å leva i dei beiske krigsåra, men har gløymt at den gongen var det kriga som avgjorde kva som var «varleie borgarrættar», heime så vel som ute, noe som han så vel som vi mérnige NS-folk måtte finne oss i om vi ville unngå krigens represialar. Slik er no ein gong krigen anten vi liker det eller ikkje.

Når det gjeld dei to siste verdskrigane, er fredsslutningane stort sett trokna ihop over den same lessten: at straffa skal vedvara lenge etter at signalet «ilden opphør» har hjula over skyttargravene, likevel slik at etter sise verdskrigene er signalet «ilden opphør» både gløymt og forsumma.

Olav Steinøygard

TILSKIPINGAR

BONDEUNGDOMS-LAGET I OSLO

inviterer alle til Rosenkrantzgata 8, laurdag den 7. september 1996 frå kl. 12.00 til kl. 14.00.

Denne dagen kan du mellom anna få gode tips om trenin og mosjon, fukledans og leik, amatøteaterverksemd og korsong.

Aktivitetene våre høver for born og voksne i alle aldrar.

Du kan få deg eit glas sportsdrikke eller ein smakebit frå Kaffistova ute i gata, eller du kan ta deg ein tur inn og få deg eit glas saft, ein varm kaffekopp og ein nysteikt vaffel, samstundes som du får høve til å sjå på alle aktivitetene vi driv med.

Det blir mykje å sjå og lære, både inni og utanfor huset vårt i Rosenkrantzgata 8, denne laurdagen!

TA EIN TUR DÅ VEL!

14-15 september 1996
Samfunnshuset, Oslo

Kvinner på tvers

Landsomfattende Kvinnekonferanse

Lørdag 10.00-18.30:

- 10.30: Hva har vi oppnådd i Kvinnelønnskampen? Hvor går vi vidare?
- 14.30: Kvinner og utdanning - innvandrerkvinner og marginalisering
- «Liker jenter å snekre?»
- «Hva gjør skoleverket for jenters likestilling?»
- 18.00 - Kanskje det kommer av genene?

Søndag 0930-15.15

- 09.30: Privatsering
- 13.00: Kvinner på tvers. Hva gjør vi vidare?

Påmelding:

Norsk Helse- og Sosialforbund, Oslo Fylkeskrets, Rødhusgård 30 B, 0151 Oslo. Konferanseavgift kr. 200,- Telefon: 22 86 15 41/22 86 15 40. Fax 22 33 22 84. Info: web.adress: http://www.fb.no/kvinner_pa_tvers

Arrangerer:

FO - Oslo • Grønnske kvinners landsamningsstiftning • Komunalsentralstiftelses fellesorganisasjon - Oslo • Kvinnelønnfronten • Kvinnelønnfrontens internasjionale grupper • Kvinner i mannsverket • Lærerforbundet - Akerhus • Lærerforbundet - Oslo • Norsk Biologiforbund - Oslo • Norsk Elvergiorganisasjon • Norsk Helse- og Sosialforbund - Oslo Miksretskrets • Norsk kommuneforbind - Akerhus • Norsk kommuneforbind - Oslo • Norsk Lærerlag - Akerhus • Norsk Lærerlag - Oslo • Norsk Lærerlag - Oslo Funksjonslærerlag • Norsk Sykepleierforbund - Oslo • NIL Avdeling 105-2 • Oslo/Akerhus Handel og Konf • Oslo Hotell og restaurangpersonals forening • Sosiale Institusjoners fagforening.

DAG OG TID

DAG OG TID GRATIS FOR UTDELING

Er du med og arrangerer eit møte eller eit stemme? Skal du reisa på eitt? Skal eit lag ha salsbod? Kanskje Dag og Tid passar inn?

Be om gratis Dag og Tid for utdeling! Kontakt oss i god tid.

Tlf 22 33 00 97

Faks 22 41 42 10

Skam deg, Finn-Erik Vinje!

YTRING

ut over både tal-vurdering og rettferds-sans.

Tenk for det første etter om rekruitteringsstatistikken verkeleg gir så særleg godt bilde av høve-tala mellom nynorsk/bokmål-velfilarane, og da kva målform dei «foretrekker». Trur nokon for alvor at dette er *fritt val*? Finst det ikkje noko slags press frå ei viss side, meir eller mindre løynt, kanskje, men tydeleg nok til at alle veit kva som vil *løse* seg på ulike måtar?

Eitt er i alle fall sikkert: Når ungdom (og eldre med) skal velja mellom nynorsk og bokmål, er det neppe fyrst og fremst spørsmålet om kva for ei målform som ligg naturlegast til i høve til eigen dialekt som veg tyngst. Vi veit da så underleg vel at jamvel i såkalla nynorsk-bygder dominerer bokmå-

let på så mange måtar og i mange situasjoner på mange stader. Det gjeld i barnehageleik og i skuleundervisning, sterke og sterke til høgre opp ein kjem. På universitets- og hogskolenivå er det ikkje lett for studentar som heldt på nynorsk. I yrkeslivet (både privat og offentleg), i politikk og anna organisasjonsliv, i avisar og anna tesestoff dominerer bokmålet. Kan dette vera grunnlag for *fritt val av målform*? Er det urimeleg å ønske større rettferd? Nei, sanneleg er det andre ting enn rekruittstatistikk og liknande som fortel kva målform folk eigentleg helst ønsker.

Men så var det dette med det himmelropande urettferdig i at ein *minoritet* (10 prosent eller -?) skulle bli titdelt ein større prosentdel enn så eller så - både når det gjeld tekster, skriv, skjema etc. og

representasjon i Norsk språkråd. Sei meg: Har den som høyer til ein minoritet, mindre behov for å få den språklege staden han/ho treng, samanlikna med den som tilhøyrer majoriteten? Den einslike har da vel same rett så vel språkleg som på anna vis anten han høyer til eit mindretal eller til eit flertall. Tenk om Norges Mållag hadde kravd 50 prosent! Altå jamstelling! Kven annan enn Fandem vil du da overlate sparinga til, du som påkallar han når det berre er snakk om 40 prosent? Du veit da underleg godt kva det ligg av verdiar i det å få høyre og lesa det språket, den målforma som ein sjølv skal bruke og forstå. Og er det i grunnen så himmelropande urettferdig at også bokmålsbrukarar må lære seg til å skjona bæri dei norske målformene?

Olav Nesse

ANNONSER I DAG OG TID

ANNONSER I DAG OG TID

Foto: Klassekampen

Hjemmet skal være et skatteobjekt for staten, mener Venstre.

Nynorsk og bokmål i same lærebok

BØKER

I EIN artikkel i avisa drøftar Bjørn Brænd bruken av fellesspråklege bøker i den videregåande skulen. Brænd stilte spørsmål om bruken av desse bøkene gjev dålegare eksamensresultat og ekstra læreproblem for elevar med lese- og skrivevanskar.

Ordninga med fellesspråklige lærebøker (bokmål og nynorsk i same bok) er ei gammal ordning. Heilt frå 70-talet har elevar i små faggrupper brukt slike bøker. I dag er alle elevkull med mindre enn 300 elevar omfatta av ordninga. I tillegg går det føre seg eit toårig forsøksprosjekt i faga samfunnslære og kosthald. Dette forsøket omfatter alle elevar i den videregåande skulen.

Til vanleg skal alle lærebøker komme både på nynorsk og bokmål. Men for fag med mindre enn 300 elevar er det tale om eit så lite elevgrunnlag at ingen

forlag ynskjer å gje ut bøker. Det er ikkje økonomisk lønsamt. Staten yter difor årleg store tilskot til lærebokproduksjon. For at dei språklege rettane skal vere sikra, vart det sett i gong ei ordning med språkblanda lærebøker.

Ordninga er ikkje særlig populær blant elevane. Elevane ynskjer primært lærebøker på eiga målform. Det gjer også Noregs Mållag, men vi godtek likevel ordninga med fellesspråklege lærebøker for fag under 300 elevar, fordi dette ser ut til å vere einaste måten ein kan sikre at både fagbøker kjem og dei språklege rettane vert tekne vare på.

Fellesspråklege lærebøker kan verke positivt for språkforståinga hjå elevane. Elevar med bokmål som hovudmål får større kjennskap til det nynorske skriftspråket, noko som i sin tur lettar side-målsoppleringa.

Mange ser ut til å tru at elevar med lese og skrivevanskar ville få det lettare med berre ei målform. Dette er feil. Det

er ikkje påvist elevar med lese- og skrivevanskar får det lettare med ei slik undervisning. Problema deira skriv seg frå heilt andre årsaker og ein lyt finne andre måtar å løyse desse på. Ei løysing er å utvikle fleire spesialhjelpemiddel.

Dårlege eksamsresultat i norsk skriv seg frå manglande kunnskapar og forståing for norskfaget. Dei som meistar hovudmålet godt gjer det godt også i sidemålet. Dei som gjer det dårlig, får dårlig karakter både i hovudmål og sidemål. Men frå karakterstatistikken i norsk veit vi også at elevar med norsk til hovudmål får betre karakter enn elevar med bokmål. Gjerne opp mot ein heil karakter høgare både i hovudmål og sidemål. For dei som er opptekne av gode karakterar kan det såleis vere ein ide å bruke nynorsk til hovudmål.

ATLE FAYE
dagleg leiari i Noregs Mållag

Sårbar bjørnestamme

ROVDYR

I KLASSEKAMPEN 2/8.96 skrev en sauebonde et motinnlegg til Steinar Lem under tittelen «Tull om bjørn». Han skriver at bl.a. bjørnestammen er i vekst, og at den derfor bør jaktes på. Slik unngår man rovdyreneres herjinger med sau, mener bonden.

Det er godt mulig at bjørnestamme...

vi vet alle at den er svært sårbar, og at den fortsatt er liten. Derfor bør de forvaltningsansvarlige gå svært varsomt fram.

Bjørnen blir spesielt sett på som det store udyret i forhold til sauedrap. Det forunder med at sauebøndene ikke legger merke til sine egne herjinger med sau. Er det f.eks. forsvarlig overfor sauene at de økonomiske interessene ivaretas før dyre. For bøndene har jo full mulighet til å sette gjetera ut til å få sauene sinc. Men det ser ut til

at det lønner seg mer med statlige erstatninger for sauedrapene.

Sammenliknet med mennesket drir ver bjørnen slett ingen rovdrift på naturen. Bjørnen dreper kun det som er nødvendig for dens eksistens. Men siden vi mennesker ønsker å ha muligheten til å spise så mye saukjøtt, og brukarøve bjørnen dens leveområder.

NATALIE KRISTIN DAHL
Noah for dyrs rettigheter

PÅ TOMANNSHAND

Ein fan i elektrisk stol

Gamle Gula har gått inn.
Gamle Gula-Per går korkje
inn eller ut lenger, han rullar
så langt batteriet rekk.
Han fører sin elektriske stol
med varsemd. Motsett er
det med ordet.

TEKST: JOHAN BROX

FOTO: BERNT EIDE

«Håland talar gjerne med skjerm om sine sår. Men opnaste augo har han nok for andres. Han er ein av dei mest innbitne skitslengjarar landet har fosta», skreiv Per Vassbotn i 1975, den gongen slike framleis var råd i Dagbladet. Hammarlund skildra ein Håland med portvin i hand.

No vil han ikkje ein gong ha kaffi.
 — Nei takk, det skal ut att, òg.
 — Er du framleis like full av fan, Per Håland?

— Det kan vel vera det. Eg likar å fortelja ei morosam historie. Sjølv om det går ut over ein eller annan, og særleg høgrefolk.

— Har du tru på borgarleg byråd i Oslo?

— Nei, for eg kjende både faren og bestefaren til han apekatten som no er formann i Høgre, Nybø. Faren var prost i Vanylven og sendt på Stortinget for Høgre. Men det var av di dei ville ha han ut or bygda.

— Det var du som fann ut kvifor oslofolk er så dumme?

— Ja, det vart ein veldig debatt då, straks etter krigen. For nede i rotasjonen i Verdens Gang var ein kar som var formann i Foreningen Oslo, eller noko sånt. Han kom med eit svar til eit føredrag eg hadde halde. Og så kom eg med eit svar til han. Slik auka det på, eg trur det kom inn to-tri hundre innlegg. Og 90 prosent av dei var einig med meg.

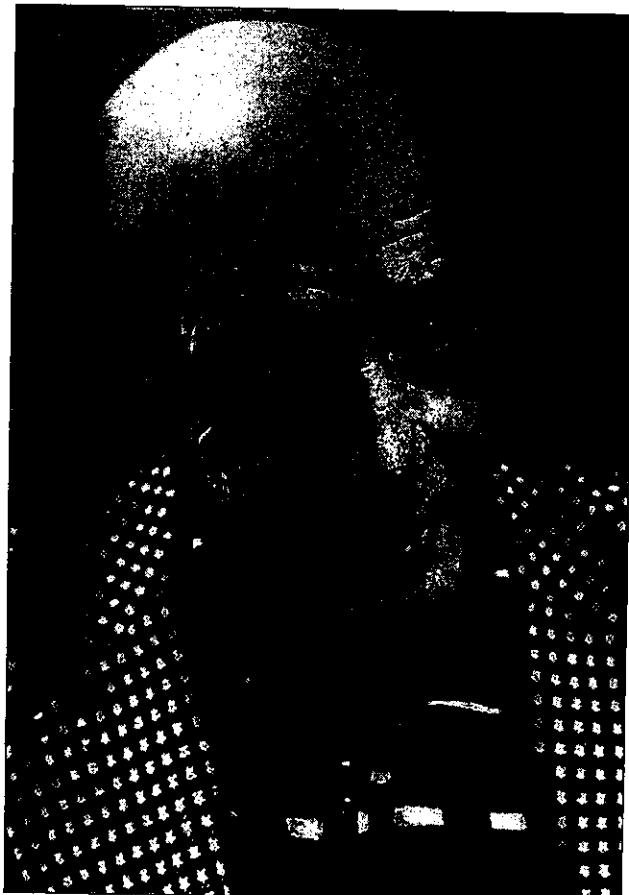
— Om kva då?

— At oslofolk var dumme, sjølvsgå. Poenget var at dei ikkje hadde kjennskap til sitt eige land. Dei visste ikkje skilnad på Vestlandet og Helgelend. Eg skulle heim på ferie og fekk helsingar med både til Helgeland og Setesdal og til Telemark. Og far min, han var gardstyr ned i Indre Enfold, som me sa, ei mils veg frå Moss. Så skulle han heim til Sogn juli 1914. «Å ja, det er der som krija e det», sa kjerringa på garden. Ein stor del av folket der hadde ikkje vore så langt som til Kristiania. Og far min var frå ei fjordbygd med sju, åtte gardar og bortimot hundre menneske. Men det fanst ikkje ein ungdom som ikkje hadde vore ute på skule i den bygda. Det var skilnaden på Vestlandet og Indre Enfold den gongen, i 1914.

— Har du inntrykk av at dei har lært noko på desse åra, oslofolk?

— Det kan ikkje vera stort, for det er ikkje meir enn ett år sidan Arne Skouen siterer den setninga i Dagbladet, om at oslofolk var dumme. Og sa seg einig. Men det er jo i grunn veldig få av dei som bur her, som er fødde i Oslo. Då eg var i redaksjonen i Verdens Gang, var der berre to. Og dei var mālfolk, Vegard Sletten og Bjørne Grav.

— Som for å stadfesta dette (at Oslofolk er dumme) blei han same år tilsett som politisk medarbeidar i Ver-

dens Gang», skreiv Per Vassbotn.

— Ja, eg skulle arbeida saman med Vegard Sletten. Det var ein god gjeng i VG den tida, i 48, med Hans Helberg, og Odd Eidem som herja på med sine mindreverdskompleks. Du veit han var jo oppe frå Hedmarka, Eidem. Og flau over hedmarksmalet sitt. Men så viste det seg at Alf Prøysen tente pengar på det. Odd Eidem hata Prøysen for det, så lenge han levde.

— VG stod i ein annan tradisjon då, enn avisya gjer no?

— Verdens Gang var jo avis for motstandersla. Gamle tobakksfabrikant Andresen åtte hus og presse etter Tidens Tegn, og det gav han til Verdens Gang. Andresen tolte ikkje Aftenposten på grunn av nazitida. Du veit, folk tinga framleis Aftenposten til hundane sine den gongen, så dei skulle sleppa å stå på tingarista sjølv.

— Korleis blei du Gula-Per?

— Var det i 54, tru, at eg hamna i Gula? I styret var det endeleg blitt fleirtal for å leggja om frå 1917-normalen til 38. Det blei jo eit spetakkel, sjølvsgå. Med Ludvig Jerdal, som du sikkert har hørt om. Han lever visst endå. Jerdal kom heim frå fangeleir i Tyskland og skulle bli redaktør i Gula. Men det var ingen som ville ha han, for dei kjende han. Difor byrja han i Dagen. Der passa han jo godt, meinte dei, men

det meinte han ikkje sjølv.

— Det var tevling mellom Gula og Dagen?

— Dagen vart jo skipa for å ta tingarar frå Gula. Redaktorane heitte jo Johannes Lavik begge to, ei tid. Den ene var brorson til den andre, så vidt eg veit.

— Du meiner det var Gula som forte lina vidare frå Dølen og Den 17. Mai?

— Ja. Då Rasmus Steinsvik døydde, ville kjerringa selja Den 17. mai til Gula Tidend. Gula blei stifta i 1904. Men styreformannen, han måtte snart slutte, for han var kontorsjet hjå Christian Michelsen. Gula var republikansk i 1905. Michelsen, han ville jo ha konge.

— Det var foresten ein engelsk rikmann som ei tid finanserte heile den nynorske pressa. Han heitte Johannes C. Bull og hadde ein propellfabrikk i Glasgow. Han finanserte Spegen i Trondheim og var med å skipa Sjøfartstidende. Han eigde elles ein stor del av både Dagbladet og Den 17. mai. Og ei tid dreiv han Gula Tidend for si elga rekning, gamle Bull. Det var frå 1909 eller 10 og fram til han døydde i 1912.

— Var han klin galen?

— Nei, han var på ferie på Voss, og der blei han så oppteken av mālsaki. Dessutan blei han fangeleir i Tyskland og kom heim frå Skjervøy. Men dei var som oftast takksame for det, etterpå.

— På norsk?

— På nynorsk, sjølvsgå.
 — Det skulle handle om deg og Gula. Om lina.

— Eg følgde no mykje godt den norske lina til Gula, den bygdepolitiske lina, venstrelina. Som det hevde seg på Vestlandet, der alle er venstrefolk.

— Vestmennene, kva forhold hadde du til dei?

— Vestmennene? Dei troppa opp på første årsmøte og laga ei helvetes brudlue. Så gjekk to eller tri av dei ut av styret, og sidan hadde me det fredeleg. Bortsett frå i 72, då eg gjekk inn for det som då heitte EEC. Då var det somme bondehovdingar som hissa seg litt opp.

— Tok du til vit sidan?

— Nei. Men Gula var jo omrent ein rådande som organ for nynorsk på den tida. Norsk Tidend var jo berre ein skugge. Då dei tilsette Ludvig Jerdal som redaktør i Norsk Tidend, gav dei bladet doodsstøtet.

— Dag og Tid vart vel øg ein konkurrent til Gula?

— Dag og Tid hadde ikkje på Vestlandet, hadde mest ikkje tingarar der. Dag og Tid var på den tida nærmast eit studentblad. Det blei for spesielt, for akademisk. Men eg var på det møtet som var grunnlaget for å stifta Dag og Tid. Og hadde ein føgt det programmet som Anton Beinset la fram, hadde Dag og Tid blitt eit godt blad frå første stund av. Eit blad for heile landet, skrive på nynorsk, men minst mogleg om nynorsk. Men i staden blei det langhalm. Og så hadde dei ikkje nokon stikk på forretningsforslå.

— Men det hadde då ikkje Gula hel-ler, på slutten?

— Då eg sluttet i Gula i 1979-80 var der pengar nok. Vanskane kom mange år etter det. Dei byrja visst med at 600.000 hadde kome på feil side av ein strek. Men eg trur rett og slett Gula vart for fannlaust. Det er verre enn lang-halm.

— Kva meiner du med langhalm?

— Lange artiklar. Det var ein gammal bonde som sa ein gong, han har forresten vore både stortingsmann og statsråd: «De må ikkje ha meir enn seks sider. For då er bladet nett heileg til å ha i gummistevlane». Etterbruk er ikkje noko nytt. I gamle dagar var det slik på Austlandet, at på ein liten gard, med ein liten familie, der hadde dei lokalavisar. Litt større gardar hadde Nazi-onen, som me sa i 1945. Men stor-gardane måtte ha Aftenposten, for dei skulle ha papir på do.

Seler Gula-Per. Ikke på Theatercafeen, men på kontoret som me for høyet har lånt av Dag og Tid-redaktøren. Og når redaktøren vil inn, banker han på og seier: «Unnskuld».

— Dei har kome seg mykje, redaktørene. Var du ein vrangpeis då du var redaktør?

— Eg trur ikkje eg var av dei verste. Det hende jo dei yngre journalistane blei forbanna når eg krølla saman dei store åndsverka deira, og heiv dei i papirkorga. Men dei var som oftast takksame for det, etterpå.

PS: Utskrive var dette intervjuet med Gula-Per elleve flak langt, ferdig sensurert.
 — Kutt ned til fire, sa redaktør Skjervøy.
 — Då blir Gula-Per noga.

Tore Stubberud i Dagens Næringsliv prøver å legge lok på debatten om forholdet mellom fri handel og naturens lover, skriv Olav Randen.

Olav Randen
er bonde.

PA TEPPET

Rik

Den amerikanske mangemilliarden Jon E. DuPont er blitt erklært sinnssyk og blir derfor ikke tiltalt i drapet på en amerikansk landstlag bryter.

Årsaken er at milliardæren ved forskjellige anledninger har erkla at han egentlig er sann av Jesus, den nye Dalai Lama, CIA's mest myttede rådgiver, den siste arving til den russiske tronen og arving til Hitlers rike, melder VG.

Det er åpenbart at for enkelte gjelder ikke det kjente ordtak at er bedre å være frisk og rik enn et fattig.

Solid bakgrunn

Aftenposten har til tider solid bakgrunn for egne oppslag. I går fø eksemplar var det attpå til to. Et om Frps Hedstrøm som seiler tilboret om grunnlaget til bilaget på lørdag, og en tanke om oppfølgingsom klagene om kupp-planer Wamvare, der UD uttrykker bekymring.

Som bilagets lesererindringer viser stor plass i Klassekampens mandagutgave, og vi kan i gang skylg i Aftenposten i avisas slagord:

Solid bakgrunn for egne men/er oppslag.

Godt

Dagbladet hadde ikke rå til all-laga og samla de sammen til hette oppsummeres med over skriften *God helg med Dagbladet*, der resultatet uteslades som:

økt interesse, med en jour tikk som er mer aktuell, kritisk substansiell.

Artikleren er forøvrig trykket Dagbladet forfattet av Dagbladens egen Markus Markussen.

Men sjeldsny skal man jo til...

Forsvarsstyrke

Senterpartiet legger fram et betydelig bekrifring over utluen av vernepliktene. Det virker som om regjeringen sikter til nedleggelse folkeforsvaret.

Lengs siden vi har hatt en Grønnerøska Sp – vi formodte burde være en faneasak...?

Stank

Avisen Dagens Næringsliv er mange som oppsummerer landsmøte som en for partitelt veldig afferre. Avisa er annet noe skeptisk til om kraftet om avvikling av fylkeskommunen vil være en fremragende stemmesaks i den kommende valgkampen.

Dessuten oppsummerer avisas:

«Hvordan Høyre skal kjøre frem denne saken så den vokser begeistring og sjement, står for de fleste gater. Samarbeid med Ser et, i den grad samarbeidet fortsatt har vært holdt klive, er direkte av dette ved

Her er åpenbart blårlagens Næringsliv helt på blårlaussens fremste motst: Olaf Lundteigen. Samarbeidet stinker.

Når tenking skal fornekta

Foto: NTB

Kuleleskapen i England er et eksempel på at naturen slår attende.

Vurderer om faktamaterialet og tankene der held og gjer sin egen, kritiske analyse av Setrengs tenking. Nei, tenkinga skal avvisast. Forsattar og utgiver av heftet skal hengjast ut for lesarane. Stubberud prøver det med med fire metoder.

Første metode er å plassere Setreng i dårlege selskap. Stordelen av lesarane av Dagens Næringsliv mislikar det norske. Dei oppfatter det å vere norsk som motsykkelt til å vere internasjonalt orientert. Difor gir Stubberud stykket tittelen «Norsk angst». Endå om Setreng bygger på materiale fra forskningsinstitusjonar verda over, og liknande synsmåtar kjem frå forskarar frå mange land. Attåt passar Stubberud på å få inn litt om EU-motstandarar som fryktar det ukjende, om norsk venstreargumentasjon for Berlins-murens fall og om totaliter tenking. Ikke i samband med resonnement, men som assosiasjonar som skal vise kva slags suspekte selskap Setreng befinn seg i.

Andre metode er å mistye. Setreng hatar turistar, skriv Stubberud. Og sjølv sagt er det stytgt og dumt å hate turistar. Lesar flest vil utan vidare få antipati mot ein som hatar turistar. Men Stubberud dokumenterer ikkje og kan ikkje dokumentere, for det finst ingen ting i heftet som gir grunnlag for ein slik påstand. Derimot finst ein analyse av turismen som spreiar av skadeorganisasjonar og sjukdomar.

Tredje metode er å stemple. Setreng er ein autoritær person utan verdnad for folk flest. «Setreng vil at alle skal bli

redde samtidig, og på kommando», skriv Stubberud. Setreng «synes å mene at de som ikke ser det felles beste bør bli behandlet nediante og med tvang.» Også dette er ille og hadde vore endå verre viss det var sant. Men eg har lese heftet grundig og finn ikkje snugg av grunnlag for slike synsmåtar. Og Stubberud berre pøstar, slik den kjenner som er veldig til å bløffe og som veit at stordelen av lesarane ikkje kjenner utgangspunktet.

Kome så langt i utdriftsforsøket har truleg Stubberud sett attende på åndsværet sitt og funne ut at ikkje alt var såre vel. No har eg påstått at Setreng er trøngsynt norsk, at han fryktar framtida, at han ser ned på folk, at han hatar turistar, at han vil at folk skal bli redde og at det skal skje på kommando. Men kanskje er det ikkje nok til at lesarane forsakar Setreng og alt hans vesen, har Stubberud mismotig tenkt. Då har han kome på ein fjerde metode, bannlysinga.

Utdrifting er vanleg i norsk presse, men bannlysing er sjeldsynt. Så vi kan undra oss kvar Stubberud fekk ideen frå?

Neppe frå den norrøne skikkelen med å reise nidstong mot det ein vil til livs, for han mislikar alt norsk. Og truleg heller ikkje frå den iranske ideen med fatwa, for han har knapt meir til overs for dette miljøet. Nei, europearen Stubberud må ha hørt inspirert av den katolske mellomalderskikkelen, der paven og hans nære underordna lyste folk som var på kant med kyrkja, i bann.

Men Stubberud er ein moderne mann og skriv i ei moderne avis. Han

Stubberud og
Dagens Næringsliv er dessverre
det typisk norske
i 1990-åra

påkallar korkje vreden til Tor med hammaren, til Gud den allmektige eller til Allah. Og han vil ikkje som ein avliden ayatollah at folk som spreier andre synsmåtar skal miste livet. Nei då, han er ein meir tolerant person og nøyseg med at dei skal miste inntekter og arbeid. Hans bannlysing lyder slik: «Indignasjonen bor ramme Småbrukarlaget som gir ut slukt totalitet toys. Måtte Gro og sjøffordhandlernes vrede ramme dem ved neste landbruksoppkjør.»

I dette siste får truleg Stubberud og Dagens Næringsliv det som dei vil, Gros vrede råkar nok Småbrukar-Noreg også ved jordbruksoppkjøret i 1997. Men ikkje ein gang Gros vrede mot småbrukarar er nok til å stoppe den tenkinga Setreng la fram i «Naturens nei». Til det er gulpslett og alle andre naturens skapningar for oppfinnsmøte overfor frihandelens herjinger. Og til det har tenking av dette slaget for stor kraft. Altså vil angst bli verande, angst for naturens reaksjonar hos vanlige folk og angst for profitens svikt hos Kåre Valebrokk og dei andre i Dagens Næringsliv.

Men vi kan diskutere og analysere kva som er typisk og representativt norsk. Den sjølvstendige, audmjuke og samfunnskritiske tenkinga til Setreng eller den lojalje, tankeavisande og bannlysende artikkelen til Stubberud? Eg skulle ønskt det ikkje var slik, men trur at Stubberud og Dagens Næringsliv dessverre er det typisk norske i 1990-åra. Sjovt om bannlysingar som nemnt enno er sjeldne i norsk presse.

Men kva om folk tek til

å tru at det skal gå slik?

Om dei tek til å engste

seg til at grunntrøkka i

dagens samfunn, alles

kamp mot alle, fri handel,

og profit til sterkester,

strik naturens lover?

Korleis skal dei gå til de-

møt med Dagens Næringsliv, med opp-

lagatalet, med redaktøren sin arbeids-

plass og aksjekigarane sine inntekter?

Huff og huff. Nei, dagens rådande ten-

ting må frysta, om det så inneber å

forkekte fakta og å avise analyse.

Til angestorfirvar har Dagens Nær-

ingsliv Tore Stubberud. I bladet 14.

september 1996, altså dryge to år sidan

heftet til Setreng kom i handel, skriv

han om heftet. Ikke på det viset at han

Grunntanken til
Setreng er at na-
turen slår atten-
de mot profitljag
og fri handel

JORDVÆRENE
DE NYE
MUTTEVARENE
MINNE PRATTER
KOMFYREN,
KJULESKAPET,
OPPVASK-
MASKINEN...

Jeg er full
av oppskrifter
nå...

Jeg er klar for
en omgang

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Endre og malrette boligbeskrivningen.
Senterungdommen vil gjøre det lettere
for ungdom og folk flest å eie sin egen
bolig, motivere verdiskapende virksom-
het framfor skattemotiverte investering-
er i eiendom, samt å styrke det kommu-
nale selvstyre.
For et

For at ungdom og folk flest lettere skal kunne eie sin egen bolig, går Senterungdommen inn for å avvikle all form for skattlegging av egen bolig. Dette innebærer at fordelsbeskatningen og den kommunale eiendomsskatten avvikles.

For å stimulere husholdningene og næringslivet til å styrke egenkapitalen i verdiskapende virksomhet, framfor å foreta skattemotiverte investeringer i

Ja til parallelutgåver, nei til språkkløyvde lærebøker

Av Landsmøtet i Noregs Mållag

Noregs Mållag ynskjer å halda oppe ordninga med språklege parallelutgåver med same omfang som i dag og går mot å utvida bruken av språkklyde lærebøker, både i ungdomsskulen og vidaregåande skule.

For at nynorsken skal vinna fram, må det vera mogleg å få nynorsken i bruk. Landsmøtet i Noregs Mållag meiner den beste føresetnaden for dette er at ein har full rett til parallelutgåver, det vil seie full rett til opplæring på eige mål. Landsmøtet kan ikke sjå at språkkløyvde lærebøker vil føra til auka bruk av nynorsk.

Rett nok vil språkkloyvde lærebøker gje-
ra at fleire bokmålselevar kjem i kontakt
med nynorsken.
Dette kan likevel vera eit tviegga sverd.
Røynslene til no tyder på at det like godt
kan føra til at fordommane

Dette kan likevel vera eit tviegga sverd.
Røysnlene til no tyder på at det like godt
kan føra til at fordommane mot nynor-

på boligeiendom må innskrenkes, mens formuesskatten på kapital reduseres. For å styrke det kommunale selvstyre må overføringene til kommunene være uavhengig av den enkelte kommunens avgiftsnivå. Et evt. bortfall av kommunal eindomsskatt må kompenseres i form av økte rammeoverføringer.

Dagens system innebærer ferdobbel beskatning av boligformuen. Senterungdommen vil forenkle og målrette beskatningen av boligformuen til kun å gjelde formuesskatt alene. Inntil den kommunale eiendomsskatten er avviklet, går Senterungdommen inn for at den kommunale eiendomsskatten endres til en flat kommunal avgift.

«fata mogana» fra re
trainnøkter som i pi
nomførbart. Det er
ansvarsfraskrivelse.

ELISABE

Krig og U

Hvorfor får kri alltid skylden?

Jeg er nøytral, men je
partene (serbere, kro-
re) er medskyldige
krigsforbrytelsene som er
flikten i det tidligere Jugos-
for alle partene er også sky-
bør ikke legges bare på ser-
ledere.

Slike krigsforbrytelser er naturligvis av alle alvorlige karakter.

For det andre: Jeg er ikke noen religion, men jeg har Vesten alltid gitt de kristne en filosofi.

Hikter mellom kristne og k
i verden.
Til og med når muslimer beg
overgrep mot kristne, forblir
ligvis tause...
Eksempelvis kan nevnes K
Sudan og Nigeria. Vesten er d
med å fordømme kristne ders
griper seg mot muslimer. Ko
Midt-Østen, tidligere
Tsjetjenia og Filippinene viser
ig.

Lever vi nå i en verden bare fra
ske interesser med støtte fra FN? Til og med Betlehem hvor Kristus ble født, er i dag muslims
rium.
Kan det være mulig for et kristent land som har et territoriumet hvor Muhammed er født? Så lenge Vesten fortsetter

sken blir styrkte mellom elevar og lærarar, og at målaarbeid i bokmålsstrok blir vanskelegare. Det er eit dårlig vederlag for nedgangen i nynorsklesnad for nynorskelevar.

Elevar med nynorsk som hovudmål møter stort sett bokmål over alt. Når over halvparten av tekstane i lærebøkene deira blir på bokmål, kan det raskt auka den store overgangen frå nynorsk til bokmål som vi alt ser i dag i ungdomsskulen og den vidaregåande skulen.

Landsmøtet i Noregs Mållag ser på forsøket med språkblanda lærebøker som ein freistnad på å spara pengar. Kortsiktige økonomiske vinstar vert såleis vurderte som viktigare enn sentrale menneskerettar som å få lærebøker på sitt eige mål.

Landsmøtet

Landsmøtet er spent på kva forskingsprosjektet i Trondheim kan læra oss, og bed difor styret ta opp denne sakat til breidrøfting i organisasjonen det kommande året.

Vellykket seminar

Norsk språkråds forslag om å tillate "norsk" skrivemåte for endel engelske ord har fått behørig omtale i pressen; både redaksjonelt og i leserinnlegg. Får Språkrådet som det vil, skal vi altså kunne boltre oss med å skrive "spreie ketsjup i snakkbaren" og mye annet gøy. Såpass mange har allerede harselert over Språkrådets "fornorskning" at jeg ikke skal falle for fristelsen.

I midten av mars arrangerte vi et seminar - i samarbeide med Det Norske Akademi for Språk og Litteratur og Bergens Riksmålsforening - med titelen *Språkrådet på ville veier*. Foredragsholdere var professorene Finn Erik Vinje, Dag Gundersen og John Ole Askedal, forfatteren Erik Fosnes Hansen og Aftenpostens kulturredaktør Per Egil Hegge. Blant de rundt 100 seminardeltagere var filologer, folk som lever av at andre leser deres språk og andre språkinteresserte.

- Hurtigtrykking
- Originalfremstilling
- S/H kopiering
- Fargekopiering

WEBERG'S
Boktrykkeri & Idéloft
Weberg's Boktrykkeri A/S, Pilestredet 1, 0180 OSLO
Trykkeri: 22 42 86 43 • Idéloft: 22 42 85 71 • Fax: 22 42 73 94

OSRAM
Kvalitet som lyser

Titelen på seminaret falt ikke i god jord hos alle. Troen på rådets ufeilbarlighet er visst fortsatt stor i enkelte kretser. Forfatteren Erik Fosnes Hansen klarte også å hisse opp enkelte da han kalte rådet en tilfeldig sammenrasket forsamling og et loppesirkus. Ikke særlig dannede å bruke slike betegnelser kanskje, men heller ikke noe å bli sår og fornærmet av. Fosnes Hansen tok opp grunnleggende spørsmål som Norsk språkråd selv burde tatt opp for lenge siden: Bør vi i 1996 ha et organ som Norsk språkråd, og i tilfelle hvilke funksjoner skal et slikt råd ha. Vi trenger ikke ligge forut for vår tid for å være enige med Fosnes Hansen i at "nemnd"-kulturen var mer politisk korrekt tidligere i dette århundredet enn idag. Kanskje ville det vært bedre at frittstående akademier normerte våre målformer?

Som det også ble påpekt på seminaret, har norsk språkdebatt ikke sjeldent dreiet seg om stavemåter. Den seneste normeringsanbefalingen fra Norsk språkråd blåste igjen liv i stavdebatten. Anbefalingen bidro neppe til å gjøre språket bedre eller til å øke språkinteresse og språkbevissthet.

Mars-seminaret ble alt i alt meget vellykket, og både seminardeltagere og andre kan glede seg til å lese foredragene når disse foreligger i bokform i løpet av forsommeren.

Til høsten er det igjen tid for landsmøte i Riksmålsforbundet. Møtet er berammet til lørdag 12. og søndag 13. oktober og vil også denne gang bli avholdt i Oslo. I tillegg til de ordinære landsmøtekartet, vil det under landsmøtet også bli en seminardel. Emnet for årets landsmøteseminar blir sidemåsstilen. Vi håper at flest mulig medlemmer vil delta på landsmøtet og seminaret, så reserver disse dagene allerede nu!

Kommentaren

Trond Vernegg
Formann i
Riksmålsforbundet

Språkrådets bidrag til vårt fond av ufrivillig norsk humor er blitt tilbørlig verdsatt og kommentert i de siste par måneder, endog så utvetydig at det har fått skygge for en prosess som øyensynlig er ved å utvikle seg på den andre siden av målgrensen. Vi hverken kan eller vil blande oss inn i hva som der foregår, men konsekvensene kan på sikt komme til å berøre oss. Litt ute i bladet har vi derfor gitt plass for et innlegg fra "vestmannahold" som illustrerer en gryende erkjennelse av at samnorskvangen og bokmåliseringen har vært drepende for den rene nynorsken. Og man minnes en tidligere formann i Noregs Mållag som begynte et innlegg på et landsmøte med ordene *eg bed om orsaking av di eg talar nynorsk.*

Som sagt: Dette angår oss ikke direkte, og vi skal ikke skifte sol og vind mellom partene, men vi skal som vår private oppfatning få hevde at nynorskens mulighet til å overleve som levende språk ligger i at det makter å hevde sin egenart. Dette sprogs motstandere kan neppe på sikt ønske seg en bedre forbundsfelle enn den tilnærming til bokmål/riksmål som et flertall i Mållaget later til å bekjenne seg til. Den "danske" endelse *het* blir eksempelvis rotorsk ved hjelp av en diftong, som gjør kjærleik om til kjærlighet. Slike kunstgrep vil måtte føre til at målungdom i økende utstrekning vil spørre seg om hvorfor man ikke skal gå helt over til standardnorsk, dvs. bokmål/riksmål. En tydelig grenseoppgang mellom sprogene vil dessuten føre til at mulighetene for *interferens* – sprogblanding – reduseres, hvilket ikke minst innebærer en pedagogisk lettelse. Hvordan situasjonen er innenfor nynorskleiren idag belyser formannen i Vestlandsk Mållag ("Vestmannen" 2/96) ved å nevne at det *høgnorske rekkekjefylgia* idag kan skrives på ti forskjellige måter. Og sier han likeledes, "Dette virvaret vart spreidd gjennom offentlege tvangs- og terrorordlistor". Så langt, så langt fra godt.

Høgnorsken – den konservative, vestnorskfarve-

te skriftnormal – fører sine aner tilbake til Ivar Aasen, som døde for hundre år siden år. Dette "jubileum" vil bli markert utover året på mange måter og steder, og blant de første finner vi nes-ten selvsagt Norsk Språkråd. Det har viet hele Språknytt nr 1/96 til Aasens minne, med utvidet sidetall og omslag i farver av Ludvig Eikaas. Et helt lite "festskrift" er det blitt, hvor forskjellige forfattere belyser ulike sider ved *han Ivar*. Femten kroner koster det i utsalg, og de penge-ene er vel anvendte om man bestiller det fra Språkrådet. Vi håper også at vi i et senere nummer kan få gi vårt besv med. Få nordmenn har etterlatt seg et livsverk som har fått så store og fortsatt aktuelle virkninger. Andre virkninger var Språkrådets Dag Gundersen inne på i en artikkel om allusjoner i de faglitterære forfatteres blad "Prosa", og vi siterer (med full honør til forfatteren): "For å skjonne det en blir utsatt for i den daglige informasjonsstrøm, kreves det at en har et bredt og dypt grunnlag i litteratur og annen kultur og i allmenne kunnskaper.. Kan en regne med at når f.eks. utenatlæring er blitt så avleggs at mange knapt kan første vers av "Ja, vi elsker" og aldri har hørt om "Millom bakkar og berg" (Han Ivar igjen! red.)? Og: Må vi som kjenner disse allusjonene, holde opp å fargelegge språket vårt med dem, fordi det er bare er vi, et synkende mindretall, som kjenner dem?" Et meget vesentlig spørsmål, og takk for at det ble stillet. Takk for et annet spørsmål går til vise-kunstneren Øystein Sunde, som i et NRK-intervju før påske utleverte den overdrevne dialekt-bruk. Han skilte tydelig mellom norsk brukt i vanlig skrift og dialekt til hjemmebruk. Det mest hårreisende eksempel på norsk dialektal tåpe-lighet fant han på Bergverksmuseet på Røros, hvor opplysningsskiltene var skrevet på det lokale, ikke lettforståelige lingo. Og med disse eksempler hentet fra dagens virkelighet går vi inn i sommeren og de varme løfters tid. Noe frysende ønsker vi velkommen til en tross alt håpets årstid, i vissheten om Riksmaalsforbundets fort-satte vekst.

Redaktørens linjer

Iver Tore Svenning

Iver Tore Svenning

DEI VAR IKKJE GJENOMSLAGSKRAFTIGE NOK

Jan Terje Faarlund hev ein kronikk i Dagbladet 20.08.1995. Han skriv um Knud Knudsen som døydde for hundre år sidan. Hovudsynet til Faarlund er udiskutabelt. Bokmålet er noko heilt særnorsk. Men Faarlund skriv også at :" Når vi samanliknar resultatet av Knud Knudsens arbeid med resultatet åt hans samtidige, Ivar Aasen, står det vel ikkje til å nekta at Knudsen fekk sterst gjennomslag for sine målpolitiske idear."

Dette er ei ytring som kallar til ettertanke. Både Knud Knudsen og Ivar Aasen gjorde mykje til å reformera og revolusjonera den norske målstoda. Dei levde på same tid, dei hev vorte utsette for noko umfattande målpolitiske og faglege dryftingar og arbeidi deira kann tolkaast ulikt. Samspellet millom deiim kann ikkje undervurderast.

Det viktigaste argumentet for Knudsen er då som no at Knudsen la vekt på det landsgyldige talemålet, bokmålstalemålet, det danske målet med norske uttale. Knudsen vilde norske opputtalen av standardtalemålet. I den grad standardtalemålet i bokmålet stand ved lag i dag, kann vel Knudsen segjast å ha vunne fram.

Men nett i dette spørsmålet kann me spora ein motsetnad. Det hev vorte hevd at Knudsen nyttar det landsgyldige talemålet som ein taktisk framgangsveg. Knudsen vilde eigenleg fremja det mest utbreidde talemålet i landet. Han vilde tufta mit særnorsk skriftmål på eit fleirtalsprinsipp. Knudsen sette opp eit ettermåten umfattande program yver former som burde koma inn i dansken etter kvart. Det landsgyldige talemålet hev nok vore ein avgjerande premissleverandør for norsk språknormering. Her hev Knudsen vunne fram, men fleire av uppnorskingsframleggj i hans hev ikkje vunne fram. Ein kann undra seg yver om det var ei sjølvmotseggjing hjå Knudsen millom det landsgyldige talemålet og uppnorskingsframleggj. Nokre av uppnorskingsframleggj hans hev ikkje sliege gjennom p.g.a. protestar frå dei som nyttar standardtalemål. Knudsen greider ikkje fullt ut å samma fleirtalsmålet (formverket i dialektane) med standardtalemålet, den landsgyldige uttalen av bokmålet. Knudsen kann takast til inntekt både for dei som vil ha mit moderat/konservativt bokmål og for dei som vil ha eit radikalt bokmål. Dei som argumenterer for eit radikalt bokmål og tek Knudsen til inntekt for det, må kunna underbyggja at det var tankane til Knudsen som forde fram til rettskrivningsreformi i 1917 og målbrigdet i 1938. Dei som argumenterer utfrå eit moderat/konservativt standpunkt må underbyggja at Knudsen trass i dei ekstreame uppnorskingsframleggj framfor alt vilde byggja på standardtalen. Dei sistnemnde vil understreka at Knudsen vann fram i 1907 og at rettskrivingane som kom seinare bygde på Knudsens prinsipp um den landsgyldige daglegtalen.

Ivar Aasen ser ikkje ut til å ha interessera seg like mykje for å fremja norsk uttale av det danske målet. Ivar Aasen la derimot fram ein sammennar yver dei norske målferi. Dei norske målferi fekk dimed ein heilt ny status. Mange forfattarar hev kjent seg tvanga til å taka umsyn til det folkelege talemålet. Dei hev nyttia dialektinnslag i bokene sine til avvekling med bokmål. Dette hadde ikkje vorte på langt nær sa aktuelt, um ein tek umsyn til Ivar Aasens landsmål. Ivar

Aasen hadde dei særnorske målelementa på si side, men han hadde ikkje noko landsgyldig talemål. Det hadde Knudsen. Her finn me ein svært viktig hovudskilnaden millom Knudsen og Aasen.

Knudsen vilde reformera det danske målet, men kunde han ha uppnådd like mykje utan landsmålet til Ivar Aasen? Det er i allfall grunn til å tru at dei vitskaplege arbeidi til Aasen skunda fram og motiverte uppåorskningi av dansk. Dessutan var Aasen sjølv med på å fremja uppåorskningi av dansk meir beinveges. Han gjorde seg arbeidd som språkkonsulent for sume av dei norske som skreiv på dansk. Knudsen var velviljig til dei vitskaplege arbeidi Aasen la fram, men han mente at Aasen gjekk for langt. Ein kann spyrja seg om Knudsen berre var ein av dei som kritiserte og vilde moderera Aasen eller om Knudsen hadde eit program som kunde ha vunne fram på fritt grunnlag. Dette kann me aldri få noko endelegt svar på. Eit anna viktig spørsmål er kva som kann reknaast for upphavet til den særnorske språkplanleggjingspraksisen? Og kor mykje Knudsen påverka denne praksisen gjenom livsverket sitt?

Dat kann vera freistande å peika på at bokmålet hev sterst utbreidnad i dag. Men me kann ikkje gløyma at bokmålet hev vorte prega av nynorsk. Dei som skriv bokmål hev henta medviten og umedviten innngjevnad fra det nynorske skriftlivet, fra kjennskapen til dei norske dialektane og frå nynorsk standardtale. Dette er til vinning for Ivar Aasen, enda um han hadde liti tru på ei slik uppåorskning. Men dat kann sjølv sagt tolkaast som ei vinning for Knud Knudsen òg.

Lars Bjarne Marey, Eliasmarken 14, 5034 Laksevåg, formann i Vestlandske Mållag.

Norsk mål eit levande alternativ

Helge Sandøy skriv um anbeheitelse-saki i Bergens Tidende 12 februar. Han finn åt målfolk som snakkar um norskdanske ord. Han forsvarar framleggi frå fagnemndi med tilvising til Vogt-tilrådingi. Dessutan freistar han å svara på påstandar um at framleggi til einskildord som skal tillatast i norsk vil føra til fri flyt av ordtilfang frå norskdansken.

Målrørsla gjer ein durabeleg bommert med å snakka um norskdanske ord når ein dryfter ord som betale og krets osv. Ein skapar då ein identitet eller allianse mellom folkemålet og norskdansken imot norsken og norsken vert lett ståande att for seg sjølv som eit bokspråk. I all offensiv argumentasjon for norsk legg ein vekt på at det er samsvar mellom talemålet og norsken. Da bør ein også ta det argumentet ålvorleg når ein normerer språket,dvs. vurderer kva ord som skal inn i ordbøkene,hevdar Sandøy.

Etter mitt syn ser Sandøy suverent burt frå skriftmålstradisjonen. Han tek ikkje umsyn til at folks uppfatning av språk i høg grad er styrd av skriftmålstradisjonen og ikkje av talemålet.

Eg meiner at norsken må verta eit levande alternativ til norskdansken. Kva meiner eg med eit levande alternativ ? Eg meiner at byfolk som nyttar norskdansk i dag skal uppfatta det som knot å skriva norskdansk. Skriving er den mest systematiserte formi for normering som finst,om ein ser burt frå rein talemålsnormering. Når byfolk skriv, godtek dei norskdansken som ideal. Det påverkar talemålet deira. Det er knapt anna enn tilvising til og undergjevnad under skriftmålet som fær moderne byungdom t.d. til å taka det norskdanske ordet hvilken i munnen. Norskdansen er levande i kraft av talemålsidealet. Norsken hev ikkje noko talemålsideal. Difor er ikkje norsken eit levande alternativ. Me treng ein sams vilje um å hevja fram skriftmålsdrag i talemålet,og ein treng folk som ser på norsken som eit ideal for talemålet og for den personlege målbruken sin. Med talemålslina til Sandøy vert norsken eit bokspråk !

Å tru at folk kann velja seg fram til eit språk som ligg under for norskdansken,utan at ein diskuterar korleis ein skal skapa eit levande alternativ er daudfødd. Me målfolk som snakkar um norskdanske ord skapar ikkje ein allianse millom “folkemålet” og norskdansken. Me slær berre fast eit faktum. Det er ein ting å leggja vekt på det norske i talemålet til folk når ein

argumenterar for norsken. Det er noko heilt anna å segja at visse delar av dei ordi som folk nyttar i daglegtalen undet press frå norskdansken må inn i norsken.

Når bygdefolk skriv norskdansk skjer mykje det same som med byfolki. Og når bygdefolk og byfolk les norskdansk fær dei tilfang til den normaliseringi som ber til når dei skriv. Folk tenkjer ikkje på at at det norskdanske idealet påverkar skriftmålet deira. Men det skjer, og det er med på å gjeva oss meir språk som er likt norskdansen, og det tener ikkje målrørsla. Det er først når ein støyter på folk som nyttar norske ord og norske former at ein stussar. Då kann ein endra vanar og språkhaldningar. **Dersom me ikkje tør hevda norsken når norsken vik av frå norskdansen, og å hevda sernorsk målgods heilt ut, gjeng det tråare med målreisingi enn det treng gjera.**

Skriftmålet er styrd av tvang. Skuleelevar kann ikkje velja kva som er rett språk. Dei vert styrde av tavlespråket til lærarane eller etter det dei kann finna ut gjennom skriftleg tilfang som t.d. ordbøker og ordlistor. Er elevane i tvil må dei triva til norskdansen. Når fagnemndi vil sleppa til ord på -else sluttar folk å bry seg um norsken. Det kann verta lagnadtungt. Å visa til ei frekvensordbok er mangelfullt på minst two måtar. Utvalet til boki inneheld berre visse delar tekst. Ordtarfanganget hev vore lite eller ikkje normert fyrr Venåstilrådingi, difor veit me lite um kva ei slik normering vil få å segja i lengdi.

Aasen-tradisjonen i norsk målreising bygde på friviljug tilslutnad. Dei som ikkje vilde fylgja Aasens purisme hadde fritt fram, men det var den puristiske lina som skapa brennhug for målsaki. Uppmodingane og tilrådingane frå førande meiningsdanarar i målrørsla studde upp um den puristiske lina. I all den tid norsken hadde framgang i skulen var den puristiske lina i målreisingi mest einerådande. Dei kreftene som såg meir skeptisk på å driva målrøkt var ikkje sterke nok.

Sandøy meiner det er feil å snakka um fri flyt av norskdanske ord etter dei two framleggi frå fagnemndi. Han viser til Venås-tilrådingi. Ho vart vedteki som mandat for fagnemndi i 1995. Fagnemndi fylgjer berre upp Venås-tilrådingi, segjer Sandøy. ”*Viktigaste retningslina er at ein skal ta opp vanlege folkemålsord, og særleg slike som ein ikkje lett kan sjå skal vere “ikkjeheimlege” ord. (jamfør krets og løfte.)*” Men ein skal “leggje vekt på kor sterkt dei står i

talemålet," heiter det i tilrådingi. Det hev fagnemndi gjort, og ordi det er gjort framlegg om er levande dialektord i stordelen av landet, t.d. antyde, befolke, evvinneleg, kjedeleg, krets, løfte og strebe. Derimot er det ikkje gjort framlegg om beferde, besvær, Luther, segne, skjød osv. fordi dette er ikkje ord som står sterkt i folkemålet, hevdar Sandøy..

Kor mykje det hev havt å segja at Venås-tilrådingi vart sett opp som formelt mandat for fagnemndi, skal eg ikkje ha sagt. Men Venås-tilrådingi hev kor som er vore premissleverendør for normeringi sidan ho vart fyrehavd på årsmøtet i språkrådet i 1984. Det er dessutan ei kjenngjerning at det ikkje var fleirtal i fagnemndi for å tolka Venås-tilrådingi slik som Sandøy gjer no fyrr i 1996. Då kom det inn representantar som er meir opne for å sleppa inn norskdanske ord. Det er ti år sidan det vart gjord framlegg um so mange norskdanske ord som det no er snakk um. Fagnemndi av 1996 fører oss soleis inn i eit målpolitisk lineskifte. Det nyttar det ikkje å snakka seg burt frå.

Etter mitt syn må det vera upp til norskmålsbrukarane, serleg viktige meiningsdanarar, å visa at norsken er eit levande alternativ til norskdansken. Då vil det verta tydeleg at det målpolitiske lineskiftet til fagnemndi av 1996 er ei avsporing.

Lars Bjarne Marøy

Eliasmarken 14

5034 LAKSEVÅG

I kritikken sin i Klassekampen 7. januar syner professor Jan Terje Faarlund ei forvitneleg evne til å projisera eigne fordømar på røynda, skriv Hans Olav Brendberg.

Hans Olav Brendberg er gerdbrukar.

PA TEPPET

Skolefjernsyn

Hvis avisfolk lager dårlig avis kaller vi den skoleavis. Hvis fjernsynsfolk lager dårlig fjernsyn, kaller vi det for skolefjernsyn. *Trotto Libre* på NRK1 i fridag var i beste fall SFO-fjernsyn i verste fall barne-TV. Makan

Bind

Vi ønsker de kvinnelige deltagere lykke til i Nagano, skri Libresse i en diger tosiders an nonse i VG sondag.

Av eller annen grunn har aldri trodd at kvinnelige toppidrettssutøvere har menstruasj

Faarlunds «antagelse»

E G tydar òg sterkt på at den retoriske modellen Faarlund legg til grunn for sitt liberalistiske normeringssyn held. Faarlund framstiller dei som om saki er at nynorske målfører endrar ordtilsfaget raskt, og at nynorsk rettskriving må tilpassa seg desse endringane for ikkje å komma ut iakut med den historiske utviklinga. For vel hundre år sidan, då Aasen hadde gjort ferdig normeringsarbeidet sitt, fanst altså ikkje ord som forbyttelse, ferdigkeit og følelse (Faarlund sine døme) i målfører, men Språkrådet må ta utgangspunkt i ein grunnleggande amnleis røyndom når ordtilsfaget skal normerast 100 år etter Aasen; i mellomtida har desse ordi fått gjennomslag.

Eg vil hevda at denne modellen, den vanlege i argumentasjonen for liberalistisk reformstrev andysver nynorsk rettskriving etter 1938, i all hovudsak er rein myteskaping, og vitskapleg verdlaus. Mange av desse ordi hadde allmenn utbreiing på Aasen si tid, og eit etterfeste som -heit utgjorde ei stor ordgruppe i alle norske målfører den gongen.

Argumentasjonen om å «tilpassa seg historiske endringer» heng soleis ikkje fagleg på grep: Det «nye» ein vil ha inn i nynorsknormalen har jo vore der heile tidi. Det er ikkje målfører, men språknormerarane, som har endra seg. Men denne retoriske modellen har oppstått historisk for å stett trøngten til norske språkreforatorar. Dei store rettskrivningsreformane i 1938 og 1959 hadde i liten grad demokratisk legitimitet i den nynorske folkerørs. Det visste normerarane — men i eiga sjølvbilete kompenserte ein dette med at ein hadde historia og vitskapen på si sida. For å få reknestykket til å stemme måtte ein finna opp «historiske» endringer i målfører som ikkje let seg påvisa empirisk. At kombinasjonen av å ha god bør frå historias vind og oppslutning hjå «eksperter» var betre enn demokratisk legitimitet, var ei tenking som låg i tidi — me finn henne att i industrialiseringa av Sovjet og i Gerhardsen sin nordnoregplan.

Det spesielle med norsk språknormering, er at ein slik tankemodell har overlevd, og framleis i stor grad er tengegjande. På nynorskda luktast reformstrevare med å tvinga hovudstraumen av skrifttradisjonen i ei ny lei, og skapte soleis den «historiske utviklinga» dei sjølv la fram som ei slags naturlov. Sjølv om det første hundreåret til nynorsk skriftspråk var prega av eksperimentering og mangel på festna

Tilrådingane fra Språkrådet har starta nok eitt ordskifte i målførsla.

Arkivfoto Klassekampen.

skrifttradisjon, har nynorsken difor truleg endra seg meir dei siste 40 åri enn dei fyrtse 110.

Det som held nynorsken oppe som språk, er ser preg og identitet. Det kostar litt å vera skriftspråkleg minoritet i eit bokmålshav. Folk er viljuge til å bera denne krossen — til dels med entusiasme — så lenge ein synest nynorsk språk gjev høve til å uttrykka noko bokmålet ikkje kan uttrykka — altså skilnad. Men kan vi ta serpreget for gitt? Opplysingi av purismen i ordtilsfaget gjev grunn til å tilva.

Purismen er ikkje noko sersyn ved nynorsken — ein finn att fenomenet i dei fleste nyestablerte skriftspråk eller hjå pressa språkminoritetar (i veletablerte, store språk som russisk og engelsk vil purisme vere uvanleg). Ikke er den nynorske purismen spesielt streg heller, om ein domes samanliknar med Færøyane, som hev eit like gamalt skriftspråk, ein parallel situasjon når det dølt dansk gjennomslag i målfører og eit stort «sproglig trykk» frå dansk.

Eg trur grunnen til purisme hjå kulturelle minoritetar beint fram er at han er ein naudsynt del av vernet kring eige ser preg over tid. Den offisielle avviklinga av nynorsk purisme demoraliserer oppslutninga om nynorsken. Over tid opplever mange — både nynorsk og bokmålskrivende — utvikling i nynor-

sken som eit tap av det serpreget som jo er poenget med å nyta og utvikla språket. I den fyrste fasen, etter 1938, godtak mange at ein måtte tolka tap i ser preg, for å vinna nytta fotfesti i nye landsdelar. I dag verkar framhaldet av opplysingi einast oppfisla.

No kan det tenkjast fleire modellar for språkpurisme. I alle språk vil det vera slik at ein elite i praksis formar hovudstraudaum av eit språk. Detta vil til ein viss grad vera ein fagleg elite, men først og fremst er det snakk om profesjonelle skrivande i etablert litteratur og presse, og ikkje minst i forlaga. Offisiell språknormering vil berre i liten grad kunna styra denne eliten — det har vi rike rystas for i Noreg. Ein kan soleis tenka seg ein fungerande purisme bygd på ein liberal rettskrivningspolitikk, der «språkelite» i stor grad legg på seg sjølv å utdypa serpreget til minoritetspråket og å halda i hevd eige, tradisjonelt og sermerti ordtilsfang. «Folk flest» kunne i ein slik situasjon sleppa ordlistetvang og forbod, og i staden sto seg til hovudstraumen i ein puristisk skriftkultur.

Stoda i nynorsken er derimot i stor grad motsatt. I hovudsak vil språkelite utmerka seg ved å vera avangardistisk antipuristisk og liberalistisk — rett nok er bakgrunnen for dette litt ulik i fagelen (det tradisjonelle sammorskhege-

moniet i fagmiljøa) og i litteraturen (68-generasjonen sitt opprør mot all tyngjande tradisjon). Unntaket er truleg journalistane: Journaliststanden i regional og lokal presse på Vestlandet gjer eit stort arbeid for å halda i hevd nynorsk som serprega skriftkultur. Motsett journalistane har det eine dominerande nynorskforlaget i lang tid utmerka seg med ein privat, anti-puristisk normeringspolitikk.

Den absurde situasjonen i nynorsk skriftkultur er soleis at den nynorsken som i stor grad nyttar den valfridomen i liberalistisk rettskrivningspolitikk har gjeve, i hovudsak er «etit elitespråk for profesjonelle skribenter og ei serintresse for sagfilologar» (Faarlund sin skrekkevisjon for ein puristisk nynorsk på folkemuseum).

«Forbodsproblem» i nynorsk er soleis berre den utilskje sideverknaden av språkelite sin liberalistiske fridomsdryking: «I Stedet for at Byrden av Sprogenes Ulikeghet skulde falla paa en enkelt Stand, som netop hadde den bedste Leilighet til at tænke paa slige Ting, i denne Byrde kommer til at falla på selve Folket, paa den tuseinde Gange større Almue, som allermest kunde trønge til en Lettelse og ialfeld til Befrielse fra unedig Moie» (Sitat Norsk Grammatik av Ivar Aasen).

Det finst ikkje enkle løysingar på dette — beller ikkje kunstigrep i rettskrivingi. Når språkrådet sit og avgjer ord eitt for eitt — og let leiarane avgjera med dobbeltrøyst — gjev det ikkje anna ein i vilkårlig språknormering. Dagens absurde system er at ein lyt pugga ei liste med ord som er «lovt», for å kunne nyttja «fridomen» Venstilstillrädingi gav. Tragikomedien vil berre ta eit steg vidare um den nye tilhåndingi vert vedteke: «Læringsmetoden» her må vera å pugga ei liste med ord som ikkje er lov å skriva. I sanning ein merkeleg måte å læra eit språk på! Alternativet er jo om den som har vippa røystinga har motteke ei eller onnor form for hogare openberring når han skilde millom gode og mindre gode ord, slik at ein gjennom meditasjon eller hon kan tileigna seg dette høgare medvitet.

I tilfelle ville det sjølvsagt vere svært interessant, og mange problem kunne vere loyste. Om ikkje vonar eg Faarlund sjølv innser det uhaldbare i å hangla vidare langs den sjølvmosteide vegn norsk språknormering har vore inne på lenge, og tek seg til å reisa et støre ordskifte i ulike miljø på nynorskida for ein gjer vedtak i eit forum som er i ferd med å bryta ned sin eigen legitimitet som normgjevar.

Hovedstad

Norge bør splittes. Oslo bør ikke lenger vere Norges ene hovedstad. Nye hovedsteder i være Bergen, Tromsø, Kristiansand og Trondheim, sier ambassaderåd Sverre Jervell til Dagbladet.

Vi i Oslo vil ikke ha det minste imot å dele ut enkelte departementer og andre offentlige institusjoner til andre byer i land. **fru Ferner** det, men siden det bare er fire medlemmer av kongefamilien, hvordan har Jervell tenkt å føre disse på fem hovedsteder? Hvilkvin kan tenke seg å få prinsesse Astrid fra Ferner som statsoverhode?

Gross og gru.

Slanking

Anne Kristin (41) har tenkt på vekten sin i 25 år. Til sammei har hun gått ned 100 kilo, men veier mer i dag enn da hun starta slanking, skriver Dagbladet.

Visste ikke om nedleggelse men de skal spare penger, sier en nemodig Sverre Holm. Postkontorer legges ned, barker legges ned, sykehus legges ned, gardsbruk legges ned og jernbanestasjonar legges ned. E det ingen som kan stoppe NSB.

Hilsen seks siste Sesam-beboere.

Clinton

Bill Clinton skrev et pinlig kapittel i amerikansk historie da han som USA:s første president i går måtte forklare seg om Paula Jones sexskangler mot ham, skriver Dagsavisen sonda.

Ja, det ville vært underlig om Paula Jones også hadde anklage tidligere presidenter for å dra ned buksene på hotellrommene

Argumentasjonen om å «tilpassa seg historiske endringer» heng soleis ikkje fagleg på grep:

Det «nye»

ein vil

ha inn i ny-

norskno-

men har jo vore

der heile tidi

SPISERHJELL DAG TO...

ETE SPISE TYGGE

SHATT GOMLE

TYGGE

SPISE

TYGGE

SHATT

TYGGE

folk med en annen hudfarve i Norge mulighetene til å få barn.
Hjem har vi egentlig grunn til å være redd for?

Språkutvikling

Ordtarfanganget i nynorsk

Av professor Jan Terje Fossum

even-
en-
slime-
em.
er-
orge!
met
t
alk
rite
n
evil
er-
lat
es-
-
tei
age
De

I eit innlegg i Aftenposten den 2.1. kritiserer fyristeamanuensis K. E. Steffens eit framlegg som fagnemndå i Norsk språkråd nettopp har vedtekt. Framlegget går ut på godta i nynorsk «alle ord som er vanlege i naturelleg norsk folkeleg taletmann» (med ein del viktige unntak, som Steffens og nemner). Vedtaket går langt i høve til tidlegare normering av ordtilføring i nynorsk, men fagnemndå meiner at det no er nødvendig og på tide å komma vidare i debatten om og praksisen omkring dette problemområdet. For et grunnelev dette synet, lat meg rydda unna nokre vanlege misforståingar, som heller ikkje ein kompetent språkmann som Steffens er heilt fri for.

• A -godtla- eit ord er ikkje det same som å -paby- det. Det vil berre sei at Språkrådet kan godkjenna ordlistar som innhekk dette ordet. Det vil igjen sei at skolelevar ikkje bør få feil om dei nyttar ordet i skriftlege arbeid

• A -goda- et ord er heller ikkje nödvendigvis det same som å «tilra» det. I nynorsk som i andre levande bruksspråk finst det ulike stilinna og kvalitet på språkbruken. Janvei som eit ord som *forbrytelse* skal vera ein del av det nynorske ordtilfanget tordi det er det det faktisk heiter i dei aller fleste variantar av norsk talemål. også tilfeldig folk som skriv nynorsk, vil ikkje det seia at det er det *einaste* ordet for dette omgrepet, og heller ikkje nødvendigvis det *beste*.

- Dei nye orda som eventuelt kan godtakast etter dette nye prinsippet, t.d. ikkje inn først og fremst ord i ein stikkjelde, men ord i dei finst i

norsk folkeleg taalemål, såleis kan ein godta *ferdighet* og *følelse*, men truleg ikkje *beriktigelse*. Sjølv sagt er norsk taalemål sterkt påverka av bokmål, det er ikkje til å unngå ettersom dei to måla lever side om side i same samfunnet.

Da er vi ved det viktigste i denne debatten og i innlegget til Steffens: Kor langt bør ein gå i retning av å «godta» talemålsord som har kommi inn via bokmål frå dansk eller nedertysk? Eit svært utbreidt syn, som alttså Steffens representerer, er at ordflåfangelet i ny-norsk bør normerast etter ei puristisk linje, slik at dette språket kan haldia på ei tradisjonell form mest mogleg like den Ivar Aasen fastsette for 150 år sedan. Det kan verka freistande og tiltalande å olla et slik skriftmål. Faren ved det er at det dermed blir eit elite-språk for profesjonelle skribantar og ei særinteresset for fagfilologar. Det er alt mye som tyder på at eit slikt språk vil ha små sjansar som bruksspråk i Noreg i dag og i framtid.

I staden meinte fleirtalet i nynorsk-sksjonen i lagtmeldma at nynorsk bo behandlast som eit levande språk: Levande språk er kjenneteikna ved at nye ord kjem inn eller blir laga ved produktiv avleiring og samansetjing. Desseorda kan vera gode eller dårlige, tilrådde eller frårådde, med dei er like fullt del av språket i den monn morsmålsbrukarar føler at det er naturlig å brukade. Dersom alt som ikkje er «godt» skal vera forbodi, ottast vi at nynorskken meir og meir vil stå fram som eit forbodsspråk.

Det er grammatikken - boyingssystemet og setningsbygningen - som representerer grunnstrukturen i språket, og derfor er fagmenndra i språkrådet atskiltig meir etterhalde når det geldt å godta bokmålspråverka nyovrinngar på desse punkta. Og det finst desutan framleis solid talmålsgrunnlag for dei aller fleste strukturelle draga som Aasen fastsatte for landsmålet.

Vi kan vera lei oss for at nynorsk
har endra seg så mye som han har bort
av Ivar Aasens opphavlege skriftsmål,
og vi kan beklaga (sic!) den historiske
utviklinga som har ført til desse endringa-
ne, men eit skriftspråk som skal
ha ei framtid som levande bruksspråk,
er nøyd til å ta i alle fall et minimum
av omsyn til utviklinga av taletmålet åt
dei som skal brukha det. Ein kjem sjel-
dan nokon veg berre ved å prova å ta
henn over historia.

KORT SAGT

Udøpte barn

I en pågående debatt mellom Per Lønning og Ronniie Johanson om udspørre barn skriver sistnevnte i et innlegg 9. januar at hvis man ikke kommer til himmelen, så finnes det som kjent bare ett alternativ.

I følge Aftenpostens premiekryssord 3. januar finnes det imidlertid et tredje alternativ. Spørsmålet lyder «Tilholdssted for udøpte barn», og løsningsordet er LIMBUS, som ifølge min fremmedordbok er en del av dødsriket hvor det hverken finnes straff eller salig glede.

Løsning av Aftenpostens kryssordoppgaver kan således både gi nyttig hjernegymnastikk og ny kunnskap.

KNUT NERGAARD,
Åsgårdstrand

Bedriftenes ansvar?

Stadig kan man lese og høre at Norge lider av mangel på kvalifisert arbeidskraft innen mange yrker bl.a. innen teknisk sektor. Dette problemet har norske bedrifter selv laget, da de nå høster det de i alle år har sådd. Dersom det er slik at det er mangel på f.eks.ingenører noe som ikke skjer over natten, hvorfor er det da slik at en ikke engang kommer på jobbintervjuer uten såkalt «relevant erfaring»?

Selv innen helsesektoren, f.eks. sykepleiere, regner man med en viss tids opplæring etter endt utdannelse før man kan begynne å gjøre selvstendig arbeid. Og sykepleiere har i tillegg praksis under utdannelse.

Hvordan kan da norske bedrifter vente at en som er utdannet ingeniør skal kunne gå rett i en jobb uten oppplæring? Kan det være at kommunikasjonen mellom bedriftene og utdannelsestitusjonene ikke er til stede, at de politikerne som fastsætter læreplanen ikke vet hva de driver med og/eller at bedriftene skal spare penger på al-

le møter uten tanke på fremtidten. Jeg mener at dagens utdannelsessystem er inne på et feilspor, da utdannelsen hele tiden skal gjøres mer teoretisk på bekostning av eventuell praktisk del. Dette er det bedrifte, utdannelsesinstitusjonene og, ikke minst, politiker-

Fredag 16. januar 1998

helser

Måtte ta opp. Derned vil arbeide

Tormod Ropeid:

Krokvik og Vikør - ei språkleg samanlikning

Nå vil je ete kirsebær med dei store! Je vil blande meg inn i diskusjonen mellom Jostein Krokvik og Lars S. Vikør etter boka til Krokvik: *Norskrett skriftmåls store fall*, som Vikør har slakta og Krokvik forsvara i Språklig samling 4/95 og 1/96.

Det var Krokvik som sette meg på det. Han nemnte eit ord som har åtte godkjente former i gjeldande nynorsk: 1. rekkjefølgje, 2. [rekjkjefølgja], 3. [rekjkjefylgje], 4. [rekjkjefylgja], 5. [rekkefølgje], 6. [rekkefølgja], 7. [rekkefylgje], 8. [rekkefylgja]. Og det er jo litt mykje å halde styr på. På «tradisjonelt mål» har ordet bare to former. (Krokvik seier ei, men han har glømt sideforma på -a i ubunde lint hokjønn. Da vert kommentaren hans litt misvisande òg, for når han seier «framimot eit titals» skrivemåtar på skulemålet — da reknar han med den sideforma.)

Det som har hendt her, er at fleire formtypar «kolliderer» og skapar ei rekkje med teoretiske former. Krokvik er for jamstelling mellom «gjenomgripande typologiske former», og da veit ikkje je korleis han kan komme unda slike kollisjonar.

Men kor mykje har dette å seie i praksis? Av dei offisielle formene er det nok bare fire-fem som er aktuelle, nemleg nr. 1, 3, 4, 5 og kan hende 7. I skulebøker skal bare nr. 1 brukas. Den som vel nr. 4, gjer det nok svært medvite og utan å la seg forvirre av nr. 5. Dei fleste vel nok 1, 3 eller 5 utan å tenkje så mykje meir på det.

Og kor mykje gjør dette av seg i vanleg tekst? Det er jo slett ikkje dei fleste orda som har dobbeltformer. Så kor store skilnader er det eigenleg mellom dei ulike nynorskane?

For å finne ut noko om dette samanlikna je målformene til Krokvik og Vikør. Dei to står på kvar si side i rettskrivingssaker. Vikør kunde ha vore enda litt meir radikal, men likevel er dei brukande som motpolar.

Fyrst talde je op alle orda i artikkelen til Krokvik i *Språklig samling* 1/96, utanom hermingar, døme og boktitlar. Resultatet vart 1615 ord. Så skreiv je Krokviks konsernative landsmål frå 1917 om til Vikør s radikale nynorsk frå 1986 — og talde endringar. Je måtte gjøre om på 233 ord i teksten, altså 14,4 prosent. Dei fleste endringane var svært små. I 171 ord (10,6 prosent av teksten) var det bare ein bokstav, i 50 ord (3,1 prosent) var det to bokstavar, i

11 ord (0,7 prosent) tre bokstavar og i 1 ord fire bokstavar. Til saman blei 308 bokstavar endra eller føydde til.

I nokre ord var det to eller tre endringar, så det samla tallet på endringar var 252. Mange slag endringar kom att fleire gonger. Dei to vanlegaste var bøygjingsendingar i svake verb og i-ending til a-ending i substantiv (26 tilfelle kvar). Så kom a-infinitiv til -e (25), og *hev* til «har» (20). «Ortografiske endringar», «enkelt konsonant til dobbelt» og so til «så» låg likt med 14 tilfelle kvar. Like etter kom *um* til «om» (13). Med 10 tilfelle kvar kom *skule* til «skole» og -st til «-s» i passiv. (Vikør bruker dei formene.) Vokalbyte y til «ø» og *upp* til «opp» hadde 9 tilfelle kvar, «sløyfing av j i enden av ord» hadde 7 og *då* til «da» 5. Elles nemner je *me* til «vi», *yver* til «over» og -o- til «-e» i hokjønn fleirtal, som alle hadde 3 tilfelle.

Etterpå tenkte je at det var eigenleg ikkje så svært store skilnader, særleg når ein hugsar på at Krokvik skriv utanom gjeldande normal. Nå kan ein nok mæle imot at je ikkje har teke med ordval og ordlegging. Vikør ville nok ha brukt bokmålsord på somme stader, til dømes «valfreiheit» for *valfridom* og «tilfeldig» for *slumpesam*. Men det var ikkje meir enn 6 tilfelle der je kjente meg såpass trygg at je våga å spå om ordbruken, så det måtte je late vere.

Alt i alt synes je det var mykje meir som samla enn det som skilde. Og historisk sett er det jo heller nytt, dette at eit språk skal vere einskapleg. Den tanken kom vel op på syttanhundretalet og vart gjennomført med sosialt press ovanfrå i samfunnet. Men nynorsken sprang ut nedanfrå. Han har ikkje hatt så mange andre tvangsråder enn engasjementet og skulerettskrivinga, og han har hatt det folkelege og demokratiske som program. Da er det ikkje til å undras på at det ikkje har utvikla seg ein heilt einskapleg normal heller.

Til slutt: Det er kan hende somme som tykkjer det er eit rart mål je skriv her. Jau, det er 1917-rettskrivinga, den same som Krokvik fylgjer. Bare at han bruker hovudformene frå den gongen, medan je skriv «landsmål med valfrie former», som det heitte, så godt je kan. Det har je gjort litt for moro og litt som eit litterært verkemiddel, underleggjøring dei kallar, for å narre lesaren til å tenkje.